- **să descrie constituirea lingvisticii în diferite etape;**
- să determine că limba - obiect de cercetare a lingvisticii;
- să explice latura socială a limbii;
- să comenteze mijloacele de realizare a funcțiilor limbajului;
- să realizeze distincții conceptuale primare între limbă şi limbaj**.**

Modulul 1. Constituirea lingvisticii

Numele ştiinţei, în care îşi propune acest curs să vă iniţieze, s-a impus după o îndelungată perioadă de oscilaţii (nehotărâri) terminologice, concomitent cu o mai exactă delimitare a sferei de preocupări. A trebuit să iasă mai întâi din concurenţa cu termenul filologie prin care se mai definea încă activitatea de cercetare a lingvistului. A înlăturat apoi o serie de termeni hibrizi, precum *glotică* (întrebuinţat de A. Schleicher) sau *linguatică* (propus de F. Bergmann). S-a impus, chiar dacă nu în mod absolut, peste o serie de sintagme şi termeni, unii cu o circulaţie relativ frecventă şi astăzi, semnificând „ştiinţa limbii" sau „teoria limbii". Termenul de lingvistică pare să fie întrebuinţat mai întîi de W. Von Humboldt (1767-1835), apoi chiar de A. Schleicher şi D. Pezzi, care îi condamnaseră ca barbarism (cuvânt împrumutat dintr-o limbă străină fără a fi necesar).

În structura termenului *lingvistică* se identifică radicalul latinesc *lingua* (< *lingua* = limbă) şi sufixul grecesc *ιστής* (*>í*), semnificând virtual cineva care se ocupă de ceva". În traducere, prin urmare, ***lingvistică*** înseamnă „cercetarea limbii". Aşadar**, lingvistica** este ştiinţa care studiază limba structura şi legile ei de dezvoltare, mecanismul de funcţionare, fiind considerat în sine precum şi în raporturile sale complexe (cu societatea în primul rând). În procesul delimitării obiectului şi al elaborării metodelor şi procedeelor proprii de cercetare, în definirea profilului său de ştiinţă autonomă, interpretarea limbii a străbătut – pe un fond de continuitate dar şi de discontinuitate – mai multe etape.

1. Prima etapă este *faza preistorică a lingvisticii*, când cunoştinţele despre limbă sunt implicite în dezvoltarea altor aspecte socio-culturale. Sunt reflectate, în primul rând, în scrierea veche, hieroglifică, egipteană şi sumeriană, mai întâi

Scrierea *pictografică* (cea mai veche) apărută în Mesopotania (Este una dintre cele mai importante civilizații din lumea antică. În prezent ține parțial de Irak, parțial de Siria de est și parțial de Turcia de sud.) nu implică în mod obligatoriu nici cunoştinţe, nici observaţii lingvistice. Transmiterea sau comunicarea unui mesaj se realizează printr-o succesiune de desene mai mult sau mai puţin stilizate. Nu lasă să transpară nimic despre limbajul sonor, vorbit, care nu intervine nici într-un fel în scris.

În scrierea *hieroglifică,* semnelor *ideografice/ideogramelor* (semne folosite în scrierea unor limbi, care reprezintă un cuvânt, o idee) – caracterizate printr-o accentuată corelaţie între planul semantic şi cel al expresiei, prin trimitere directă la planul *ontologic* (existența) – li se adaugă *fonogramele*, semne care implică în mod necesar recunoaşterea şi analiza, măcar în parte componenţială, a structurilor fonetice – aspectul sonor – ale cuvintelor.

Apariţia *fonogramelor* a fost determinată de însăşi evoluţia ideogramelor, devenite cu timpul polisemantice, prin dezvoltarea unor sensuri derivate, metaforice, metonimice, sinecdotice. O ideogramă polisemantică nu mai trimitea, considerată izolat sau chiar în context, prin planul ei semantic, spre un singur obiect din realitatea ontologică, ci spre mai multe sau spre realităţi abstracte.

Aşa, de exemplu, în scrierea egipteană, semnul ⊙ nu mai semnifică doar *r.* (ra, „soare"), ci şi *h.r.w.* („lumină a zilei"), *s.s.w.* („zi a lunii"), *r.k.* („moment"). Prin aceasta, una şi aceeaşi ideogramă presupunea şi impunea o lectură diferită în funcţie de sensurile desfăşurate în cadrul întregului lanţ sonor. Semnul grafic devine, cu alte cuvinte, polisemantic şi polifonic.

Pentru înlăturarea ambiguităţii, pentru reducerea sferei semantic-ontologice a semnului la un singur sens, scrierea hieroglifică se serveşte de nişte semne auxiliare, verticale, care dau indicaţii despre întrebuinţarea semnului de bază (în sens propriu sau în alte sensuri) sau despre categoria semantico-ntologică în care trebuie încadrat. Tocmai aceste *fonograme* (complemente fonetice), al doilea pas, uriaş spre abstractizare analitică, reflectă capacitatea egiptenilor antici, a sumerienilor şi a altora, de a interpreta fonetic limbajul vorbit.

Fonogramele păstrează din semnul originar (din ideograme) doar aspectul fonetic exprimând o consoană, cele monosilabice, două sau trei consoane, cele bi- şi trisilabice. În felul acesta semnul exprimă ca ideogramă sensul „gură", iar ca fonogramă, consoana *r.*; semnul 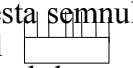 , sensul „pieptene" şi consoanele *m.n.* Fonogramele se aşează sub ideograme indicând lectura acestora, prin referire la ultima consoană sau la întreaga structură sonoră. Semnul , fonogramă pentru consoana *r.*, situat sub semnul , precizează lectura ca semn de bază a ideogramei, deci *p. r.,* „casă".

În trecerea spre scrierea fenicienilor, creatori ai alfabetului, definitivat apoi de greci, fonogramele reflectă tocmai desprinderea conştientă de sensul semnelor şi desfacerea complexului sonor, în constituenţi consonatici: prima consoană + restul, restul + ultima consoană, consoanele interne, consoane + vocale (scrierea mineică). Prin aceste cunoştinţe analitice în transpunerea în scris a limbilor vechi (egipteană, sumeriana, akadiana, mineica etc.), inventatorii scrierii se relevă ca fini interpreţi ai limbii, sub aspectul organizării ei şi în plan semantic şi în planul expresiei. A. Meillet îi consideră chiar primii lingvişti: „Oamenii care au inventat şi perfecţionat scrisul au fost mari lingvişti, ei sunt cei care au creat lingvistica".

În prima etapă istorică a constituirii lingvisticii, rolul activ îl are tot scrisul, dar într-alt fel şi cu alte condiţionări. Cunoaşterea limbii, pe de altă parte, nu mai este doar implicită, ci trece în comentarii explicite.

Primele observaţii sunt determinate de o serie de problemele practice ridicate de lectura textelor sau de clarificarea unor monumente literare circulând pe cale orală. Cauza primă, esenţială, a acestei discrepanţe se află în durata, adesea extinsă la câteva secole şi chiar milenii, a unor dinastii. În Egipt, de exemplu, regimul faraonic se prelungeşte de-a lungul a trei milenii. Spre sfârşitul perioadei şi după aceea, cercetare arhivei de documente vechi va pune, de aceea, scribilor probleme deosebit de complexe pentru lectura lor. Cultura sumeriană se desfăşoară cu relativ aceeaşi limbă scrisă pe o durată de circa patru milenii. În timpul regelui Assurbanipal (cca. 669-633 î.e.) al Babilonului încep vaste studii de paleografie şi filologie. Se cercetează textele vechi ale sumerienilor în căutarea de informaţii despre magie. Se alcătuiesc antologii de semne sumeriene, dicţionare unilingve şi bilingve (sumeriene – akadiene). Se încearcă primele clasificări ale semnelor, pe baze formale şi semantice. Se fac traduceri. Mărturii numeroase despre această prodigioasă activitate filologică se găsesc în biblioteca lui Syrien Rapuanu de la Ugarit (sec. XIV-XII î.e.). Ia astfel naştere *filologia,* prima formă de manifestare istorică a studiului limbii, prima etapă în lungul drum, sinuos, al constituirii, lingvisticii.

Gramatica la indieni

La indieni, preocupările lingvistice stau de la început într-o strânsă legătură , de subordonare chiar, cel puţin o vreme, cu viaţa religioasă, cu civilizaţia ritualică. În prima lor fază, nu sunt nici un fel determinate de scris. Scrierea apare relativ târziu, în raport cu cea egipteană, da exemplu, sau cu cea sumeriană.

Prima fază în gramatica indiană este una *normativă.* Canoane rigide ale culturii religioase şi conceperea sanscritei ca limbă sacră, perfectă, întrucît era limbă a zeilor, impuneau păstrarea cu religiozitate a formei pure a structurilor lingvistice ale enunţurilor religioase. Se impunea o grijă deosebită pronunţării termenilor şi formulelor. Pe acest fond are loc o dezvoltare a foneticii, în sensul fiziologiei şi acusticii sunetelor şi grupurilor sonore şi se dezvoltă totodată studiul constituenţilor morfologici şi lexicali ai cuvintelor.

Dintre cele patru colecţii de texte vedice, cele mai vechi monumente de limbă şi cultură sunt cuprinse în ***Rig-Veda***, elaborate probabil la începutul mileniului I î.e. Concepute în scopuri magice – religioase şi în sfera unei culturi ritualiste, imnurile se caracterizează printr-o structură lingvistică asupra căreia practica religioasă a lăsat o puternică amprentă: asociaţiile sonore, structura metrică, jocul morfemelor, formulele fixe, frazeologia stereotipă etc. sînt accentuat arhaice şi reflectă destul de transparent legăturile limbii cu desfăşurarea ritualurilor. Dezvoltarea amplă a gramaticii indiene este marile epopei ***Rāmāyana*** şi ***Mahābharata*** (sec. V î.e.).

Înscriindu-se într-o îndelungată tradiţie (care numără cel puţin 68 de gramatici anteriori lui), în sec. V-IV î.e. îşi desfăşoară activitatea cel dintîi mare gramatic al Antichităţii, „Homer al lingvisticii”12, Pāṇini. Gramatica sa, ***Astadhyāhyī*** („Cele opt cărţi”), desfăşoară într-o manieră foarte modernă, de o concentrare aproape algebrică, 3996 de reguli numite sutre, prin care se descriu şi formulează norme de pronunţare a cuvintelor şi sintagmelor, norme de alcătuire a cuvintelor, dezvăluind o cunoaştere surprinzător de profundă a limbii sanscrite în primul rînd, dar şi a structurii limbii în general. Anticipând multe din ideile lingvisticii sec. XIX-lea, gramatica indiană, prin Pāṇini, mai întâi, prin comentatorul său cel mai profund, Pataňdjali, (sec. II î.e.n.), prin Vararuci (sec. III î.e.) şi mai tîrziu prin Hemacandra (sec. IX e.n.), se smulge din perspectiva filologică, afirmându-se ca lingvistică descriptivă circumscrisă unei singure limbi, dar şi cu unele tendinţe de formulare a unor principii generale.

Gramatica la greci

Ca şi indienii, grecii se arată buni cunoscători ai structurii fonetice a limbii lor. O argumentează înainte de toate crearea alfabetului, prin care notează, ei cei dintâi, atât consoanele cât şi vocalele. În prelungirea principiului acrofoniei, literele alfabetului notează sunetul iniţial al termenilor prin care sunt numite: α – alfa (a), β – beta (b), γ – gama (g), δ – delta (d) etc.

Problemele limbii sunt abordate din două unghiuri, relativ succesive sub aspect cronologic: unul, *filozofic* şi altul, *filologic.* Primele reflexii substanţiale asupra limbii aparţin filozofilor. Pentru reprezentanţii primei teorii (pitagoreicii, epicureicii, Platon), cuvintele reflectă în mod natural realitatea pe care o numesc, fie prin organizarea lor expresivă, fie prin structura lor etimologică. În dialogul *Krátylos,* Platon îşi argumentează ideea cuo serie de termeni de origine sau structură onomatopeică. Reprezentanţii celei de a doua teorii (Sofiştii, Democrit, Aristotel), neagă existenţa vreunei legături între nume şi obiect. Cuvintele îşi datoresc semnificaţia lor unei convenţii, unui acord între oameni.

Problemele de teorie gramaticală preocupă mai întîi pe filozofi (Platon, Aristotel, stoicii) spre a deveni ulterior o permanenţă a interesului pentru limbă. Centrală este teoria părţilor de vorbire, dezvoltată mai întîi de Platon şi Aristotel. Platon distinge între nume şi verb. Aristotel deschide două perspective: a dezvoltării discursului lingvistic şi a structurii sale logice. Din prima perspectivă, el pune alături litera, silaba, conjuncţia, articolul numele şi verbul. Din cea de a doua, defineşte şi interpretează numele şi verbul, în funcţie de ideea de timp şi prin analogie cu structura judecăţii. *Numele* (*όνομα*) este cuvântul care poate fi subiect al judecăţii. *Verbul* (ζήμα) este cuvântul care poate fi predicatul judecăţii. Prin Aristotel se pun bazele sintaxei; structura frazei este bipolară, organizată în funcţie de subiect şi predicat.

Teoria gramaticală cunoaşte o substanţială dezvoltare pe aprofundare în secolele următoare. Dionysios Thrax (sec. II – I î.e.) adânceşte teoria părţilor de vorbire, elaborând o descriere foarte sistematică a morfologiei limbii greceşti. El distinge opt părţi de vorbire: *articolul, prepoziţia, conjuncţia, numele, pronumele, verbul, participiul şi adverbul* şi se face observaţii despre unele categorii ba gramaticale: *gen, număr, caz* etc. Gramatica sa, **Τέχνη γραμμτική** (**Téchné grammatiké**), prima gramatică propriu-zisă, va impune aproape întreaga terminologie care, cu toate încercările de reformulare manifestate în diverse tipuri şi mai ales în ultimele decenii, va rămâne în circulaţie până astăzi.

Gramatica filologică se dezvoltă din necesitatea stabilirii autenticităţii şi în înţelegerii poemelor homerice, create la începutul mileniului I î.e şi circulând multă vreme pe cale orală. La transpunerea lor în manuscrise, în sec. VI î.e., şi mai ales după aceea se impune în mod necesar comentarea diferitelor variante, explicarea unor forme lingvistice arhaice sau dialectale. Între limba epopeilor homerice ***Iliada*** şi ***Odiseea,*** precum şi a altor texte poetice din secolele IX-VIII î.e., pe de o parte şi limba secolelor IV-III î.e., când, în condiţiile desfăşurării procesului de unificare politică, economică, culturală, se constituie, pe baza dialectului atic, o limbă literară comună, *koiné* (κοινή), pe de alta, apar numeroase şi însemnate diferenţe.

Zenodot, Aristarh din Samos şi discipolii iniţiază, în sec. III – II î.e., clasificarea textelor, cercetarea lor, comentarea şi explicarea formelor arhaice şi dialectale în raport cu greaca literară comună (koiné), întâlnite în operele lui Homer, Hesiod, Alceu, Pindar ş.a. Între toţi, faima deosebită îşi cucereşte, pe lîngă gramaticianul Dyonisios Thrax (cca. 170 – cca 90 î.e.), filologul, criticul foarte sever, Aristarh (cca 215 cca 143 î.e.).

Gramatica elină, dimpotrivă, reprezintă o veritabilă etapă în evoluţia ideilor despre limbă. Problemele aflate în atenţia filozofilor şi filologilor greci, mai puţin cele de fonetică, mai mult cele de teorie gramaticală, dar şi cele de teorie generală a limbii, vor străbate întreaga istorie a meditaţiilor despre limbă, impunând unele direcţii şi viziuni.

Gramatica la romani

Este dominată de gramatica elină, în cadrul unei influenţe generale a filozofiei şi culturii greceşti asupra celei romane. Romanii urmează foarte de aproape structura gramaticilor eline în tiparele cărora încearcă să introducă propria limbă. Marcus Terentius Varro (116-27 î.e.) a fost cel mai independent de gramaticii elini. Spirit enciclopedic, Varro străbate istoria culturii prin supravieţuirea a 5 (5-10) din cele 25 de cărţi ale voluminosului său tratat consacrat limbii latine: **De lingua latina**. El consideră că limba nu poate fi explicată numai prin convenţie. Ca orice fenomen natural, aceasta prezintă elemente de regularitate dar şi excepţii, explicabile prin condiţionări impuse limbii de desfăşurarea procesului de comunicare. Fiind un fenomen în neîntreruptă evoluţie, limba este supusă regularizării, în mod natural sau chiar şi prin intervenţie conştientă.

În descrierea şi interpretarea limbii, Varro îşi depăşeşte nu numai contemporanii şi urmaşii, dar şi modelele greceşti, prin intuiţii şi observaţii subtile mai ales în legătură cu flexiunea. În baza unui criteriu morfologic, el deosebeşte patru categorii de cuvinte: (1) cuvinte care se flexionează după cazuri (*numele*), (2) cuvinte care îşi schimbă forma pentru exprimarea timpurilor (*verbul*), (3) cuvinte care au şi cazuri şi timpuri (*participiu*), (4) cuvinte care nu au nici caz nici timp (*adverbul*).

În domeniul vocabularului vorbeşte de împrumuturi din greacă şi etruscă. În fonetică introduce şi un punct de vedere istorică, sesizând rotacismul lui *s* intervocalic: *meliosem* > *meliorem, Valesius* > *Valerius* etc.

2. Cea ce a doua etapă din istoria constituirii lingvisticii se caracterizează prin empirism (tratare a unor probleme numai pe baza datelor experienţei, fără a apela la teorie) şi prin dezvoltarea observaţiilor despre limbă din perspectiva raţionalismului filozofic cu puncte de plecare în Antichitate, mai ales în cultura elină, şi în gramatica latină, dar ca treaptă specifică, în Evul Mediu şi Renaştere.

În secolele următoare şi mai ales începînd cu Renaşterea, pe fondul unor complexe frământări în domeniul vieţii culturale, consecinţă a accentuării contradicţiilor din planul social-economic şi politic, registrul preocupărilor lingvistice se multiplică.

În legătură cu dezvoltatea sentimentului de naţionalitate şi cu dezvoltarea unor mişcări reformiste în interiorul bisericii, are loc acum o scădere a prestigiului limbii latine şi o orientare a atenţiei către limbile naţionale. În acest sens, secolele XVI şi XVII sunt de o importanţă majoră în redimensionarea cercetărilor lingvistice. Se înfiinţează acum instituţii superioare de cultivarea a limbii: **Academia della Crusca**, în 1583, în Italia**, Académie Française**, în 1634. Se introduc limbile naţionale în biserică, administraţie, cultură. În Franţa sub Francisc I, se introduce în 1539,

limba franceză în actele aficiale ale administraţiei regale şi în instituţiile juridice. Începînd cu sec. al XVI-lea, în Ţările româneşti se introduce limba română în biserică, devenind astfel limbă a culturii religioase şi laice. Această afirmare a limbilor naţionale impulsionează alcătuirea de gramatici. Cele mai numeroase sunt consacrate limbii franceze; unele sunt redactate încă în latină (Dubois, 1530, Cl. de Sainlien, 1580; Th. de Bèze, 1584), altele, în franceză (Meygret, **Tratté de la grammàire françoèse**, 1550; John Palsgrave, **Esclarissement de la langue françoyse,** 1530; R. Estienne, 1558; Ramus, 1562 etc.). Pentru limba spaniolă, prima gramatică pare să fie ce a lui Antonoi de Nébrija, **Grammatica castellana** (1492). La italieni, prima gramatică: **Le regole della lingua fiorentina** (1495) este atribuită lui Lorenzo il Magnifico. În 1551, apare apoi **Della lingue che şi parlo e si scrive a Firenze** alcătuită de Giambullari. În 1536, Fen. de Oliveira publică **Grammatica da linguagem portuguesa**. La români, în condiţii istorice diferite, primele gramatici apar mai tîrziu. După o traducere a unei gramatici slave, realizată în 1670 de grămăticul Staicu, elaborarea gramaticilor lui Macarie şi D. Fustatievici Braşoveanul, pe la jumătatea sec. al XVIII-lea, dar rămase în manuscris, apare în 1780 o gramatică în limba latină, datorită lui S. Klein (Micul), **Elementa linguae daco-romanae sive valachicas**. Urmează imediat mai multe gramatici în limba română: Ienăchiţă Văcărescu, **Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor şi orănduelilor gramaticii româneşti**, 1787, Rîmnic şi Viena; Radu Tompea, **Gramatica românească**, 1797, Sibiu, şi **Observaţii de limbă românească**, Buda, 1799 etc.

Paralel cu această orientare spre descrierea limbilor naţionale, sfârşitul Evului Mediu şi Renaşterea se caracterizează prin situarea interpretărilor limbii într-o perspectivă marcat filozofică. Predomină aspiraţia spre constituirea unei teorii generale a limbilor. Modul de abordare a fenomenului lingvistic reflectă concepţiile epocii despre raportul dintre limbă şi gândire, dintre logică şi gramatică.

Procesul de logicizare a gramaticii se reflectă cel mai bine în descrierea categoriilor lingvistice care se suprapun celor logice. Părţile de vorbire sunt considerate şi definite în funcţie de momentele esenţiale ale gândirii logice: *substantivele* desemnează obiecte, adjectivele, proprietăţi ale obiectelor; *verbul* a fi desemnează actul de atribuire; celelalte verbe sunt un amalgam între verbul *a fi* şi un adjectiv; ele arată nu numai acţiunile omului dar şi judecata lui asupra lucrurilor, afirmarea lor etc. Paralelismul limbă – gândire s-ar reflecta mai cu seamă în sintaxă. De aceea, organizarea şi analiza gramaticală trebuie să reproducă întocmai analiza logică.

Ordinea cuvintelor este apoi copia ordinii de desfăşurare a proceselor gândirii: subiectul precede predicatul, întrucât mai întâi cunoaştem un obiect şi numai după aceea îi atribuim o însuşire ş.a.m.d.

Gramatica raţională reprezintă un salt însemnat în istoria constituirii lingvisticii ca ştiinţă; ea dezvoltă aspectul teoretic şi încearcă identificare unor principii esenţiale, în profunzime, în funcţionarea limbii. Direcţia o va duce mai departe V. von Humboldt (1767-1835), care va pune accent pe înţelegerea funcţiunii şi structurii limbii: „Limba nu este un simplu mijloc de comunicare ci şi expresia spiritului şi a concepţiei asupra lumii”.

3. Etapa a treia în procesul de constituire a lingvisticii se conturează pe deplin la începutul sec. al XIX-lea, când limbile se dezvoltă într-o direcţie *comparatistă*. Sec. XVIII continuă o serie de idei şi concepţii din secolele anterioare îndreptate tot mai mult la descrierea afinităţilor dintre limbi spre afirmarea înrudirii lor. Cunoaşterea mai îndeaproape a limbilor va determina ulterior dezvoltarea unor observaţii mai realiste despre limbi înrudite. Fr. Schegel în 1808 publică **Über die Sprache und Waisheit der Indier**, construită pe ideea că explicaţia asemănărilor dintre sanscrită, pe de o parte, şi latină, greacă, germană, persană, pe de alta, stă în înrudirea lor genetică.

W. von Humboldt se interesează de originea limbilor din perspectiva constituirii unei antropologii comparate şi de structura şi funcţionarea lor, din perspectiva unei teorii generale a limbii. Cunoscător al unui număr de limbi, aparţinînd la familii foarte variate (sanscrita, greaca şi latina, chineza, maghiara, limbi semitice şi amerindiene, japoneza, birmana, limba kawi, basca etc.)

şi cu o solidă bază filozofică, Humboldt depăşeşte, mai ales prin lucrarea sa, apărută postum: **Über die Kawisprache auf der Insel Jawa** (1836-1840), cadrele etapelor, de altfel, destul de relative, din constituirea lingvisticii ca ştiinţă. El stă alături de Schegel, Bopp şi J. Grimm în dezvoltarea comparativismului lingvistic, înscriindu-se în acelaşi timp, în perspectiva filozofiei limbii.

Franz Bopp (1791-1867) va orienta compararea limbilor, corelată definitiv cu ideea înrudirii lor, către precizarea obiectului propriu şi a metodei principale de cercetare a lingvisticii. Prin prima lucrare, **Über das Konjugationssystem der Sanakristprache in Vergleichung mit jenem der griechschen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache** (Frankfurt a. M., 1816), el se înscrie în istoria cercetării limbii ca principiu fondator al gramaticii comparate şi, implicit, al lingvisticii. În acelaşi timp cu Bopp şi independent de el, danezul Rasmus Rask (1787-1832) dezvoltă gramatica comparativă în afara relaţiilor cu sanscrita. În 1818 el publică lucrarea **Undersögelse om det gramle Nordiske, eller Islandske Sproge Oprindelse** (*Cercetări asupra limbii vechi nordice sau originea limbii islandeze*), elaborată în 1814, în vederea participării la un concurs organizat de Academia de ştiinţa daneză, care a şi premiat-o, de altfel. Formulând legile mutaţiei consonantice în germanică (*p* > *f:* pater > fadir; *g* > *k*: genos > kyn etc.), Rask adaugă gramaticii comparate o perspectivă istorică. Aceasta vafi ulterior adâncită de: Fr. Bopp, J. Grimm, A. Schleicher, Fr. Diez etc.

Comparatismul şi istorismul în cercetarea limbilor vor continua să domine cercetarea lingvistică pînă la sfîrşitul secolului, după aceea devenind doar aspecte în abordarea limbii.

Extinderea sferei de cerecetări la numeroase grupe de limbi şi la toate nivelele: fonetic, morfologic, sintactic duce treptat la descoperirea şi mai ales la aprofundarea caracterului sistematic atât al funcţionării limbilor cât şi al evoluţiei lor. Se pregăteşte terenul pentru constituirea **lingvisticii generale**, al cărei obiectiv este tocmai identificarea şi formularea principiilor celor mai generale de funcţionare a limbii. Nu se mai compară limbile nici pentru a descoperi sau demonstra înrudirea dintre ele, nici pentru a se ajunge la originea lor, o limbă eventual ipotetică. Se adânceşte de acum studiul limbilor pentru a descifra secretele funcţionării lor specifice. Procesul se produce în trecerea de la conceperea limbii asemenea unui organism viu la considerarea ei ca sistem. Trecerea o realizează Humboldt, care îl precede de F. de Saussure, prin elaborarea unei teorii complexe, coerente, sistematice, despre structura limbii şi mecanismul său de funcţionare, considerată în raporturile sale interne, nu numai cu gândirea ci cu întreaga viaţă spirituală a omului, şi în raporturile sale externe, cu societatea şi cu realitatea ontologică.

1.1. Limba - obiect de cercetare a lingvisticii

Într-o accepțiune simplă și de cea mai mare generalitate, lingvistica poate fi definită drept „studiul științific al limbii” sau „studiul științific al limbajului omenesc”, această știință având a studia „toate manifestările limbajului uman”.

Originea limbajului uman

Originea limbajului sau misterul apariției lui rămâne una din problemele cele mai dezbătute de-a lungul istoriei și pentru care nu s-a dat încă o explicație exhaustivă. Originea vorbirii omenești este o parte componentă a originii omului și a societății omenești în ansamblu,și de aceea constituie obiectul de studiu nu numai al lingvisticii, ci și al biologiei, psihologiei, fiziologiei ș.a. Această problema i-a preocupat pe oameni din cele mai vechi timpuri. In zona noastra de civilizație, încercări de a explica originea limbajului au fost întreprinse încă în Grecia antică și Roma. Se cunosc peste 500 de teorii privind originea limbajului uman. Teoriile se divizează în două grupuri mari: **idealiste și materialiste**. Teoriile idealiste, numeroase și pestrițe ca formă, au unul și același conținut: limba n-ar avea o bază materiala, n-ar fi apărut în societate din imperioasa necesitate de comunicare, de organizare a muncii în comun, nu s-ar fi aflat în legătura cu gândirea; ci ar fi apărut accidental, din diverse motive de ordin ideal: pentru a exprima sentimente, pentru a imita sunetele din natură etc. Toate teoriile idealiste se împart, la rândul lor, în teorii individualiste și teorii sociale.

Cele mai cunoscute teorii idealiste individualiste sunt :

Teoria interjecţiilor/emoţională (aparută în Grecia antică), conform căreia omul primitiv izolat, aflându-se în permanenţă în mijlocul naturii şi sub influenţa ei, avea diferite senzaţii cauzate de obiectele din jur. În urma acestor senzatii el ar fi emis în mod involuntar diferite strigăte – de frică, bucurie, admiraţie etc. Ele, cu timpul, s-ar fi asociat atât de mult cu obiectele care provocau senzaţiile respective, încât ar fi ajuns să le denumească. Această teorie nu poate fi acceptată din mai multe motive: a) consideră că limba este un fenomen individual, care a apărut în afara colectivului; b) consideră că vorbirea a apărut accidental, şi nu din necesitatea stringentă de comunicare cu alţi indivizi.

Teoria imitaţiilor sonore/onomatopeică (susţinuta de către Platon (427-347 î.Hr.) Conform acestei teorii, omul primitiv izolat a început să imite diferite sunete auzite în natură – căderea apei, şuieratul vântului, strigătele animalelor, cântecul păsărilor etc. Repetate de nenumărate ori, aceste imitaţii sonore au început să se asocieze cu obiectele care le produceau. De exemplu, cuvintele ,,plioscu, ,,cucuuu , ,,miauuu , ,,hamuu. De la acestea s-ar fi creat alte cuvinte : ,,a mieunauu, ,,a hămăiuu, ,,a plioscăiuu şi astfel a luat naştere vorbirea. Această teorie nu poate fi acceptată din aceleaşi motive ca şi cea a interjecţiilor (substituind interjecţiile prin onomatopee). De asemenea, pentru ca omul să poată imita sunetele auzite, ar trebui să dispună deja de un aparat de articulaţie bine dezvoltat. Un alt argument ar fi faptul că o serie de obiecte din natură nu produc nici un sunet. Cum au fost denumite ele?

Teoria biologică consideră vorbirea drept fenomen biologic, înnăscut, care se transmite prin ereditate. Tot aşa cum nou-născutul respiră, la un anumit moment se ridică, apoi merge, tot asa la un moment dat începe a gândi, a rosti sunete articulate, apoi silabe, apoi cuvinte cu silabe. În anul 1920 psihologul Indian Rid Singh a descoperit în bârlogul unei lupoaice două fetiţe: una de un an şi jumătate, alta de opt ani. Ambele mergeau în patru labe, nu cunoşteau poziţia verticală, urlau, nu cunoşteau nici un fel de sunete articulate. Prin urmare, teoria biologica nu poate fi acceptată, deoarece: a) limbajul nu este un fenomen individual, ci social; b) nu se moşteneşte, ci se însuşeşte de le cei din jur.

Dintre **teoriile idealiste sociale** fac parte :

Teoria convenţiei sociale (fondată de J. J. Russo) se bazeaza pe teoria interjecţiilor. Ea susţine că oamenii primitivi izolaţi dispuneau deja de o limbă rezultată din emoţii. Când s-au văzut nevoiţi să se unească în grupuri în lupta pentru existenţă, a apărut necesitatea unui mijloc comun de înţelegere. Astfel are loc trecerea de la o fază la alta - de la semnale (strigătele naturale inconştiente)– la semne - cuvinte .

Teoria este gresită, deoarece: a) se face o mare ruptură între prima şi a doua fază a evoluţiei limbajului; b) se consideră că o perioadă îndelungată oamenii ar fi trăit izolaţi.

Teoria strigătelor de muncă a fost elaborată în secolul trecut de catre Ludvig Nuare. După părerea savantului german, orice act de muncă al oamenilor primitivi ar fi fost însoţit de nişte strigăte reflexe, produse în urma încordării fizice a organismului la efectuarea unor munci grele sau ca un fel de acompaniament al ritmului muncii. Cu timpul aceste strigăte s-ar fi asociat cu însăşi procesele de muncă respective, transformându-se, astfel, în cuvinte. Teoria lui Nuare este greşită, deoarece: a) consideră că vorbirea a apărut accidental; b) că strigătele se produc spontan, nu din necesitatea de comunicare .

Teoria mimicii şi a pantomimei. Această teorie pune pe primul plan gesturile şi mimica. Ea susţine că o perioadă îndelungată din istoria sa (cca 1mln-1mln 500 000 de ani), omenirea s-ar fi folosit în exclusivitate de gesturi. Vorbirea articulată a apărut foarte târziu, la magii triburilor, când aceştia cereau blagoslovenie înainte de vânătoare, război etc. Inconsistenţa teoriei constă în următoarele: a) consideră că vorbirea a apărut ca o formă de executare a cultului religios; b) se neglijează principala funcţie a limbajului sonor; c) ignorează caracterul sonor al primilor oameni .

Unele teorii **materialiste**:

Teoria monogenezei şi poligenezei limbilor. O veche legendă spune că toți oamenii vorbeau aceeași limbă. Ei s-au apucat într-o zi să construiască un turn, pentru a ajunge la creatorul lumii. Acesta, supărat pe oameni pentru cutezanța lor, le-a dărâmat turnul și i-a făcut să vorbească graiuri diferite, ca să nu se mai poată înțelege. **Teoria monogenezei** susține că limbajul are o sursă de proveniență unică, adica la început ar fi apărut o singura limbă. O strălimbă comună ar fi dat naștere mai multor limbi înrudite, acestea, la rândul lor, altora ș.a.m.d.

Teoria poligenezei susține că limbajul a apărut în locuri diferite, adică, chiar de la început, atunci când primii oameni ar fi apărut într-un singur loc pe glob (Africa de Sud), ei populau, totuși, un teritoriu foarte vast și nu puteau constitui un grup monolingv.

Deocamdată, știinta nu dispune de argumente convingătoare și plauzibile în favoarea uneia dintre cele două teorii. Totuși, pare să fi avut dreptate I. A. Boduen de Curtene, care susținea acum aproape o suta de ani în urmă că trebuie sa ne dezicem de ipoteza că toată omenirea s-a format pe un singur teritoriu de la o singură turmă de animale: „Omul ca ființă socială și dotată cu limbă, s-a format în locuri diferite și în perioade diferite; el s-a format de multe ori …uu.

Limbă şi societate

Există teorii conform cărora orice eveniment lingvistic, orice schimbare lingvistică se explică prin dependenţa limbii de societate. Limba şi societatea au ritmuri de evoluţie diferite: societatea se schimbă relativ repede în timp ce limba, ca instrument de comunicare evoluează mai încet, sau, în orice caz, evoluţiile ei sunt percepute mai greu de către vorbitori. Vorbitori diferiţi au percepţii mai mult sau mai puţin diferite ale aceluiaşi conţinut. Dependenţa limbii de societate se explică prin faptul că orice act de comunicare se desfăşoară, în mod obligatoriu, între cel puţin doi vorbitori. Analogia dintre sistemul limbii şi cel social reprezintă încă un argument în favoarea dependenţei limbii de societate.

Societatea reprezintă:
- un grup de oameni;
- un număr de reguli de convieţuire;
- un număr de comportamente, de atitudini şi de valori comune membrilor grupului.

Limba, la rândul ei reprezintă:
- un grup de semne;
- un număr de reguli de utilizare a lor;
- un număr de convenţii – utilizări particulare ale elementelor sistemului.

Fiecare vorbitor modifică limba în fiecare moment, încălcând (mai mult sau mai puţin) regulile acesteia.

Funcţiile limbii

Structura comunicării a fost descrisă în diverse moduri. Una dintre schemele cele mai cunoscute şi mai des folosite a fost elaborată de Roman Jakobson. Conform acestuia, fiecăruia dintre factorii constitutivi ai comunicării îi corespunde, câte una dintre funcţiile fundamentale ale comunicării.

Componentele comunicării şi funcţiile aferente

Având în vedere factorii comunicării umane:**context, mesaj, transmiţător, destinatar, contact**,cod pot fi identificate funcţiile**: referenţială, poetică, emotivă, conativă, fatică, metalingvistică.** Iată cum se ordonează ele în funcţie de factorii constitutivi ai comunicării:
- **emiţăto**r (sau) : **transmiţător** cel care produce / emite / transmite un mesaj adresându-se unui auditor (receptor);

funcţia emotivă: reflectă stările interne ale emiţătorului
- **contact**: mediul material de transmitere a mesajului (voce, scris, semnale luminoase etc.) sau legătura psihologică dintre transmiţător şi destinatar

funcţia fatică: are în vedere controlul canalului de comunicare şi asigurarea bunei derulări a comunicării

- **cod**: sistemul de semne şi de reguli de folosire a acestora, cunoscut, total sau parţial, atât de către transmiţător cât şi de către destinatar (limba germană, sistemul Morse etc.)

<u>funcţia metalingvistică</u>: are în vedere faptul că partenerii de comunicare deţin şi utilizează corect acelaşi cod mesaj: ceea ce se transmite (un text, semnale luminoase, un gest etc.) are în vedere forma mesajului, modul de structurarea acestuia

- **context** (sau referent) : la ce se referă mesajul (un eveniment recent, asamblarea unui aparat, un fenomen natural etc.)

<u>funcţia referenţială</u>: are în vedere transmiterea de informaţii despre un eveniment extra lingvistic

<u>funcţia conativă</u> (sau persuasivă sau retorică) : are în vedere intenţia de a influenţa receptorul prin intermediul mesajului transmis.

Potrivit concepţiei lui Jakobson, cele şase funcţii identificate şi definite de el coexistă practic în orice comunicare. Diferită numai de la caz la caz este ierarhia lor de importanţă, stratificarea rezultată constituind un criteriu de clasificare a evenimentelor verbale.

Fiecare dintre factorii care intervin în procesul comunicării are asociată câte o funcţie. Aşadar, în formularea unui enunţ sunt necesari emiţătorul, receptorul, referentul comunicării, dar şi un cod comun celor doi interlocutori, un contact psiho-fizic (direct sau mediat), pentru ca mesajul transmis să fie receptat. Funcţiile corespunzătoare acestor factori sunt:

1. emotivă (centrată pe emiţător);
2. conativă (centrată pe receptor);
3. referenţială (centrată pe referent);
4. metalingvistică (centrată pe cod);
5. fatică (centrată pe canal);
6. poetică (centrată asupra mesajului).

1. Funcţia de comunicare este prima şi cea mai importantă funcţie a limbii este aceeea de mijloc de comunicare între oameni. Limba naţională (româna) este mijlocul de comunicare specific unei comunităţi lingvistice (popor), folosit neîntrerupt şi putând fi studiat în devenirea sa istorică. Funcţia de comunicare răspunde unei necesităţi de stabilire a unor relaţii interumane prin intermediul limbii. Comunicarea pune în joc un inventar de semne din care vorbitorul trebuie să aleagă procedeele care denumesc percepţiile gândirii. Limba funcţionează ca instrument al gândirii. Primul efort de a stabili o relaţie între percepţie şi expresie.

2. Funcţia expresivă cunoscută şi sub denumirile emotivă sau interjecţională , pune în evidenţă
atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul mesajului. Mesajul nu transmite numai idei, gânduri, pur şi simplu ci referiri la persoana vorbitorului. Modul în care se raportează emiţătorul la cele exprimate.

Expresivitatea: intonaţia - *aseară a plouat* – enunţul poate să exprime bucurie, exasperare, etc.

Alegerea unui anumit cuvânt este legată de intuiţia vorbitorului. Astfel el alege dintre cuvintele: *prost, tont, zurliu*, în funcţie de intenţia sa şi de cel căruia i se adresează. Vorbitorul utilizează o serie de procedee de combinare a cuvintelor.

Funcţia expresivă ca şi alte funcţii se realizează prin selecţia şi combinarea elementelor de limbaj. Selecţia se realizează pe seama unor relaţii de echivalenţă (asemănare-deosebire, sinonime-antonime). Combinarea construieşte secvenţe. Echivalenţa este element constitutiv al secvenţei

Denumirea interjecţională este grăitoare din acest punct de vedere, deoarece stratul emotiv al limbajului se bazează pe interjecţii.

Dacă un participant la conversaţie foloseşte exclusiv exprimarea interjecţională *Tiii!,* interlocutorul îşi va da seama că partenerul său îşi exprimă admiraţia sau surpinderea faţă de ceea ce s-a spus anterior sau faţă de un element din realitatea extraverbală. Observăm cât de important este contextul în decodarea corectă a unui mesaj aparent simplu. Participarea afectivă a vorbitorului poate fi marcată şi prin elemente formale: persoana întâi pronominală şi/ sau verbală, intonaţia

exclamativă, lungirea emfatică a sunetelor (vocale şi consoane). Astfel, în enunţul *Mă chinui să-ţi explic* funcţia emotivă se realizează formal prin persoana întâi verbală, chiar în absenţa formală a pronumelui subiect (eu) şi printr-o intonaţie exclamativă atât în zona emiţătorului cât şi a receptorului. Astfel, în enunţul *Ce frumos se văd munţii!*, se actualizează funcţia emotivă, deoarece vorbitorul îşi exprimă o anumită atitudine faţă de realitateaextraverbală. În enunţul *Du-te odată la piaţă!* se actualizează însă funcţia conativă, deoarece enunţul este orientat către receptor.

În alte cazuri, emiţătorul poate lungi vocale şi consoane pentru a marca emoţia. La nivel formal, acestea sunt mijloace de realizare a gradului superlativ absolut: *Era frumooos!* (*Era foarte frumos!*), *E un mmmizerabil!* (sens superlativ pe care, în principiu, adjectivul mizerabil nu-l admite).

3. Funcţia poetică, denumită şi estetică sau literară, proiectează principiul echivalenţei de pe axa paradigmatică pe axa sintagmatică (a combinării).Cum e fecioara între sfinţi şi luna între stele.

Procedee morfologice: în descrierea luptei de la Rovine în Scrisoarea III, Mihai Eminescu acordă o atenţie şi o valoare specială substantivului

Procedee sintactice- **topica, elipsa**, etc. Expresivitatea poate provoca interlocutorului emoţii artistice.

Selecţia (dintr-o paradigmă) şi combinarea (în sintagme) sunt cele două modalităţi de structurare a elementelor verbale într-un enunţ aparţinând oricărui limbaj. Selecţia se realizează pe baza unor principii de echivalenţă, iar combinarea prin contiguitate. Astfel, putem stabili două paradigme: una pentru tânăr şi alta pentru „a vorbi". Din paradigma pentru „tânăr ", putem alege unul dintre termenii individ, puşti, etc., iar din cea pentru „a vorbi ", putem selecta dintre: a trăncăni, a îngăima, etc.

În funcţie de gradul de expresivitate dorit de emiţător sau de varietatea funcţională căreia secvenţa îi aparţine, elementele din cele două paradigme se pot combina astfel: *tânărul vorbeşte* (spune), *individul trăncăneşte*, *puştiul comentează* , etc. Observăm că primul enunţ este neutru din punctul de vedere al expresivităţii, emiţătorul nu doreşte altceva decât să aducă la cunoştinţa receptorului un eveniment despre o realitate extraverbală. Prin cel de-al doilea enunţ rezultat prin combinare, emiţătorul îşi exprimă dispreţul faţă de o activitate din realitatea extraverbală. Al treilea enunţ este o combinare între un termen marcat expresiv şi unul neutru. Observăm că termenul expresiv îşi pune amprenta pe întregul sens al enunţului, resimţit de receptor drept unul marcat.

4. Funcţia conativă, numită şi persuasivă sau retorică, are rolul de a orienta enunţul către receptor. Principalele expresii gramaticale ale acestei funcţii sunt: persoana a doua pronominală şi/ sau verbală, intonaţia exclamativă, vocativul în cazul substantivelor şi imperativul în cazul verbelor. Putem include toate aceste mărci formale într-un singur enunţ: *Dumneavoastră, doamnă,veniţi la ghişeu!* (pronume personal; vocativ; imperativ; intonaţie exclamativă).

O marcă specifică a oralităţii poate fi considerată folosirea verbului *a şti* la persoana a doua (*ştii, ştiţi*) sau forma *nu-i aşa*? rostită în mijolcul unei expuneri. Integrate în discurs, acestea au un rol dublu: atrag atenţia interlocutorului şi menţin deschis canalul de comunicare.

5. Funcţia referenţială, numită şi **denotativă**, **denominativă, cognitivă,** este prezentă în majoritatea enunţurilor, deoarece interlocutorii se raportează la realitatea extraverbală pentru a iniţia, dezvolta sau încheia o conversaţie. Aceasta ne conduce la concluzia că această funcţie nu apare independent, ci alături de alte funcţii ale limbajului. Funcţia denominativă - constitutivă sau mentală. Funcţiunea mentală a limbii este din punct de vedere lingvistic o reprezentare. Fiecare comunicare reprezintă un act mental şi o reprezentare - coordonarea unor mijloace lingvistice cu o anumită semnificaţie (cu un conţinut).

În elaborarea unui enunţ, o descriere (*Sinaia este un oraş frumos*.), o întrebare (*Aveţi pantofi 39?*) sau exprimarea unei atitudini faţă de un anumit lucru (*Ce frumos miroase trandafirul!*), ne raportăm la elemente din realitate. În plus, în formularea întrebării, ne adresăm unui receptor, deci actualizăm funcţia conativă, iar prin exprimarea atitudinii, actualizăm funcţia emotivă a limbajului.

6. Funcţia metalingistică Vorbirea se concentrează asupra codului. Funcţia metalingvistică este evidenţiată de enunţurile care aparţin metalimbajului, atfel spus de acele enunţuri care transmit informaţii despre un anumit cod, devenit obiect de descriere. Exemplul cel mai la îndemână este definiţia de dicţionar. În acest caz, autorii dicţionarului au folosit cuvinte pentru a explica alte cuvinte. *Celibatar înseamnă persoană necăsătorită*. De asemenea, funcţia metalingvistică este actualizată şi pentru explicarea elementelor de argou, decodificarea unui alt cod sau pentru a corecta o formă gramaticală. Ex: nu se spune „*ei este*", ci „*ei sunt*"

7. Funcţia fatică îşi are originea în centrarea limbii asupra canalului; prin această funcţie se introduc în enunţ elemente lingvistice sau se construiesc enunţuri prin care se verifică menţinerea contactului lingvistic între emiţător şi destinatar sau pentru întărirea acestui contact. Se concretizează în structuri interogative, în mod frecvent incidente, de tipul *Mă ascultaţi?, Mă înţelegeţi?, Alo!* etc.

1.2. Distincții conceptuale primare: limbă, limbaj

Abordând termenii limbaj și limbă, trebuie să remarcăm imediat că ei desemnează noțiuni distincte care ne ajută să operăm în continuare o serie de distincții importante.

Prin *limbaj* se înțelege o calitate umană intrinsecă, o caracteristică a speciei umane în ansamblul ei și o facultate specifică proprie fiecărui individ uman, aceea de a produce semne vocale specifice, dotate cu sens, în scopul comunicării interpersonale, într-un cadru social. Oamenii nu „vorbesc limbajul", ci vorbesc o limbă anume, una singură la un moment dat, fie aceasta româna, franceza, latina, esperanto sau oricare alta. Prin *limbă* vom înțelege așadar concretizarea istorică a facultății umane universale a limbajului. Pe când limbile sunt multiple, limbajul uman natural este unic și are trăsături generale și universale.

O listă relativ cuprinzătoare a trăsăturilor generale ale limbajului uman ar fi următoarea: 1. utilizarea aparatului audio-fonator; 2. caracterul direcțional al emiterii și receptării mesajului; 3. disariția raidă a emisiei sonore; 4. caracterul dialogal între emițător și receptor; 5. retroactivitatea (are efect și pentru ceea ce s-a petrecut în trecut): emițătorul percepe retroactiv propriul mesaj; 6. specializarea: absența unei relații între forma fizică a mesajului și tipul de reacție pe care acesta îl poate provoca; 7. semanticitatea: existența unei relații între elemente ale mesajului și un referent exterior acestuia; 8. arbitrarietatea: absența unei relații necesare între semnificant și semnificat; 9. caracterul discret: repertoriul de mesaje posibile nu este continuu; 10. caracterul substitutiv: mesajul verbal pate face referire la ceva depărtat în timp și spațiu; 11. caracterul deschis: pot fi produse mesaje inedite care sunt general recunoscute; 12. caracterul cultural: regulile de întrebuințare ale sistemului de comunicare (limba) sunt transmise pe căi culturale și nu genetice; 13. dubla articulare: sistemele de comunicare (limbile) prezintă un nivel de structurare primar, de semne minimale, și unul secundar, de semne dotate cu sens; 14. capacitatea de simulare a comunicării: sistemele de comunicare (limbile) permit producerea de mesaje false sau golite de sens; 15. reflexivitatea: sistemul de comunicare (limba) își poate deveni propria referință (funcția metalingvistică); 16. posibilitatea învățării oricărui sistem de comunicare: orice ființă umană își poate însuși mai mult de una dintre limbile umane (bilingvismul sa poliglosia).

Limbajul uman, ca entitate potențială, și-a păstrat neschimbat de-a lungul istoriei atributele, pe când limbile se schimbă în permanență ca realități istorice. Limbile au un caracter comunitar, în sensul că sunt create și funcționează în cadrul unor comunități date, pe când limbajul, manifestându-se exclusiv în cadrul social, rămâne totuși un dat anistoric al ființei umane.

Evaluare:

1. Descrieţi perioadele de constituire a lingvisticii.
2. Care sunt teoriile prin care se încearcă să se explice apariția limbajului?
3. Comentaţi relaţia dintre limbă şi societate prezentată mai sus.
4. Enumerați componentele comunicării și explicați în ce constă emiterea mesajului.

5. Explicați funcția denominativă și poetică a limbajului.
6. Citiți studiul lui Tudor Vianu, *Dubla intenţie a limbajului şi problemele stilului* şi elaborați un comentariu personal referitor la funcţiile limbii. (accesează site-ul https://kupdf.net/download/tudor-vianu-dubla-intentie-a-limbajului-si-problema stilului_59b6243fdc0d602b2e8ceb1b_pdf)
7. Redactaţi câte un enunţ în care să fie activate funcţiile limbii.

Studiu individual

1. Relatați despre raportul dintre limbă și gândire, consultând articolul *Limbă și gândire* din lucrarea *Din istoria ideilor despre limbă* de pe site-ul https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/B33/pdf/04
2. Alegeți un lingvist din lista de mai jos și prezentați contribuția lui la dezvoltarea lingvisticii ca disciplină.

~~Eugen Coșeriu~~
F. de Saussure
~~Franz Bopp~~
Jacob Grimm
Rasmus Christian Rask
Wilhelm von Humboldt
August Schleicher
Karl Vossler
Jan Niecisław Baudouin de Courtenay
~~Emanuel Vasiliu~~
Timotei Cipariu
George Bariț
Mihail Kogălniceanu
Alecu Russo
Nicolae Bălcescu

Bibliografie:

1. *Din istoria ideilor despre limbă*. https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/B33/pdf/07 (accesat 12.02.2020)
2. Fînaru, Dorel, Irimia, Dumitru, Curs elementar de teoria limbii şi lingvistică generală. Curs fundamental, anul I, semestrul I https://vdocuments.mx/teoria-limbii-si-lingvistica-generala-i-i-56812d5d569ef.html (accesat 12.02.2020)
3. https://pdfslide.tips/documents/eseu-cum-a-aparut-oare-limbajul-uman.html(accesat 12.02.2020)
4. Jakobson, Roman, *Lingvistică şi poetică*. Aprecieri retrospective şi consideraţii de perspectivă, trad. Mihai Nasta, Bucureşti: Ştiinţifică, 1964
5. Oglindă, Emilia, *Lingvistică generală şi romanică*. Suport de curs, Chișinău, 2015
6. Munteanu, Eugen, *Introducere în lingvistică*, Iași: Polirom, 2005.
7. Graur Al., Wald L. *Scurtă istorie a lingvisticii*. Ediția a II-a. Bucureşti, 1965.
8. Graur, A. *Tratat de lingvistică generală*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică a Academiei de Ştiinţe a R. P. D. R. 1978.
9. Lyons J. *Introducere în lingvistica teoretică*. Bucureşti: Ştiințifică, 1995.

Obiective educaționale:

- să enumere și să descrie principalele discipline sau domenii de cercetare din sfera lingvisticii;
- să stabilească raporturile lingvisticii cu alte discipline științifice;
- să determine specificacitatea lingvisticii ca știință;
- să compare lingvistica cu științele naturii și științele spiritului;
- să relateze despre concepția lui E. Coșeriu despre principiile lingvisticii ca știință a culturii.

Modulul 2. Principalele discipline sau domenii de cercetare din sfera lingvisticii

Obiectul general al lingvisticii este constituirea unei teorii generale a limbajului uman orientate spre limbile concrete, însă domeniul limbii este foarte vast, în ultimele 2 decenii s-au constituit o seamă de discipline lingvistice, (auto)definite, fie prin obiectul de studiu concret, fie prin metodele specifice utilizate

O limbă dată pune la dispoziția vorbitorilor ei *un inventar de elemente sonore*, cu ajutorul cărora se construiesc unitățile lingvistice semnificative, cuvintele, *un vocabular*, adică un inventar de cuvinte a căror valoare de desemnare și sensuri sunt presupuse a fi cunoscute de majoritatea vorbitorilor, și un inventar de reguli de combinare a cuvintelor în enunțuri de diferite dimensiuni, adică *o gramatică*. Așadar, orice act de vorbire implică un nivel fonetic, cel al expresiei sonore, unul semantic, cel al raportului de desemnare dintre cuvinte și realitățile extralingvistice, și unul gramatical, cel al regulilor de structurare a enunțurilor, distingem trei domenii de cercetare lingvistică primare: *fonetica, semantica* și *gramatica*.

Fonetica se ocupă de latura materială a limbii, ceea ce numim tradițional *sunetele vorbirii*. Dar latura acustică sau fizică a sunetelor produse de oameni în procesul vorbirii nu acoperă întreaga complexitate a fenomenului lingvistic, întrucât la fel de important ca aspectul sonor este aspectul său psihic. Pentru a descrie întreaga complexitate a fenomenelor vorbirii, lingvistica modernă, pornind în specal de la Ferdinand de Saussure a operat o distincție între *sunet și fonem*. Cea care se ocupă de studierea sunetelor e *fonetica*, iar *fonologia* studiază inventarul *fonologic* sau *fonematic* al unei limbi date. Fonetica este o disciplină empirică, fonologia este una teoretică. Numărul sunetelor este infinit, iar numărul fonemelor este limitat. Fonetica descrie și clasifică sunetele vorbirii cum ar fi modul de articulare și locul articulării, pe când fonologia operează în principal cu conceptul de *opoziție fonematică*. Nu toate limbile cunosc același număr de foneme, unele având un inventar mai bogat, altele mai sărac. Atunci când lingvistul se ocupă de toate fonemele posibile, avem de a face cu *fonologia generală*, iar atunci când urmărește iventarierea fonemelor unei singure limbi avem de a face cu o fonologie specială.

Gramatica reprezintă, în schema tradițională, domeniul cercetării formelor lingvistice (morfologia) și al structurilor sintactice (sintaxa). Prin urmare, într-o accepțiune mai precisă, prin gramatică putem înțelege studiul sistematic al formelor, adică al structurilor și al funcțiilor gramaticale.

Semantica este un câmp de cercetare lingvistică vast, circumscris de domeniul conținuturilor *unităților lingvistice*. Disciplinele semantice tradiționale cele mai cunoscute, incluse frecvent în programele universitare, sunt *însă lexicologia, lexicografia, etimologia și onomastica*. Pentru fuecare dintre aceste discipline, unitatea lingvistică primară este *cuvântul*, fiecare abordându-l însă din perspective și cu metode diferite. *Lexicologia* reprezintă studiul sistematic și teoretic al vocabularului unei limbi. În acest cadru se poate distinge *o lexicologie a formei*, care studiază fenomene legate de forma cuvintelor, precum derivarea sau compunerea lexicală, operând cu noțiuni, precum *radical lexical, temă, sufix, prefix* etc. și *o lexicologie a conținutului*, care se ocupă de aspecte semantic-lexicale, precum *sinonimia, omonimia, antonimia*, sau, mai recent, de structuri și fenomene semantic-lexicale, precum *câmpul semantic*.

Lexicografia reprezintă abordarea sistematică, discriptivă și taxonomică a lexicului unei/unor limbi. Lexicografia este mai puțin o disciplină teoretică cât o tehnică și o activitate practică, finalizată prin elaborarea dicționarelor. Criteriile de alcătuire a dicționarelor sunt foarte diverse, începând de la cel mai simplu, cel al înscrierii alfabetice a cuvintelor, până la criterii de

conținut (enciclopedice, filozofice, politice, științifice etc.). Lexicografii disting între dicționare de tip *lingvistic* și cele de tip *enciclopedic*. Dicționarele de tip lingvistic au în vedere descrierea lexicului comun al unei limbi date, pe criterii exclusiv semantice, pe când cele de tip enciclopedic, de o mare varietate, reprezintă practic sistematizarea lexicografică a unui domeniu anume al cunoașterii umane. La rândul lor, dicționarele de tip lingvistic ilustrează și ele o tipologie foarte diversă. Întâlnim, pe de o parte, dicționare *monolingve, bilingve sau plurilingve*, după cum limba-țintă a dicționarului este una singură, două sau mai multe. Există apoi *dicționare generale*, care înregistrează toate unitățile lexicale ale unei limbi, în măsură în care ele au fost atestate documentar măcar o singură dată (*Dicționarul limbii române - DLR*), *dicționare speciale*, dedicate unei epoci, unui stil al limbii, unui autor etc.

Etimologia, care poate fi definită și ca o lexicologie istorică, se ocupă cu explicarea originii și a evoluției cuvintelor din inventarul lexical al unei (sau unor) limbi. Întrucât în vocabularul fiecărei limbi există cuvinte de origini diferite, obiectivul specific al etimologiei este acela de a defini originea fiecărui cuvânt. Dacă în cele mai multe cazuri originea cuvintelor este transparentă, sunt însă și cuvinte a căror etimologie este nesigură sau necunoscută, așa încât sarcina cercetătorului constă în a încerca să stabilească și să argumenteze originea cuvântului respectiv. În acest scop, ese obligatorie respectarea unor reguli stricte al cercetării, care să aibă în vedere forma cuvântului, cât și conținutul său semantic. Toate schimbările fonetice și semantice ale unui cuvânt trebuiesc explicate rațional și științific, conform principiilor metodei comparativ-istorice și ale reconstrucției lingvistice. Din punct de vedere etimologic, cuvintele unei limbi pot fi clasificate în trei categorii: a*) cuvinte moștenite, b) cuvinte împrumutate* dintr-una din limbile de contact și *c) cuvinte proprii*, create în interiorul limbii în cauză. De exemplu, în cazul limbii române, cuvinte precum *cer, mamă, casă, lapte, a cânta, a merge* sunt moștenite din limba latină, *urgie, frică* sunt cuvinte împrumutate din limba greacă, *a iubi, dragoste, grădină* – din limba slavă veche, *neam, viclean* – din limba maghiară, *zaiafet, bacșiș* - din turcă etc. În schimb, cuvinte precum *omenește* sau *grădinărie* sunt create prin derivare pe teritoriul limbii române.

În câmpul cercetării lexicologice se înscrie și *onomastica*, disciplină care studiază o clasă specială de semne lingvistice, și anume *numele proprii*, care reprezintă prin natura lor caracteristici speciale. Domeniile tradiționale ale onomasticii sunt *toponimia* sau *toponomastica*, studiul sistematic al numelor de locuri existente în cadrul unei comunități lingvistice (localități, munți, căi de comnicații etc.), și *antroponimia*, studiul sistematic al numelor de persoane. O altă direcție de studiu în sfera onomasicii este *horo-etnonimia*, care își ropune să se ocupe cu numele de țări și de popoare.

Dialectologia, ramură a lingvisicii preocupată de studiul dialectelor și al graiurilor populare, cu ale cuvinte, al acelor varietăți ale unei limbi care se opun variantei scrise și cultivate, este o disciplină relativ nouă, care s-a născut în secolul al XIX-lea, când prin activitatea adepților curentului teoretic cunoscut sub numele de *Școala Neogramaticilor*, s-a impus ideea că limba vie, vorbită în mod natural, ar trebui să reprezinte obiectul de studiu al lingviștilor. Înainte de această, epocă, observațiile asupra varietăților populare erau sporadice și nesistematice, aspectele descriptiv-normative, legate de necesitatea de a cultiva limba scrisă, fiind considerate prioritare. În câmpul dialectologiei, în aceeași perioadă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, s-a născut *geografia lingvistică* (pe care unii cercetători au denumit-o și *lingvistica spațială*), al cărei creator este considerat savantul francez Jules Gillieron (1854-1926). *Geografia lingvistică* este principala metodă de cercetare dialectologică și constă în colecționarea pe teren, prin anchete dialectale, a unui material de limbă divers (fonetic, morfologic, lexical) și clasificarea sa, urmată de reprezentarea pe hartă a respectivelor fenomene. Acest procedeu permite observarea repartiției teritoriale a diferitelor tipuri de pronunțare a unor cuvinte, forme flexionare, sinonime sau tipuri de desemnare, sensuri ale unor cuvinte etc. pe baza hărților lingvistice se trasează anumite *izoglose,* reprezentări cartografice ale răspândirii unui fenomen dat. De exemplu, izoglosa *nea/zăpadă* în *Atlasul lingvistic român* ne indică faptul că în jumătatea de nord a spațiului daco-românesc vorbitorii întrebuințează mai ales cuvântul *nea* (moștenit din limba lainâ), pe când cei din jumătatea de sud folosesc cuvântul *zăpadă* (un împrumut din slava

veche). Pe baza acestor principii s-a trecut la realizarea *atlaselor lingvistice* ale diferitelor limbi. Pentru domeniul romanic sunt cunoscute atlasele lingvistice ale Franței, Italiei, Cataloniei, Spaniei, României etc.

Stilistica, o altă ramură a cercetării lingvistice, poate fi definită drept studiul sistematic al stilurilor. Se vorbește despre *stilistica lingvistică* și *stilistica literară*. Părintele celei mai cnoscute stilistici lingvistice este Charles Bally. Unii cercetători practică o stilistică a vorbirii, orientată spre studiul specificității limbii unui scriitor anume. Alți autori vorbesc despre o *stilistică funcțională*, considerând stilurile drept varietăți funcționale ale unei limbi. În acest din urmă sens, se vorbește, de exemplu, despre stiluri, precum *stilul bisericesc, stilul publicistic, stilul științific* etc. În corelație cu stilistica este și *poetica*, disciplină pe care unii o înțeleg ca pe o disciplină autonomă, iar alții ca pe o ramură a lingvisticii. *Poetica* urmărește înțelegerea mecanismului de producere și de funcționare a textului poetic (lierar.)

La inersecția sferelor de interes ale lingvisicii și ale altor științe ale spiritului s-a dezvoltat în ultimele decenii domenii de studiu interdisciplinare: *psiholingvistica, sociolingvistica, lingvistica matematică sau lingvistica computațională. Psiholingvistica* abordează limbajul ca manifestare a psihicului uman, studiind mecanismele de producere mental-psihică a enunțurilor verbale. *Sociolingvistica* sudiază fenomenele legate de cadru larg al raporturilor între limbaj sau limbi și societate, cercetând teme precum dinamica socială a diferitelor varietăți ale unei limbi, contextul social în care se produce comunicarea lingvistică etc. În ultimii ani au luat o amploare considerabilă cercetările de *pragmatică lingvistică*, disciplină ce își propune să abordeze fenomenele lingvistice din perspectiva raportului între semnele lingvistice și utilizatori, abordând fapte și aspecte ale procesului de comunicare verbală neglijate până acum. În vastul câmp al cercetărilor de lingvistică se vorbește de disciplina *paleolingvisticii*, al cărei obiectiv ar consta în descoperirea, pe bază deductivă, a unor fapte aparținând limbilor din preistorie, din faze neastetate documentar.

2.1. Specificacitatea lingvisticii ca știință. Raporturile sale cu alte discipline științifice

În accepția actuală, lingvistica se autodefinește ca un domeniu autonom al cunoașterii umane, ca o știință cu un domeniu de cercetare relativ bine delimitat, cu principii și metode de cercetare proprii. Eforturile din ultimele aproximativ două secole ale cercetătorilor au condus la o definire a specificului lingvisticii ca știință prin raportare la alte științe ale spiritului (filologia în sens larg, filozofia, sociologia, antropologia, psihologia, istoria etc.), pe de o parte, și unele științe ale naturii (fiziologia, acustica) pe de altă parte. Începând cu Ferdinand de Saussure și continuând cu alți lingviști importanți ai secolului XX, precum L. Bloomfield, A. Gardiner, L. Hjelmslev, A. Martinet, E. Coșeriu, J. Lyuons, N. Chomsky, lingvistica este înțeleasă ca o teorie generală a semnelor lingvistice. Prin complexitatea obiectului său de studiu, și anume limbajul uman în formele sale de manifestare care sunt limbile istorice, cercetarea lingvistică rămâne însă în strâns contact cu alte discipline științifice.

În condițiile marii explozii informaționale din epoca actuală, ale cărei începuturi datează din ultimele decenii ale secolului XX, disocierea unor științe tradiționale ale spiritului și apariția unor noi discipline științifice este un fenomen curent. În cadrul acestei intense ecloziuni a științelor umaniste, lingvistica a putut fi văzută de unii savanți ca veritabilă „știință-pilot”, capabilă să orienteze cercetarea și alte domenii ale cunoașterii.

Cu *filologia* în sens larg, lingvistica se află în vechi raporturi de înrudire. Începând cu filologii Antichității greceşti (Școala din Alexandria) și până la cei din Renaștere, erudiții care se ocupau de scrierile literare, filozofice sau științifice ale înaintașilor, cu intenția de a le copia sau, mai târziu, a le tipări, au ajuns să acumuleze și profunde cunoștințe despre limba textelor respective. Când, în epoca modernă, pe la începutul secolului al XIX-lea, s-a trezit interesul pentru limba vorbită, s-a ajuns la separarea din ce în ce mai clară a lingvisticii teoretice de filologia propriu-zisă. Cele două domenii de cercetare păstrează totuși o serie de raporturi necesare: pe de o parte editarea de texte necesită vaste și temeinice cunoștințe de gramatică istorică, dialectologie, iar pe de altă parte, o teorie lingvistică justă sau cel puțin credibilă nu se

poate dispensa de materialul faptic (texte însoțite de note, observații, glose interpretative etc.) oferit de filologie.

Nu putem să nu amintim și aportul decisiv al *filologiei clasice* la constituirea lingvisticii ca știință autonomă. Pe lângă funcțiile culturală și educativă pe care latina și greaca l-au jucat în procesul de constituire a culturii europene, studiul celor două mari limbi de cultură în școlile europene de-a lungul timpului a condus la aprofundarea structurii gramaticale și a lexicului acestor limbi, ale căror gramatici au constituit ulterior modelul sau punctul pentru elaborarea gramaticilor altor limbi. Vechile gramatici ale limbii grecești și ale limbii latine sunt deopotrivă și primele modele de înțelegere și descriere științifică a limbilor. Cu toate că, din comoditate sau din rațiuni de organizare a activității didactice, separăm adesea domeniul cercetării lingvistico-teoretice de cel al filologiei propriu-zise, trebuie să fim de acord până la urmă cu ideea, formulată de voci dintre cele mai autorizate, că „o lingvistică fără filologie este la fel de neconceput ca și o filologie fără lingvistică".

Se cuvine să menționăm în acest context și impactul puternic pe care lingvistica modernă l-a avut asupra *teoriei literaturii*. Dezvoltată secole de-a rândul, în sistemul tradițional al științelor umaniste, ca retorică și poetică, pe coordonate interpretativ-normative, teoria literară a căpătat un nou statut epistemologic atunci când a inerferat cu lingvistica teoretică. Mulți teoreticieni moderni ai literaturii: R. Jakobson, R. Barthes, G. Genette, Tz. Todorov, J. Kristeva, A. J. Greimas au ajuns să definească literaritatea unui text pornind de la modelul lingvistic care se află la baza operei beletristice.

Retorica este un alt vechi domeniu de preocupări sistematice aflat, prin tradiție și obiect de studiu, în contact cu lingvistica teoretică. Conturată în Antichitate ca bază teoretică a artei de a convinge în public, retorica a renăscut în epoca modernă mai întâi ca repertoriu de procedee ale exprimării „înalte", evoluând ulterior, în secolul XX mai ales, ca teorie a argumentației.

Cât privește *filozofia* și *logica*, legăturile istorice ale lingvisticii cu aceste domenii ale cunoașterii umane sunt de asemenea foarte vechi. Întrebările filozofice fundamentale ale gândirii grecești, referitoare la ce este ființa și care este esența omului, cum, dacă și de ce cunoaștem etc., au fost formulate simultan sau în paralel cu întrebări referitoare la limbaj: de ce vorbim, cum funcționează limba, ce raport există între limbă și gândire sau între limbă și realitate etc. Problematica generală a raportului dintre om și limbaj a rămas întotdeauna una din temele centrale ale reflecției filozofice. Teme precum originea și esența limbajului ca expresie specifică a umanului, raportul dintre general și particular în limbă, raportul între limbaj și ființă, problema universaliilor lingvistice etc. i-au preocupat și îi preocupă încă pe filozofi. În gândirea scolastică filozofică definirea însăși a ființei era privită și tratată ca o problemă de limbaj.

Interferențele între reflecția lingvistică și *logică* sunt și ele străvechi. În efortul lor de a înțelege mecanismul vorbirii, filozofii greci și-au dat seama de timpuriu, prin Heraclit, că nu pot descrie mecanismul gândirii fără a înțelege specificul limbajului. În ansamblul conceptual al filozofiei lui Platon ca și în sistemul filozofic al discipolului său Aristotel, disciplinei dialecticii îi era rezervat un loc central. Concepută ca o teorie a argumentării logice*, dialectica* antică s-a preocupat de probleme precum definirea relațiilor dintre concepte și obiecte sau dintre obiecte și semne. În micul tratat *Despre interpretare*, Aristotel distingea între nume și verb, categorii care la acest gânditor sunt deopotrivă logice și lingvistice, aparțin adică atât gândirii, cât și limbii. În aceeași dublă perspectivă sunt defenite de Aristotel și structurile logico-lingvistice superioare, enunțul, judecata, raționamentul.

Un alt domeniu cu care lingvistica interferează este cel al *psihologiei*. Amprenta psihologistă asupra cercetării lingvistice a atins apogeul în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Specialiștii cei mai autorizați ai epocii căutau chiar în cauzele psihologice explicarea schimbărilor din limbă. De o influență deosebită s-au bucurat lucrările psihologului german Wilhelm Wundt, socotit de mulți fondatorii psihologiei moderne. Wundt afirma că viața psihică a unui individ se desfășoară și se împlinește în mod necesar în cadrul psihologiei colective a grupului social căruia îi aparține. Între „forțele sufletești" produse de o comunitate, alături de

artă, mit, obiceiuri, organizare statală și actele de voință colectivă, se numără și limbajul. În limbaj s-ar reflecta, după Wundt, întreaga sferă a reprezentărilor omului.

Raporturile epistemologice dintre lingvistică și psihologie sunt așadar inerente (nedespărțite). Coordonatele vieții psihice (senzații, percepții, reprezentări, afecte, dorințe etc.) se reflectă în mod direct în limbaj, pe multiple căi și la niveluri diferite; intensitatea emisiei verbale, modulația fonetică și intonația, selectarea mijloacelor de expresie în funcție de context sau de specificul comunicării sunt doar câteva dintre efectele în plan verbal ale condiționărilor psihice.

Ca fenomen comunitar prin definiție, limbajul nu poate fi studiat separat de cadrul social în care se produce și funcționează. Teza despre caracterul social al limbajului uman a fost acceptată implicit de către orice școală lingvistică, așa încât interferențele dintre lingvistică și *sociologie* sunt firești.

Clar conturate sunt, de asemenea, raporturile cercetării lingvistice cu *antropologia*, în special după ce, pe la jumătatea secolului XX, a luat ființă „antropologia structurală" promovată de sociologul francez C. Levi-Strauss. Studiind societăți tribale mai puțin evoluate din Oceania, America Latină sau Africa, celebrul antropolog a oferit specialiștilor un material faptic foarte valoros referitor la problematica apariției primelor forme de limbaj uman.

Ne este cunoscut impactul enorm pe care, de câteva decenii, cibernetica, informatica și tehnicile informaționale le au asupra tuturor domeniilor cunoașterii umane. Ca teorie generală a sistemelor de calcul, *informatica* interferează în mod inerent și cu domeniul lingvisticii, relațiile dintre cele două direcții de cercetare conducând la efecte reciproce în câmpul de interes al fiecăreia. Pe de o parte, tehnicile de calcul pun la dispoziția lingviștilor mijloace de culegere, stocare și prelucrare a datelor ultraeficiente și ultrarapide, utilizabile în clasificarea faptelor și în descrierea lingvisică, ușurând enorm realizarea lexicoanelor și a gramaticilor limbilor naturale, ca și editarea rapidă a textelor. Dar dincolo de aceste aspecte practice, metodele inspirate de modelarea matematică oferă lingviștilor căi noi de înțelegere a structurii mesajelor lingvistice, precum și de cuantificare a lor în scopuri practice diverse (metode de învățare, traducere automată etc.). Ceea ce observăm astăzi este o tendință din ce în ce mai imperioasă a informaticienilor și lingviștilor de a-și ieși în întâmpinare, unindu-și competențele în scopul rezolvării interdisciplinare a unor probleme comune, teoretice sau practice, precum complexul de probleme legat de stabilirea unei căi de comunicare verbală între om și computer. Se vorbește din ce în ce mai frecvent despre *lingvistica computațională* ca despre un domeniu de cercetare care urmează să-și definească mai exact obiectivele și metodele. Deocamdată, asistăm la încercări de a realiza un model cibernetic al limbajului uman pornindu-se de la proprietățile semiotice comune ale limbajului uman natural și ale limbajelor artificiale. Acest model urmează să-și găsească o largă întrebuințare în toate domeniile cunoașterii și acțiunii umane.

În sfârșit, disciplina științifică modernă legată cel mai intim de cercetarea lingvistică este *semiotica* sau *semiologia*. Acceptând definiția cea mai largă a semioticii ca teorie generală a semnelor, putem defini lingvistica drept ramura cea mai importantă a semioticii, căci limbajul uman ese și el un sistem de semne, probabil cel mai complex dintre cele existente.

2.2. Lingvistica între științele naturii și științele spiritului. Concepția lui E. Coșeriu despre principiile lingvisticii ca știință a culturii

Ne rămâne acum să încercăm o delimitare mai precisă a locului și statutului lingvisticii în ansamblul științelor moderne. O dificultate constantă a acestui demers o constituie poziția de graniță ocupată de știința limbii în cadrul clasificării tradiționale bipartite a științelor, în științele naturii și științele spiritului. În măsura în care este chemată să explice, de exemplu, mecanismele biologic-fiziologice ale fonațiunii sau pe cele psihologice ale codificării/decriptării mesajelor verbale, lingvistica este, desigur, *o știință a naturii*, alături de discipline din sfera biologiei (anatomia, fiziologia etc.) sau a psihologiei. Când este interesată de dimensiunea semantică a comunicării verbale, ca și de multiple implicații ale limbajului în intimitatea existenței umane, lingvistica se definește, la fel de firesc, drept o *știință umanistă* sau una dintre *științele spiritului*.

Unei asemenea ştiinţe văzute ca ştiinţă umanistă sau *ştiinţă a culturii* a încercat să îi fixeze principiile Eugeniu Coşeriu. Este vorba de 5 principii: principiul obiectivităţii, principiul umanismului, principiul tradiţiei, principiul antidogmatismului şi principiul binelui public sau al responsabilităţii social-culturale.

Principiul obiectivităţii reprezintă fundamentul oricărei ştiinţe şi a fost formulat de filozoful grec Platon, care vorbea în dialogul *Sofistu*l despre necesitatea de „a spune lucrurile aşa cum sunt", adică fără părtinire şi potrivit naturii lor. Încercând să se deprindă de subiectivitatea sa şi de interesele personale sau de grup, omul de ştiinţă trebuie să aspire spre universalitate, adică spre o viziune asupra lucrurilor comună tuturor şi acceptată de către toţi.

Derivând din principiul obiectivităţii şi prezetându-se ca o relativizarea a acestuia, *principiul umanismlui* defineşte specificul lingvisticii ca ştiinţă umanistă în raport cu ştiinţele exacte sau ştiinţele naturii. Pe când obiectul de cercetare a acestora din urmă se află sub imperiul necesităţii şi al cauzalităţii, obiectul de studiu al lingvistului, limbajul uman în general şi limbile istorice în particular, se situează în sfera libertăţii. Alături de artă, mit, religie, gândire, limbajul este o artă creatoare, liberă continuă a omului, axându-se pe abordarea hermeneutică şi nu factologic-empiric sau experimentală. Aceasta nu înseamnă, desigur, că observarea atentă a faptelor de limbă este exclusă şi lipsită de importanţă, că doar ceea ce primează este interpretarea acestor fapte în orizontul universalului, în direcţia unei ştiinţe originare a sensurilor ultime ale umanului.

Un al treilea principiu al lingvisticii ca ştiinţă umanistă ar fi, în concepţia lui Eugen Coşeriu, *principiul tradiţiei*. Potrivit acestui principiu, nimeni nu poate inventa sau descoperi nimic nou în ştiinţele limbii dacă nu cunoaşte tradiţia, adică depozitul de idei, interpretări, păreri şi teorii acumulat în timp, prin eforturile de bună-credinţă ale înaintaşilor. O examinare atentă a istoriei ideilor lingvistice relevă faptul că problemele au fost întotdeauna aceleaşi; ceea ce diferă de la o generaţie la alta, de la un secol la altul sunt soluţiile găsite sau precizia mai mare cu care aceste soluţii au fost formulate. Tradiţia se asumă însă în mod critic şi creativ, ceea ce presupune o apropiere deschisă, lipsită de prejudecăţi şi de preconcepţii, de opiniile şi teoriile altora.

De aici rezultă un al patrulea principiu general al ştiinţei lingvistice, şi anume *principiul antidogmatismului.* Este vorba de a recunoaşte în mod programatic şi deschis evidenţa faptului că nimeni nu poate pretinde că, în chestiunile teoretice, are întotdeauna şi în mod exclusiv dreptate. Originalitatea şi coerenţa internă a unei teorii personale, ca şi validitatea ei pe termen lung, depind de măsura în care părerile, ipotezele şi teoriile altor specialişti au fost asimilate critic, reţinându-se din ele „miezul de adevăr", ceea ce este adevărat şi justificat în afirmaţiile altora. Receptarea critică a altor opinii trebuie făcută în spiritul obiectivităţii şi al unei atitudini pozitive şi constructive, respingându-se în mod argumentat erorile şi aberaţiile.

Un al cincilea principiu al lingvisticii este definit de E. Coşeriu drept *principiu al utilităţii publice*. Dat fiind că obiectul de studiu al lingvisticii îl constituie o realitate atât de intim legată de viaţa tuturor oamenilor precum limbajul, cercetătorul nu are dreptul să se izoleze, ca într-un turn, în sfera îngustă a specialităţii sale, vorbind exclusiv pentru şi pe înţelesul „savanţilor". În acest context, Coşeriu aminteşte de cunoscutul paradox formulat cândva de Leibniz, după care „ştiinţa cu cât este mai teoretică, cu atât este mai practică". Altfel spus, cu cât o teorie este mai justă, cu atât mai utile sunt, pentru societate, consecinţele sale practice. Pe de altă parte Coşeriu afirma „vorbitorul are întotdeauna dreptate", în sensul că, în exerciţiul deplinei sale libertăţi în raport cu limba pe care o vorbeşte, orice individ este îndreptăţit să creeze acele forme şi sensuri noi de care are nevoie spre a se face înţeles. Specialistul în lingvistică, în ipostaza de „legislator", poate doar constata dinamica limbii, fiindu-i de asemenea îngăduit să emită recomandări justificate; vorbitorul rămâne însă întotdeauna ultima instanţă. De aici deduce Coşeriu şi necesitatea de a întrebuinţa, în discursul ştiinţific nivelul obişnuit al limbii, evitându-se, pe cât posibil, formalizarea excesivă sau expresiile în mod inutil.

Prin precizia şi flexibilitatea repertoriului său conceptual şi terminologic şi, deopotrivă, prin varietatea teoriilor şi punctelor de vedere coexistente în sfera cercetării specializate,

lingvistica poate juca cu succes rolul unei punți de legătură între diferite discipline moderne, într-o epocă în care abordarea inter- și multidisciplinară apare ca un imperativ.

Evaluare:

1. Enumerați și descrieți principalele discipline sau domenii de cercetare din sfera lingvisticii.
2. Identificați raporturile lingvisticii cu alte discipline științifice.
3. Prezentați lingvistica între științele naturii și științele spiritului.

Studiu individual

Comentați în 1-1,5 pagini citatul și arătați care este legătura dintre limbaj şi cultură.

„Limbajul este, pe de o parte, baza culturii, a întregii culturi şi, pe de altă parte, este o formă a culturii. Adică, numai limbajul are această posibilitate de a fi limbaj şi realitate, în acelaşi timp, şi de a vorbi şi despre sine însuşi. Muzica nu poate vorbi despre muzică, nici sculptura despre sculptură. Deci, limbajul are această proprietate că este, pe de o parte, baza culturii şi, pe de altă parte, este şi o formă a culturii.” (Eugen Coşeriu)

Bibliografia

1. Coşeriu E. *Introducere în lingvistică*. Cluj, 1995.
2. Graur Al., Wald L. *Scurtă istorie a lingvisticii*. Ediția a II-a. Bucureşti, 1965.
3. Graur, A. *Tratat de lingvistică generală*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică a Academiei de Ştiinţe a R. P. D. R. 1978.
4. Lyons J. *Introducere în lingvistica teoretică*. Bucureşti: Ştiințifică, 1995.
5. Munteanu, Eugen, *Introducere în lingvistică*, Iași: Polirom, 2005.
6. Oglindă, Emilia, *Lingvistică generală şi romanică*. Suport de curs, Chișinău, 2015

Obiective educaționale:

- să interpreteze modul de funcţionare a fiecăreia dintre metodele generale (observaţia, experimentul, inducția-deducția, statistica, etc. în cercetarea faptelor de limbă;
- să identifice elementele specifice ale metodelor de cercetare utilizate în lingvistică;
- să analizeze exemplele din perspectiva diverselor metode.

Modulul 3. Metode de cercetare a fenomenelor de limbă

Ca știință umanistă prezentând adânci interferențe deopotrivă cu științele naturii, dar și cu științele spiritului, lingvistica are în vedere clase de fenomene foarte complexe, acoperind domenii vaste ale orizontului cunoașterii umane. Definirea, înțelegerea și explicarea acestor fenomene se realizează în baza unei metodologii adecvate cercetării.

Prin metodă înțelegem un ansamblu sistematic de principii, norme și tehnici de cercetare a căror mânuire conduce la cunoașterea sistematică a unui fenomen dat, concretizată în descrieri, definiții, ipoteze și teorii științifice. În cursul constituirii sale ca disciplină modernă, autonomă, lingvistica pe lângă obiectul de studiu are și metode proprii de cercetare. Referindu-ne la lingvistică există 3 tipuri de metode: *comune, specifice și moderne*.

Metodele comune sunt care într-o formă sau alta sunt utilizate și de alte discipline științifice, fie ele umaniste sau științe ale naturii.

Metodele specifice sunt acele metode constituite în câmpul cercetării lingvistice și caracterizând-o în mod exclusiv.

Metodele moderne sunt impuse de noile orientări din lingvistica sec. al XX-lea, mai ales după apariţia *Cours de linguistique générale* F. Saussure în (1916), o dată cu conceperea limbii ca un sistem de semne şi de relaţii între semne. Ele reflectă, pe de o parte, concepţiile diferitelor şcoli lingvistice, pe de alta, intrarea ştiinţei limbii în diferite şi strânse raporturi cu alte ştiinţe.

3.1. Metode comune de cercetare ştiinţifică aplicate în lingvistică

Metodele comune utilizate de cercetarea lingvistică sunt*: observația, experimentul, inducția, deducția și ipoteza*. Cu excepția experimentului, aplicat în lingvistică aproape în mod exclusiv în epoca modernă, celelalte metode caracterizează abordarea limbajuli în epoca socotită „preștiințifică" a științei limbii, în Antichitate și în Evul Mediu.

Observația este primul pas al oricărei cunoașteri. Înainte de a-și putea pune întrebări asupra limbajului în general, filozofii Antichității au trebuit să observe și să rețină unele dintre aspectele mecanismului de funcționare a limbii pe care o vorbeau. Ei au făcut, de exemplu, observația de însemnătate capitală că vorbirea umană are un caracter articulat, adică se prezintă sub forma înlănțuirii unor secvențe fonice segmentabile și analizabile, care pot fi apoi combinate în cuvinte. La rândul lor, cuvintele se pot combina în unități mai mari, enunțuri (propoziții și fraze). Pornind de la aceste observații elementare, s-a ajuns apoi la redactarea unor gramatici ale limbilor greacă și latină, singurele limbi cunoscute și studiate în mod sistematic în cultura europeană veche.Toate ipotezele și teoriile lingvistico-filozofice din antichitate au fost fundamentate exclusiv pe observarea acestor două limbi.

Ca metodă primară, observația continuă să servească lingviștilor și în epoca modernă, în asociere cu metoda experimentului, de exemplu, în cadrul activităților de înregistrare de material lingvistic practicate pe teren de către dialecologi, sau de „monitorizare" a tendințelor de evoluție a normelor limbii literare, care cad în sarcina cercetătorilor preocupați cu alcătuirea de lucrări cu caracter practic–normativ cum ar fi îndreptarele ortoepice sau morfologice, dicționarele cu caracter practic etc. În principiu, orice proces de cercetare lingvistică pornește, sau ar trebui să pornească de la observarea unui fapt de limbă oarecare.

Experimentul este o metodă specifică științelor naturii (fizica, chimia, biologia) și a căpătat o pondere decisivă în epoca modernă, în special în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, când savanții acordau o mare importanță verificării empirice, experimentale, a oricărei ipoteze de lucru. În epoca veche sunt rare experimentele în câmpul cercetării limbajului. Cel mult poate fi citată în acest sens o inițiativă a faraonului egiptean Psametic, relatată de Herodot în *Istoriile*

sale: dorind să afle care este cea mai veche limbă, cea a egiptenilor sau cea a frigienilor, faraonul a poruncit ca doi nou-născuți să fie crescuți izolat, în afara oricărei prezențe umane, urmând la final să se observe care este primul cuvânt rostit de ei. Constatând că cuvântul rostit a fost *bekos*, care în limba frigienilor înseamnă „pâine", faraonul a tras concluzia că limba și poporul frigian sunt mai vechi. Dincolo de caracterul profund inuman al acestui experiment, ineficiența lui a fost observată de Herodot însuși, care își exprimă îndoiala că păstorul pus să-i supravegheze pe cei doi nou-născuți i-ar fi putut îngriji fără să le vorbească. Cu rezultate neînsemnate, metoda experimentului a fost întrebuințată și în cadrul cercetărilor de epistemologie genetică, un fel de reeditări moderne ale procedurii faraonului egiptean, prin care s-a încercat explicarea procesului de însușire a limbajului de către om în primii ani de viață.

Un domeniu în care abordarea experimentală putea da rezultate notabile este domeniul cercetării sunetelor vorbirii, acestea fiind singurele elemente materiale din fenomenul complex al limbajului. Acest lucru s-a și întâmplat, o dată cu apariția, către începutul secolului XX, a mijloacelor tehnice de înregistrare a emisiei sonore, care a permis evoluția *foneticii experimentale* sau *instrumentale*. În ultimii ani, computerizarea operațiilor de înregistrare și prelucrare a datelor a sporit enorm gradul de exactitate a preluării datelor, deschizând căi noi de manipulare a faptelor și a rezultatelor. Surprinderea exactă a caracteristicilor fizice ale sunetelor vorbirii (durată, timbru, deschidere), a modului și a locului lor de producere în cadrul aparatului fonator reprezintă primul pas spre descrierea științifică a trăsăturilor distinctive al fiecărui fonem în parte. Toate aceste progrese tehnologice au făcut posibilă descrierea mult mai exactă, aproape exhaustivă a sistemelor fonematice ale limbilor moderne. În România, la Institutul de Fonetică și Dialectologie al Academiei, de câteva decenii, colective de foneticieni profesioniști efectuează, sub coordonarea lui Al. Rosetti și, mai recent, Andrei Avram, ample cercetări sistematice de fonetică experimentală asupra sistemului vocalic românesc. Colectarea empirică (experimentală) a faptelor se îmbină cu ipoteza, inducția și deducția, ca etape epistemologice necesare.

Cât privește acum *ipoteza*, cercetarea lingvistică modernă practică mai rar acest tip de metodă elementară, întrucât există deja doctrine și teorii lingvistice complex articulate și fundamentate pe principii solide, așa încât emiterea unor noi ipoteze în spațiul teoretic pare celor mai mulți cercetători nejustificată. Abordări ipotetice sunt încă operaționale în dezbaterea unor probleme mai dificile de filozofia limbajului, cum ar fi mecanismul de producere a semnificației, raportul între gândire, existență și limbaj sau problema originii limbajului. În acest cadru, de cele mai multe ori sunt reluate vechi teme ale reflecției despre limbaj care, în absența unor date empirice se prezintă ca ipoteze. Ipoteza este întrebuințată cu succes în cadrul metodei comparativ-istorice, atunci când, de exemplu, ne raportăm în chip ipotetic la o limbă sau un dialect originar, proto-indo-europeana, care s-ar afla la baza limbilor aparținând familiei de limbi indo-europene.

Inducția și deducția sunt metode complementare, proprii majorității științelor, atât științelor naturii, cât și științelor spiritului. Urmând metoda inducției, investigația științifică se orientează dinspre particular către general, dinspre individ către specie. Pornind de la datele empirice acumulate prin observație, spiritul operează cu definiții, clasificări, generalizări, formulând principii, legi și teoreme cu valabilitate universală. Calea inversă, a deducției, constă, în esență, în confruntarea unui principiu general, acceptat de intelectul uman ca fiind adevărat, cu datele concrete noi oferite de observarea continuă a realităților. În cursul istoriei sale, lingvistica s-a dovedit o știință prin excelență inductivă. Înainte de a formula enunțuri teoretice cu caracter general, gramaticienii au trebuit să efectueze disocieri amănunțite ale structurilor gramaticale ale limbilor pe care le cunoșteau în mod intuitiv și natural. Observând caracterul repetabil sau constant al unor fenomene lingvistice sau al unor particularități ale limbilor, gânditorii ajung la formularea unor reguli descriptive sau funcționale ale limbii. Ese cazul așa-numitelor *legi fonetice*. Având un caracter necesar, aceste legi fonetice sunt cele care explică schimbările lingvistice și trecerea unei limbi către altceva, adică nașterea unei noi limbi. De exemplu, se consideră că are caracter de lege faptul că *a*+*n* din cuvintele latinești s-a transformat în limba

română în *î,* după cum atestă multe exemple: lat. *canem* - rom. *cîine*, lat. *panem* – rom. *pâine*, lat. *manus* – rom. *mână*, lat. *lana* – rom. *lână*. Această lege fonetică a fost formulată de lingviști procedându-se în mod inductiv, adică pornind de la fapte către principiu.

Metoda inductivă este însă folosită nu doar în domeniul gramaticii și al foneticii istorice, ci și în cel al lingvisticii sincronice. Astfel, pornind de la observarea empirică a caracteristicilor sunetelor vorbirii într-o limbă dată, foneticianul ajunge la definirea sunetelor-tip sau a fonemelor, la fel cum gramaticianul obține clasele de cuvinte și de forme gramaticale sau definește categoriile gramaticale (caz, diateză, mod etc.) pornind de la studiul faptelor concrete. Tot astfel, în urma prelucrării și clasificării materialului faptic prelevat prin cercetarea de teren, cercetătorul toponimiei poate ajunge să formuleze legi și principii ale formării toponimelor, iar cercetătorul vocabularului unei limbi poate formula principii ale formării cuvintelor (derivare, compunere etc.) într-o limbă dată. În lingvistică, metoda inducției constituie fundamentul sintezei.

Metoda deducției are un caracter analitic. Stăpânind legile și pricipiile generale proprii domeniului său de cercetare, lingvistul poate aborda zone necunoscute sau mai puțin cunoscute. Aplicarea deductivă a principiilor unei teorii lingvistice permite descrierea adecvată și corectă a unei limbi mai puțin cunoscute sau chiar reconstrucția, pe baza materialelor documentare fragmentare, a unei limbi dispărute (de exemplu, hitita și toharica vechi limbi indo-europene) sau a unei faze neatestate documentar din istoria unei limbi cunoscute (de exemplu, româna primitivă).

3.2. Metode specifice de cercetare a fenomenelor de limbă

Vigoarea lingvisticii și atractivitatea ei pentru specialiștii din alte domenii ale cunoașterii umane constă, între altele, și în faptul că lingviștii au reușit să inventeze și să perecționeze o serie de metode adecvate obiectului lor de studiu, limbajul uman în genere și limbilor istorice ca atare. Utilitatea, flexibilitatea și eficiența acestor metode specifice ale cercetării lingvistice au fost verificate în practica cercetării, conducând la un nivel neobișnuit de elevat al cunoștințelor acumulate de științele limbii, după aproximativ două secole de „lingvistică științifică”.

Metoda comparativ-istorică

Inventarea în primele decenii ale secolului al XIX-lea a primei metode de cercetare cu adevărat științifice a limbii a condus rapid la autonomizarea lingvisticii ca știință, prin desprinderea sa de filologie, pe de o parte, și de filozofie, pe de altă parte. Premisa teoretică a comparativismului istoric poate fi formulată astfel, pentru a se putea ajunge la generalizări teoretice, limbile existente sau cunoscute trebuie comparate între ele. Se va observa că unele se înrudesc cu altele, ceea ce înseamnă că provin dintr-o limbă anterioară comună. Diferențele dintre limbile înrudite se datorează evoluției istorice diferite a fiecărei limbi în parte, așadar factorului timp. Fiecare limbă în parte își are istoria ei în cadrul unui grup de limbi. Această istorie poate fi studiată cu mijloace științifice specifice.

În 1816 germanul **Franz Bopp** a publicat prima lucrare de gramatică comparativă a mai multor limbi înrudite (sanscrita, greaca, latina, limbile germanice).

Danezul **Rasmus Rask** şi germanul **Jakob Grimm** pun bazele istoriei limbilor germanice, iar rusul **Alexandr Hristtoforovici Vostokov** pune bazele istoriei limbilor slave.

Abia în 1836 germanul **Friederich Diez** a aplicat metoda la studiul limbilor romanice.

Metoda comprativ-istorică a rămas până astăzi principalul procedeu de studiere a istoriei limbilor.

<u>Metoda comparativ-istorică</u> reprezintă **un ansamblu de procedee care permit ca, prin compararea evoluţiei unor limbi înrudite, să se tragă concluzii privitoare la perioadele pentru care nu există texte**.

Cu ajutorul acestei metode se poate reconstitui **limba-bază (**limba care stă la baza unui grup de limbi înrudite), în cazul în care ea nu a fost atestată (de exemplu germana comună, slava comună sau indo-europeana) sau se pot reconstitui unele unităţi ale ei care nu s-au păstrat în texte.

Metoda comparativ-istorică oferă datele necesare realizării unei clasificări genealogice.

Metoda comparativ-istorică are drept material limbile înrudite, pentru că numai în cazul limbilor provenind din acelaşi izvor formele sunt comparabile în detaliile lor, iar asemănările au valoare istorică.

Forma materială de manifestare a înrudirii este asemănarea, cu atât mai mare cu cât limbile s-au desprins de mai puţină vreme din limba-bază. Nu este vorba de o asemănare generală, ci de asemănari de detaliu, în forma sonoră şi în sensul rădăcinilor şi al afixelor.

De exemplu: asemanarea cuvântului românesc **foc** cu it. **fuoco**, sp.**fuego**, fr. **feu** se explică prin înrudirea acestor limbi.

De la procedeul comparării formelor asemănatoare se exclud **interjecţiile, onomatopeele,** şi **împrumuturile**.

Importante sunt asemănarile din nucleul fondului principal lexical şi la formele gramaticale. Cel mai important argument îl reprezintă asemănarea formelor neregulate (foarte vechi prin însăşi neregularitatea lor) la cuvinte dintre cele mai uzuale.
skr. (sanscrita) **asti**, lat. **est**, got. (gotica) **ist**, v.sl. (vechea slavă) **iesti** "este"
skr. **santi**, lat. **sunt**, got. **sind**, v.sl. **santa** "sunt"

Pe baza asemănarilor la cuvinte din fondul principal şi la afixe gramaticale se pot stabili grupele de limbi înrudite. Aceasta este o fază care preceda aplicarea metodei comparativ-istorice. În etapa următoare se delimitează fondul comun de elemente provenite şi transmise din limba-bază.

Stabilirea corectă a etimologiei este ajutată de faptul că modificările produse în latura sonoră a limbii au caracter regulat şi pot fi formulate ca **legi fonetice**. Acest principiu al metodei poate fi enunţat astfel: datorită **regularităţilor schimbărilor fonetice**, într-un grup de limbi înrudite cuvintele provenite din acelaşi **etimon** (cuvântul din limba-bază) prezintă corespondente fonetice care se repetă la sunete identice. Următorul exemplu se bazeaza pe elementul latin din limbile romanice.

lat. **octo** > rom.**opt**, it.**otto**, fr.**huit**, sp.**ocho**
lacte > rom.**lapte**, it.**latte**, fr.**lait**, sp.**leche**
nocte > rom.**noapte**, it.**notte**, fr.**nuit**, sp.**noche**

Conform acestui exemplu, putem stabili o serie de **corespondente fonetice** între grupurile de sunete provenite din lat. **ct**: rom. **pt** îi corespunde grupul it. **tt**, fr. **it**, sp. **ch**.

Pentru reconstrucţia etimonului din limba bază se aleg formele cele mai vechi din limbile înrudite, se compară învelişurile fonetice - fonem cu fonem -, se ţine seama de legile fonetice ale fiecărei limbi precum şi de unele legi fonetice cu caracter mai general.

Exemplu de reconstrucţie a numeralului *zece*: sunt toate motivele să se creadă că numeralele - mai ales cele simple - reprezintă în fiecare limba unele din cele mai vechi forme gramaticale. In acelaşi timp, materialul de forme atestate şi asemănătoare între ele este suficient de bogat. Astfel, **zece** are următoarele forme în câteva dintre limbile indo-europene vechi: gr. **deka**, lat. **decem**, got. **taihun**, skr. **dasa**

Se poate stabili ca prima literă în cuvântul ce desemna numeralul **zece** în indo-europeana era **d,** ţinându-se cont de faptul ca în limbile germanice **t** provine din **d**; al doilea sunet este peste tot **e** (**ai** în gotică se citea **e**, iar în sanscrită **a** provenea tot din **e**); următorul sunet este **k** (în gotică **h** provine din **k**, iar în latină se citea **dekem**). Probleme mai mari apar în legătură cu ultimul sunet. Se ştie din istoria fiecărei limbi în parte că, în anumite contexte fonetice, consoana **m** favorizează apariţia unei vocale; astfel, în sanscrită şi în greacă **m** dezvoltă vocala **a**, în gotică **un**, iar în latina **e(m)**. Ştiind acestea s-a presupus ca ultimul sunet este **m**. Reconstrucţia numeralului din indo-europeană devine astfel ***dekm** (asteriscul atrage atenţia ca este vorba de o formă reconstruită).

Procedeul reconstrucţiei se foloseste de mai bine de un secol; rezultatele s-au corectat mereu pe masura ce s-au elaborat gramatici istorice ale fiecarei limbi indo-europene, s-au descoperit texte în limbi indo-europene necunoscute (toharica, hitită), s-au descifrat textele, iar geografia lingvistică a permis o cronologie mai exactă a formelor din fiecare limbă.

Cu mai multă exactitate poate fi reconstruit **sistemul fonetic**, deoarece aici se operează cu unităţi monoplane, în numar redus (câteva zeci) şi care s-au transformat în fiecare limbă în mod regulat, după anumite legi.

Greutăţi numeroase apar în determinarea **sensurilor rădăcinilor**. Nu se pot stabili corespondente semantice stricte, nu se pot formula legi ale evoluţiei semantice, sensurile noi coexistă vreme îndelungată cu cele vechi. Se poate crede că în multe cazuri evoluţia semantică s-a produs de la sensuri concrete la sensuri mai abstracte. Putem să ne imaginăm limba indo-europeană, spunea A. Meillet, ca pe un idiom în care predomină termenii cu sens concret şi care notau detalii ale obiectelor uzuale, dar săracă în termeni cu sens generic.

In ceea ce priveşte **morfologia**, aceasta este un sector stabil şi foarte puţin penetrabil, aşa încât oferă un material valoros pentru stabilirea înrudirii. Dar în cursul istoriei dispar unele desinenţe sau sufixe, de aceea morfologia unei limbi nu poate fi reconstruită în toate detaliile ei.

Cele mai mari greutăţi apar în **sintaxă**. În primul rând materialele sintactice nu sunt de ajutor în stabilirea înrudirii dintre limbi deoarece îmbinarea de cuvinte este motivată logic şi, ca atare, formaţii sintactice identice pot apărea în mod indepenedent.

Metoda comparativ-istorică nu poate, prin urmare, reconstitui limba indo-europeană aşa cum a fost ea vorbită, ea poate stabili numai un sistem de corespondente între limbile care derivă din ea.

Meotoda reconstrucției interne

Această metodă se situează în prelungirea metodei comaraiv-istorice, ale cărei principii generale le utilizează în scopul de a stabili, pe cale inductivă, pornind de la fapte cunoscute, unele structuri sau unități lingvistice (foneme, morfeme, radicali lexicali etc.) neatestate documentar. Mai mult încă, pornind de la stadiile cnoscute din istoria unei limbi, specialiștii pot în principiu reconstitui nu doar unități separate, ci întregi secvențe din structura limbii în stadiul avut în vedere, cum ar fi sistemul vocalic sau cel consonantic, paradigma conjungării sau a declinării, sistemul derivativ etc.

Metoda reconstrucției interne se aseamănă, în linii mari, cu minuțioasa și ingenioasa procedură a paleontologilor, prin care se reconstituie morfologia anatomică a unui animal care a trăit în urmă cu milioane de ani, pornindu-se de la câteva elemente dispărute ale scheletului său.

Dorința de cunoaștere și curiozitate științifică ne pot conduce până acolo să încercăm să reconstituim în ansamblul său o limbă sau o anumită varietate istorică a ei, neatestate, pe baza materialului oferit de fazele care ne sunt cunoscute și atestate documentar. Se pot cita în acest sens încercările savanților germani A. Schleicher și H. Schuchardt de a reconstitui indo-europeana primitivă, respectiv sistemul vocalic al latinei populare.

Pe calea reconstrucției interne se vor înscrie majoritatea cercetătorilor români care s-au ocupat cu istoria limbii române (A. Philippide, O. Densusianu, Al. Rosetti, Gh. Ivănescu) ca și autorii de studii etimologice și cei ai marilor dicționare ale limbii române. Procesul reconstrucției interne pornește despre prezent spre trecut, nu este lipsit de riscuri, rezultatele având oricum un caracter mai mult sau mai puțin probabil și ipotetic. De exemplu, pentru rom. *coapsă* sau *foaie* lucrurile sunt, din punct de vedere etimologic, limpezi, întrucât etimoanele latinești *coxa* și *folia* sunt bine cunoscute din texte și au avut urmași și în alte limbi romanice (dalm. *kopsa*, reto-rom. *cossa*, fr. *cuisse*, prov. *cueissa*, cat. *cuxa,* sp. *cuja*, respectiv it. *foglia*, fr. *feuille*, sp. *hoja,* port. *folha*); nu la fel de simplă este operația de reconstituire a etimonului rom. *fluture* sau *flămând*. Pentru *fluture*, în I. A. Candrea/O. Densusianu, *Dicționar etimologic al limbii române. Elementul latin*, București, 1914, se reconstituie un latinesc neatestat *flutulus* (<*flutare* „a fâlfâi"), it. *fiutola* – specie de fluture de talie mică. Din existența corespondentului *fluture* în albaneză, interpretată nu ca un împrumut din latină în această limbă, ci ca un cuvânt moștenit din substratul iliric, G. Ivănescu a dedus un alt etimon al cuvântului românesc, trimițând către un probabil radical traco-getic. Pentru rom. *flămând*, prezent și în aromână (*flămunt*), megl. (*flămund*) și istr. (*flământ*), în I. A. Candrea/O. Densusianu, dicț. cit., se propune etimonul latin neastetat *flamabundus* (< *flamma* „flacără") care presupune o asociere semantică între ideile de „foame" și „arsură"; alți lexicografi, ca de exemplu A. Cioranescu, *Dicționar etimologic al limbii române*, București,

2001, pornesc de la adj. latinesc atestat *famelicus* „înfometat”. De data aceasta, forma presupusului etimon explică cu greu evoluția fonetică spre limba română. Reconstrucția etimonului latinesc neastetat *credentia* (< *credere*) al rom. *credință* este însă sigură, datorită corespodenței perfecte atât la nivel formal, cât și semantic între cuvântul originar și urmașii săi romanici (it. *credenza*, vechi sard. *credenca*, logud. *credenzia,* vechi fr. *credence*, port. *crenca*, cat. *creansa*) .

Un grad înalt de probabilitate a formelor reconstruite se poate obține în privința sistemului fonetic și a celui morfologic, deoarece, pe de o parte, numărul fonemelor și al morfemelor unei limbi este limitat, iar pe de altă parte, schimbările fonetice și cele morfologice sunt foarte regulate. În literatura de specialitate există lucrări în care găsim descrieri amănunțite ale sistemului fonetic al limbii române în diferite faze din evoluția sa istorică. Aceste descrieri au fost obținute pe baza principiilor reconstrucției lingvistice. Câteva exemple: lat. *lingua* > **lengua* > **lembă* > *limbă*; lat. *ecce iste* > * *eccestu* > **acest*; lat. *imperator* > **emperatu* > **ămperatu* > *împărat*. Formele marcate cu asterix sunt neastetate, obținute prin reconstrucție.

Metoda Geografiei lingvistice

Geografia lingvistică este un domeniu de graniță, intersectând cu dialectologia, cu gramatica istorică și istoria limbii, cu sociolingvistica și interlingvistica etc. Obiectivul acestei metode constă în înregistrarea faptelor lingvistice dialectale și reprezentarea lor în spațiu, cu ajutorul *hărților lingvistice*. Etapele principale ale cercetărilor de geografie lingvistică sunt: 1) elaborarea chestionarelor 2) pregătirea și desfășurarea anchetelor dialectale și 3) interpretarea datelor și redactarea hărților lingvistice.

Un chestionar dialectal este o listă de întrebări concepută de cercetători în scopul „fotografierii”, al fixării, pe cât posibil de corect, complet și nuanțat, a unui anumit dialect sau a graiului unei comunități lingvistice definite (sat, raion, regiune etc.). Răspunsurile la întrebările cuprinse în chestionar, date de subiecții examinați („informatorii dialectali”), trebuie să ofere material de natură fonetică, lexicală și gramaticală, suficient pentru a se putea realiza obiectivele propuse de dialectologi. De aceea, întrebările cuprinse în chestionar trebuie să fie bine cumpănite, așa încât să acopere zone cât mai diverse ale realității și să stimuleze întrebuințarea cât mai „naturală”, în prezența anchetatorului. În funcție de scopul urmărit de inițiatorii unui chestionar dialectal, numărul întrebărilor poate fi mai mare sau mai mic. Referindu-ne la domeniul românesc, dacă primele chestionare dialectale conțineau un număr relativ restrâns de întrebări (B.P. Hasdeu – 206; G. Weigand -114), în chestionarele ulterioare numărul întrebărilor a ajuns foare mare (Sever Pop -2.200; Emil Petrovici – 4.800). Efectuarea cu succes a unei anchete dialectologice implică o serie de exigențe și principii, dintre care cel mai important este principiul obiectivității. În alegerea celor mai potriviți subiecți ai anchetei, ca și a momentului optim al anchetării, cercetătorul trebuie să dovedească o maximă atenție și detașare, pentru a evita eventualele intruziuni ale propriei subiectivități în procesul înregistrării faptelor de limbă. Acest deziderat se realizează în mod optim în cadrul *anchetelor directe*, când persoana care anchetează este specialistul care a redactat chestionarul. Uneori însă, și în special aunci când este nevoie de anchetarea unor zone foarte largi, cu zeci sau sute de *puncte de anchetă*, se apelează și la *ancheta indirectă*, chestionarul respectiv fiind completat la fața locului de un nespecialist (de regulă, un intelectual al satului, învățător, preot, notar).

În alegerea informatorilor, anchetatorul se orientează ferm, în funcție de scopul urmărit. Dacă intenționează să înregistreze fapte de limbă arhaice sau strict regionale, va conduce ancheta, de regulă, în rândul femeilor (cunoscute prin caracterul mai conservator al vorbirii lor), al bătrânilor sau al persoanelor care nu s-au deplasat din spațiul lor nativ. Dacă, dimpotrivă, se urmărește studiul fenomenelor de interferență între graiuri sau între graiuri și limba literară, vor fi anchetați subiecți cu un grad mai înalt de instrucție școlară sau persoane care se deplasează frecvent în alte zone. Importantă este, de asemenea, stabilirea numărului și a repartiției topografice a punctelor de anchetă.

Realizarea principiului riguriozității și al obiectivității înregistrării faptelor lingvistice impune și realizarea unui instrumentar adecvat. În dialectologia modernă se utilizează

instrumente de înregistrare electronică, iar pentru transpunerea grafică a materialului cules, în toată diversitatea sa, au fost elaborate sisteme complexe de notare fonetică, în cadrul cărora literele alfabetului latin au fost completate cu numeroase grafeme şi semne diacritice menite să transpună cele mai fine nuanţe de rostire. Materialul obţinut prin cercetările de teren este fructificat în *atlasele lingvistice*, la care se adaugă lucrări cu caracter auxiliar, cum sunt *monografiile dialectale*, *culegerile de texte dialectale* sau *glosarele dialecale*.

Din punct de vedere istoric, ca metodă ştiinţifică, geografia lingvistică s-a dezvoltat în epoca modernă, mai concret în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, când interesul cercetătorilor s-a orientat cu precădere spre aspectele dinamice ale limbilor vii, inclusiv spre varietăţile dialectale locale.

Întemeietorul dialectologiei şiinţifice este socotit învăţatul italian G. I. Ascoli (1829-1907), editor al primei publicaţii de dialectologie. O dată cu secolul XX se începe elaborarea şi publicarea atlaselor lingvistice naţionale. Între 1902 şi 1910 apare *Atlas linguistique de France* de J. Gillieron şi E. Edmont. Limba română a beneficiat şi ea, încă de timpuriu, de un atlas lingvistic, prin opera romanistului şi balcanologului german Gustav Weigand: *Linguistischer Atlas des dacorumanischen Sprachgebietes*, Leizig, 1909. Lucrearea conţine 67 de hărţi şi se bazează pe anchete directe efectuate de autor, care a străbătut 13.000 de kilometri prin România.

Stimulaţi de exemplul lui G. Weigand, lingviştii români iau în discuţie, în cadrul primelor congrese ale Societăţii Filologilor Români, în anii 1925 şi 926, opurtunitatea alcătuirii *Atlasului lingvistic român* (ALR). Sarcina şi-a asumat-o Sextil Puşcariu (1877-1948), care a format un grup de cercetare cu Sever Pop şi Emil Petrovici. Finalizarea acestei vaste lucrări va înscrie geografia lingvistică românească pe un loc proeminent în contextul cercetării de specialitate.

3.3. Metode moderne de cercetare a fenomenelor de limbaj

La metodele de cercetare specifice li se adaugă metodele moderne, cum sunt statistica, metoda analizei funcţionale, metoda analizei distribuţionale, metoda analizei în constituienţii imediaţi, metoda generativ-transformaţională.

Metoda statistică a fost cel mai uşor dintre toate metodele acceptată. Ea pune în lumină mediile, tendinţile, lăsând la o parte detaliile. Statistica a dat rezultate în studiul lexicului şi a sunetelor. De exemplu în limba engleză nu se rostesc mai mult de 10-15 cuvinte fără ca unul din ele să se repete, deşi în Oxford există 500.000 de unităţi lexicale. Pentru limba română s-a făcut un studiu al frecvenţei cuvintelor în operele marilor scriitori pe baza a 10 lucrări. Textele au 50.000 de cuvinte, iar 4547 unităţi lexicale se repetă: prepoziţii, conjuncţii, pronume, adverbe, articole şi după aceea substantive.

Metoda analizei funcţionale este reducerea a unui număr foarte mare de date particulare şi concrete la un număr limitat de unităţi generale şi abstracte. Elementele concrete şi particulare sunt variante (schimbător), iar cele abstracte şi generale sunt invariantele (neschimbătoare). Analiza funcţională este reducerea variantelor la invariante. Procesul de reducere a variantelor are ca instrument comutarea, schimbarea unui segment cu altul în acelaşi plan al limbii : mutarea unui segment din planul expresiei cu altul din acelaşi plan. De exemplu *p* în *b* pară-bară, feminin comută cu masculin atent-atentă. Existenţa unor invariante care delimitează şi organizează o substanţă lingvistică e prima dovadă că în limbă există structuri. Faptul că ele intră în relaţie de opoziţie, formând grupuri parţial identice şi parţial diferite, e a doua dovadă că în limbă există structuri.

Metoda analizei distribuţionale constau în axa sintagmatică, unde unitatea se combină pentru a crea secvenţe de limbă vorbită sau comunicare. Distribuţia este proprietatea limbii de a apărea în diferite contexte sau vecinătăţi. Când două unităţi se exclud reciproc în toate contextele avem de-a face cu distribuţie complementară. Când două unităţi se pot substitui una cu alta în anumite contexte avem de-a face cu distribuţie defectivă. De exemplu, chibrit,- uri.

Metoda analizei în constituienţii imediaţi = propoziţia, care este segmentată în două grupuri constitutive : grup nominal şi grup verbal. De exemplu, la nivel segmentar:

“Studenţii buni/au luat nota zece./

Studenţii buni au luat nota zece.

La nivel sintactic, constituienţii sunt:
1. studenţii buni - grup nominal
2. au luat nota zece - grup verbal

La nivelul cuvintelor, constituienţii sunt:
1. studenţii
2. buni
3. au luat
4. nota
5. zece

La nivelul morfemelor:
"**studenţ-i-i**" – este alcătuit din 3 morfeme
- independent, lexical
- grammatical dependent legat, desinenţa de plural
- grammatical dependent legat, articol hotărît.

Nivel fonetic:
Este format din 9 foneme (cuvântul "studenţii").

Metoda generativ-transformaţională este transformarea unor enunţuri în altele fără alterarea sensului. De exemplu, "marele violinist va interpreta o piesă celebră" poate fi interepretată în 3 propoziţii : "violonistul este celebru", "violonistul urmează să interpreteze o piesă" sau "piesa e celebră". Gramatica generativă este un model capabil sa genereze şi să explice toate enunţurile corecte ale unei limbi. Modelul transformaţional reprezintă un model al competenţei vorbitorului. Competenţa reprezintă capacitatea de a rosti un număr nelimitat de enunţuri dintre care numai o parte au fost auzite şi eventual memorate anterior. Un alt concept folosit în gramatica transformaţională este performanţa. Performanţa este activitatea propriu-zisă de rostire a enunţurilor. Din punct de vedere al gramaticii transformţionale, enunţurile pot fi : acceptabile şi neacceptabile prin intuiţia vorbitorului.

Evaluare:

1. Faceţi un comentariu referitor la metodele comune de cercetare. Imaginaţi-vă modul de aplicare al lor pentru diferite domenii de cunoaştere.
2. Descrieţi, pe scurt caracteristicile metodei comparativ- istorice şi modul de funţionare:

- Care sunt filologii care au pus bazele metodei comparativ- istorice?;
- Care sunt principiile metodei?;
- Ce este reconstrucția? Dați exemple.;
- Este posibilă reconstruncția unei limbi (de exemplu limba indo-europeană)? Care sunt limitele metodei?

3. Examinați hărțile lingvistice de mai jos (Anexele 1-6) și indicați forma literară a cuvintelor și forma populară, așa cum sunt prezentate în hărți, apelând la necesitate Dicționarul Explicatic al Limbii Române (dex.ro)?
4. Cercetați tabelul de mai jos „**Denumirile zilelor săptămânii în greacă, latină, română, albaneză**" și observați asemănările și deosebirile, raportând la familia de limbi indo-europeană?
5. Explicați structura cuvântului, conform metodelor analizei distribuționale: pat-paturi, pilon-piloni, coș-coșuri, paner-panere, casă, învățasem, rămăsesem, (tu) dansezi, (el,ea) vine, (voi) duceți.

   După modelul: <u>chip – chipuri, băiatul, masă, lucrasem, (el, ea) scrie</u>.

- chip- rădăcina cuvântului, -uri – desinența pluralului;
- băiat – rădăcina cuvântului, -u – vocala de legătură pentru articol hotărât, -l – articol hotărât;
- mas- rădăcina cuvântului, -ă- desinența;
- lucr – rădăcina cuvântului, a- tema perfectului (timpul trecut), se – sufixul pentru mai mult ca perfectul, m – desinența pentru persoana I singular;
- scri – rădăcina cuvântului, -e- desinența pentru persoana III singular.

6. Aplicați metoda analizei în constituienți imediați la enunțul *Copiii activi au participat la competiție*.
7. Expuneți-vă părerea despre necesitatea metodelor specifice de cercetare a fenomenelor de limbă.

Studiu individual.
Efectuați ancheta dialectologică preluată din *Etymologicum Magnum Romaniae* de B.P.Hasdeu. Explicați importanța metodei geografiei lingvistice?

1. Poporul de acolo preface el oare pe *f* în *h*, de exemplu *hie* pentru *fie*, *hšer* pentru *fšer*, *hšerbe* pentru *fšerbe* etc.?
2. În ce cuvinte preface poporul de acolo pe *v* în *h*, de ex. *hulpe* pentru *vulpe*, *răhnire* pentru *răvnire* etc.?
3. În cuvintele *steaua, ziua, reaua* etc. nu se aude oare *va* pentru *ua*, adecă steava, ziva și altele?
4. Deosebește oare bine poporul de acolo pe *j* de *ž*, ori că le pune pe una în loc de alta, zicînd de exemplu *gšur* pentru *jur* sau *jinere* pentru *ginere*?
5. Poporul de acolo rostește el oare pe *bi* ca *ghi*, de pildă *ghine* pentru *bine*, *cerghi* pentru *cerbi*, *corghi* pentru *corbi* etc.?
6. Poporul de acolo rostește el pe *pi* ca *ki*, de ex. *kiept* în loc de *piept*, *kicior* în loc de *picior* și altele?
7. Cari sînt cuvintele, puțin întrebuințate pe aiuri sau necunoscute, privitoare la vegetațiune, adecă părțile arborului sau plantei una cîte una, creșterea plantei etc.?
8. Cari sînt numirile cele mai neobicinuite pe aiuri ale arborilor roditori: păr, măr, prun și altele?
9. Cari sînt pe acolo cuvintele privitoare la viie și la lucrarea ei sau la cules?
10. Cari sînt pe acolo numirile feluritelor vinuri și cele privitoare la culoarea vinului, la gustul lui, la tăria etc.?
11. Cari sînt metaforele, figurele sau asemănările luate de popor din lumea vegetală, adecă: ce fel de lucruri sau însușiri se asemănează cu arborul cutare, cu floarea cutare, cu buruiana cutare etc.?
12. Cari sînt pe acolo cuvintele în privința boului și vacei: felurile, vrîsta, culoarea și altele?
13. Cari sînt pe acolo cuvintele în privința berbecelui și oiei: felurile, vrîsta, culoarea și altele?
14. Cari sînt metaforele, figurele sau asemănările luate de popor din lumea animală, adecă: ce fel de lucruri sau însușiri se asemănează cu fiara cutare sau cu dobitocul cutare?
15. Cari sînt pe acolo numirile mai deosebite ale mîncărilor?

Bibliografia:

1. Coşeriu, Eugen*, Introducere în lingvistică*, Cluj: Echinox, 1995.
2. Graur, Al., *Introducere în lingvistică*, București: Științifică, 1972.
3. Graur, Al., Wald, L., *Tratat de lingvistică generală*, București: Academia, 1971.
4. Graur, Al., Wald, L., *Scurtă istorie a lingvisticii*, București: Științifică, 1977.
5. Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Craiova: Scrisul Românesc, 2000.
6. Munteanu,Eugen, *Introducere în lingvisitică*, Iaşi: Polirom, 2005.
7. Vraciu, A., *Lingvistica generală şi comparată*, Bucureşti: Didactică şi Pedagogică, 1980.

Anexa 1.

MICUL ATLAS LINGUISTIC ROMÂN (ALRM. I)
Harta 6
HARTA
dobă
pântece
pântece
foale
burtă
ISTROROMÂNI
AROMÂNI
MEGLENOROMÂNI

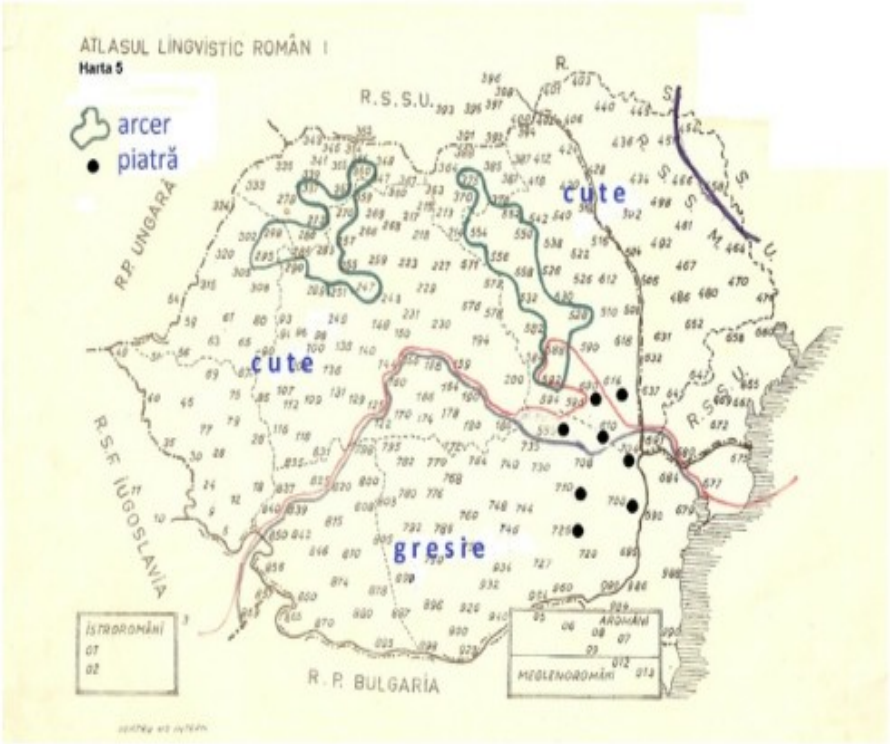
ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN I
Harta 5
arcer
piatră
R.S.S.U.
R.P. UNGARĂ
R.S.F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
cute
cute
gresie
ISTROROMÂNI
AROMÂNI
MEGLENOROMÂNI

Anexa 4.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN I
Harta 4
N moare
S zeamă de varză
N curechi
S varză
N rărunchi
S rinichi
R.S.S.U.
R.P. UNGARĂ
R.S.F. IUGOSLAVIA
R.P. BULGARIA

Anexa 5.

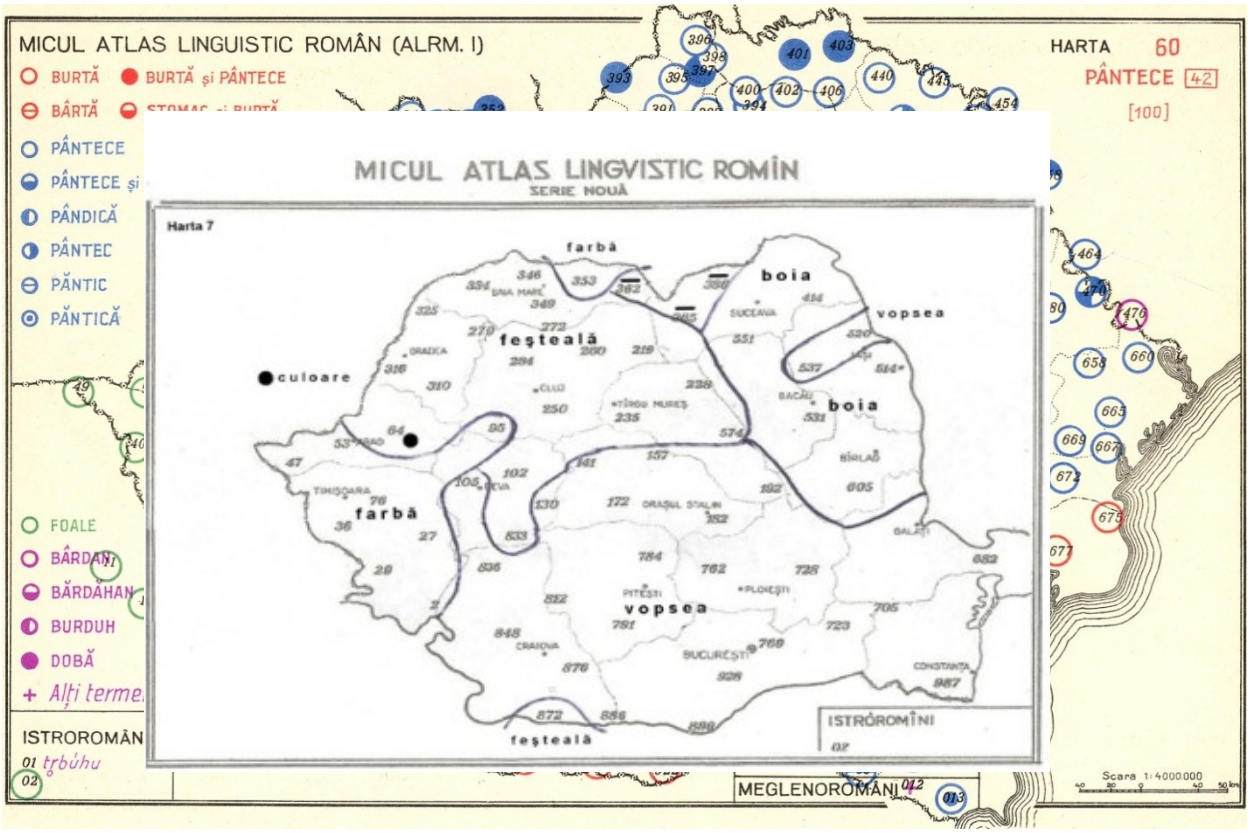

Anexa 6.

Denumirile zilelor săptămânii în greacă, latină, română, albaneză

	sâmbătă	**duminică**	**luni**	**marți**	**miercuri**	**joi**	**vineri**	**săptămâna**
greacă	Σάββατο „sâmbătă”	Κυριακή „duminică”	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	εβδομάδα
latină	sambata (sambatum) sambati dies „ziua de sabat”	dies dominica „ziua Domnului”	lunis dies „ziua lunii”	Martis dies „ziua lui Marte”	Mercuris dies [= Mercurii dies] „ziua lui Mercur”	Jovis dies „ziua lui Jupiter”	Veneris dies „ziua lui Venus”	septimana
română	sâmbătă	duminică	luni	marți	Miercuri	joi	vineri	săptămâna
albaneză	e shtunë < Saturnus>	e diel [diel] „soare, lumină”	e hënë [hënë „lună”] Calc din l. latină	e martë împrumut din latină	e mërkurë împrumut din latină	e enjte	e premte posibilă motivație religioasă	avë împrumut (hebdomas)

Obiective educaționale:

- să explice conceptul de semn lingvistic;
- să relateze despre accepțiile semnului lingvistic;
- să determine trăsăturile fundamentale ale semnului lingvistic;
- să comenteze motivarea semnului lingvistic.

Modulul 4. Semnul lingvistic

F. de Saussure este întemeietorul teoriei semnului lingvistic care are ca punct de plecare critica teoriei conform căreia limba reprezintă un nomenclator de cuvinte cărora le-ar corespunde fie un concept fie un lucru. Argumentul lui Saussure este că noţiunile preexistă cuvintelor.

Semnul lingvistic, concept întemeiat de lingvistul genevez, nu uneşte un cuvânt cu un lucru ci un concept cu o imagine acustică. Lanţul sonor şi amprenta lui psihică explică, prin urmare, o noţiune. Lanţul sonor este denumit de Saussure *semnificant*, iar conceptul este denumit *semnificat*. Unitatea dintre cele două laturi defineşte semnul lingvistic.

Conceptul de semn lingvistic capătă, în diverse teorii lingvistice trei accepţiuni diferite:
- reunirea celor două laturi, semnificatul şi semnificantul;
- relaţia dintre semnificat şi semnificant;
- semnificantul singur.

La Saussure, un semn uneşte de fapt, **un concept** cu o **imagine acustică**. Lanţul sonor şi amprenta lui psihică exprimă o anumită noţiune. Lanţul sonor este numit semnificant (el semnifică), iar conceptul este semnificat (lui i se atribuie o semnificaţie).

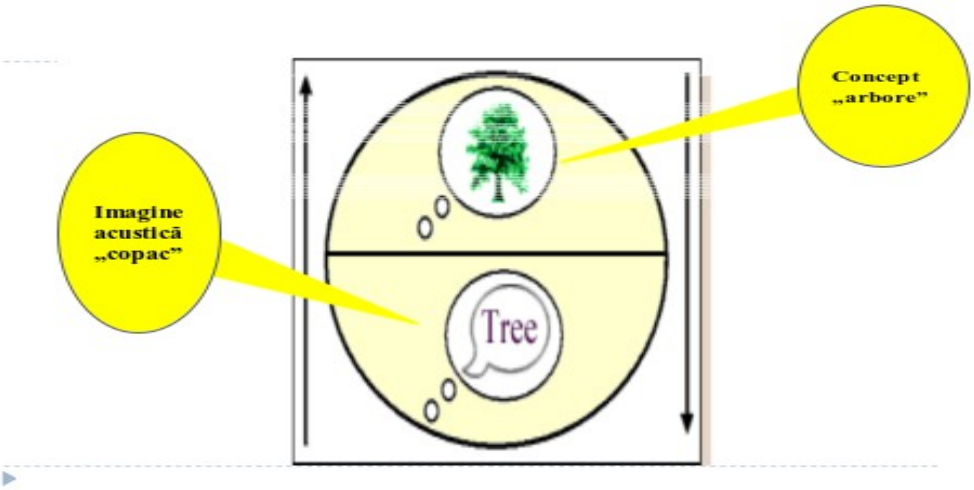

4.1. Accepțiile semnului lingvistic

a) Semnul este numai complexul sonor el cuvintelor (similar semnelor de circulație) Cuvintele sub forma lor sonore sau grafică sunt semne pentru înțelesurile pe care le vechiculează. În acest caz semnul este **unilateral.**

Această accepție este susținută în primul rând de acei specialiști care văd în limbaj un proces de semnalizare de gradul II (primul sistem de semnalizare este comun omului și animalelor și este alcătuit din senzații, percepții și reprezentări, conform doctrinei lui I.P.Pavlov privitoare le cele două sisteme de semnalizare).

b) În ansamblul lor cuvintele sunt semne. Cuvântul ca semn are două laturi denumite cu termeni speciali) stabiliți de Ferdinand de Saussure și deveniti apoi celebri. Latura acustică este numită „*signifiant*” **semnificant**, iar latura de înțeles, conceptul e numit „*signifie*” **semnificat**.

De fapt la Saussure semnul este reprezentat de reunirea acestor două laturi ale cuvântului (unitățile limbii înzestrate cu înțeles sunt semne din două laturi; sunetele luate izolat nu sunt semne).

Semnul propriu structurii limbii este deci elcătuit din două laturi. Se spune că el este **bilateral**. Caracterul bilateral al semnului este luat în considerare și cercetat mai ales de lingviștii structuraliști europeni, care sunt nevoiți să ia in considerare, din înseși necesitățile metodei, ambele laturi ale semnului.

c) La un nivel abstract de cercetare, semnul poate fi conceput ca o simplă relație stabilită între semnificant și semnificat. Formula prin care este redată această accepție este următoarea: **xRy** (**x** este în relație cu **y**) – unde **x**- semnificantul, **y** – semnificatul, **R** – relația dintre cele două laturi. Aici nu interesează ce exprimă **x** sau **y**, trebuie stabilit doar că raportul dintre cele două elemente este o relație **semiotică**.

Această accepție, numită **relațională,** este proprie disciplinelor formale ca matematica și logica și este promovată de cei care își consacră eforturile procesului de formalizare a limbii, folosind în acest scop procedeele logice sau matematice.

Cele trei accepții ale semnului lingvistic nu se exclud. Ele sunt oarecum complementare.

Concluzii: Semnele lingvistice sunt **unități semnificative** (înzestrate cu înțeles) deosebite de foneme care sunt **unități distinctive**.

4.2. Trăsăturile fundamentale ale semnului lingvistic

a) Semnul lingvistic este **linear**. Semnele limbii se desfășoară succesiv în vorbire, unitățile din cadrul celei de-a doua articulări nu se manifestă decât succesiv.

Dacă semnificantul cunoaște o manifestare strict lineară, nu același lucru se poate spune despre semnificat, acesta este nelinear. Există deci o asimetrie care caracterizează în genere raportul dintre cele două laturi ale limbajului: **expresia** și **conținutul** (corespunzătoare celor două laturi ale semnului, **semnificant** și **semnificat**).

b) **Trăsătura informațională**. Limbajul este alcătuit din două laturi: **expresie** și **conținut**, din care prima servește la exprimarea celei de-a doua. Cuvintele sunt semne, deci au o latură de **semnificant** și o latură de **semnificat** numai pentru că ele au ca scop transmiterea unui mesaj. Această comunicare se face prin manifestarea semnelor sub forma de semnale lineare, acustice sau grafice.

c) Legătura dintre cele două laturi ale limbajului, expresia și conținutul, poate fi pusă în lumină și de o altă trăsătură semiotica, de așa numitul **arbitrar al semnului lingvistic**. Forma vocală a cuvintelor este întâmplătoare în raport cu înțelesul acestora. Legătura dintre cele două laturi ale limbajului are un caracter **necesar** și **obiectiv**. Această necesitate însă se manifestă fie prin **semne arbitrare** (**nemotivate**) – majoritatea în orice limbă – fie prin **semne complexe motivate**.

4.3. Motivarea semnului lingvistic

Între semnul lingvistic și conținutul denumit de el există o legătură necesară, unul nu poate exista fără altul.

a) **Motivarea absolută** cuprinde acea categorie de cuvinte a căror formă sonoră reproduce trăsături ale conținutului denumit. Aici intră:

- **interjecțiile: Ah! Oh! Vai!** Sunt legate în mod spontan de anumite stări afective;
- **onomatopeele** reproduc sunete și zgomote din mediul înconjurător: **cucurigu, cucu, trosc, zdronc**; ele au însușirea de a trezi imaginea concretă a unui lucru sau fenomen;
- **cuvintele cu simbolism fonetic** conțin numai unele sunete care amintesc de caracteristicile obiectului: **a înghiți, a sughița, a miorlăi** evocă parțial fenomenele denumite, ele sunt mai frecvente decât interjecțiile și onomatopeele și cuprind cuvinte ce au primit, din cauza unor îmbinări de sunete – **(a)rl, (a)rt** – considerate „inestetice” pentru vorbitorii de limba română, sensuri peiorative: **scăfârlie, țopârlan, mârțoagă** etc.

b) **Motivarea relativă** nu cuprinde semna care să evoce prin structura lor fonetică anumite obiecte sau fenomene. Este vorba de cuvinte a căror formă poate fi explicată prin alte semne. Despre astfel de cuvinte care amintesc prin structura lor de alte cuvinte (ca aspect sonor sau înțeles) se spune că au formă internă. În această categorie intră:

- **cuvinte derivate** de la alte cuvinte cu ajutorul prefixelor sau sufixelor: **ghiocel<ghioc** etc.;
- **cuvinte compuse** ce se bazează, de obicei, pe o comparație sau o metaforă: **ciubotica-cucului, mierea-ursului** etc. aceste cuvinte sunt extrem de numeroase în limbi care folosesc curent compunerea, ca germana, magiara sau rusa.

Evaluare:

1. Care sunt accepțiile semnului lingvistic?
2. Explicați accepția bilaterală a semnului lingvisic.
3. Care sunt trăsăturile fundamentale ale semnului lingvistic? Epxlicați arbitrariul semnului lingvistic.
4. Dați exemple de cuvinte motivate absolut și de cuvinte motivate relativ.
5. Care sunt cauzele pierderii motivării?

Studiu individual.

1. Dați 10 exemple de semnificant și semnificat, conform modelului „arbore”.

Bibliografia:

1. *Tratat de lingvistică generală*, București: Academia Republicii Socialiste România , 1971.
2. Graur, Alexandru, *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, București: Enciclopedică, 1972.
3. Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Iași: Polirom, 1998.
4. Vraciu, Ariton, *Lingvistica generală și comparată*, București: Didactică și pedagogică, 1980.
5. Ionescu, Emil, *Manual de lingvistică generală*, Bucureşti: Bic ALL, 1997.
6. Fînaru, Dorel, Irimia, Dumitru, Curs elementar de teoria limbii şi lingvistică generală. Curs fundamental, anul I, semestrul I https://vdocuments.mx/teoria-limbii-si-lingvistica-generala-i-i-56812d5d569ef.html (accesat 12.02.2020)

Obiective educaționale:

- să explice conceptele de fonem, morfem, lexem, alofon, alomorf, alolexem;
- să explice principiile de descompunere a enunţului în elementele componente;
- să interpretezi relaţia dintre nivelul unităţilor monoplane şi cel al unităţilor biplane.

Modulul 5. Unităţile limbii

5.1. Planuri, niveluri, stratificare

Descrierea faptelor de limbă are în vedere raportul raportul dintre cele două laturi care caracterizează structura limbajului: latura materială şi latura ideală semnificant şi semnificat, distincţie exprimată clar de F. de Saussure.

Cele două planuri ale limbii, deşi alcătuite din substanţe opuse, au aceleaşi principii de organizare, în ambele planuri, unităţile fiind alcătuite din fascicule de trăsături distinctive. Acestea pot fi identificate prin raportul de comutare, conform căruia o modificare dintr-un plan atrage după sine o modificare în planul opus. Astfel, schimbarea în planul expresiei din *pat* /*bat* atrage după sine schimbarea în planul conţinutului; invers, înlocuind pe *scaun* cu *masă*, prin schimbarea din planul conţinutului se produce implicit o modificare a expresiei.

În structura limbii, unităţile nu există în stare pură, ele se combină pentru a putea exprima mesajul lingvistic. Această combinare nu se face la întâmplare, ci conform unui principiu fundamental – *stratificarea*. Conform acestui principiu, o unitate de un anumit rang este formată dintr-o combinare de unităţi de rang imediat inferior sau chiar dintr-o singură unitate. Rezultă din definiţie că structura limbii se prezintă sub formă de nivele, organizate într-o ierarhie în care fiecare unitate superioară este diferită din punct de vedere funcţional de o unitate inferioară. Totuşi unităţile au şi trăsături comune: fiecare unitate inferioară este minimală în

cadrul unităţii superioare, sau se poate identifica cu ea. Analizând unităţile pe baza principiului stratificării, se constată că numărul acestora diferă de la un nivel la altul: cel mai puţin numeroase sunt fonemele; pe măsură ce trecem de la un nivel inferior la un nivel superior, numărul unităţilor creşte: morfeme sunt mai multe decât foneme, cuvinte mai multe decât morfeme, iar numărul enunţurilor este practic infinit.

Această ierarhizare a nivelelor limbii este rezultatul unei operaţii de analiză, întrucât în şirul vorbirii unităţile nu apar în cadrul unei structuri etajate, ci al unor relaţii de incluziune, unităţile de un anumit rang incluzând pe cele de rang inferior. După manifestarea unităţilor pe planuri şi nivele, ele sunt **monoplane** sau **biplane**.

Elementele componente ale limbii

Orice încercare de identificare a elementelor componente ale limbii va determina observarea unor sunete şi a unor cuvinte – componente ale lanţului sonor. Aceste secvenţe de sunete reprezintă elementele minimale ale limbii. Fiecare sunet este ,în principiu, redat printr-o literă a alfabetului. Aşadar, tradiţional vorbind, limba înseamnă *compunere* (o unitate mai complexă se compune din unităţi mai mici şi *corelaţie* (fiecărui cuvânt i se asociază unul sau mai multe sensuri).

Cele două aspecte caracteristice limbii aparţin la două concepte diferite: compunerea aparţine *nivelului*, iar corelaţia, *planului*. Orice limbă poate fi descrisă în termenii a două planuri: al formei şi al sensului, adică al expresiei şi al conţinutului. Planul expresiei poate fi descris în termenii a două niveluri: al sunetelor şi al cuvintelor. Planul expresiei reprezintă latura sonoră a limbii şi poate fi abordat din punctul de vedere al substanţei limbii (obiectul de cercetare al foneticii). Planul conţinutului reprezintă gândirea, substanţa conţinutului. Gândirea nu există în stare pură, ea capătă o organizare specială în cadrul sistemului semnatic. În ambele planuri unităţile sunt alcătuite din fascicule de trăsături distinctive identificabile prin raporturi de comutare. În structura limbii unităţile se combină pentru a structura mesajul conform unor principii fundamentale.

Conform **principiului stratificării**, o unitate de rang superior este formată din unităţi de rang inferior (una singură sau mai multe). Structura limbii se prezintă astfel sub forma unor niveluri organizate ierarhic. Fiecare unitate superioară este diferită din punct de vedere funcţional de unităţile inferioare. Ierarhizarea nivelurilor scoate în evidenţă nivelul unităţilor monoplane şi nivelul unităţilor biplane.

Conform **principiului analizei fără rest în unităţi omogene**, la orice nivel de segmentare trebuie să rezulte numai unităţi de acelaşi tip, denumite cu acelaşi termen.

Conform **principiului izomorfismului**, toate nivelurile au aceleaşi trăsături generale de organizare: unităţile sunt fascicule de trăsături distinctive.

5.2. Nivelele de organizare a limbii

a. Nivelul trăsăturilor distinctive

În planul expresiei este vorba de trăsăturile distinctive ale fonemului. Acestea pot fi descrise substanţial. De exemplu, se poate arăta că *p* este alcătuit din labialitate, surditate, oclusivitate. În planul conţinutului se vorbeşte din ce în ce mai mult de trăsături distinctive semantice, numite seme. De pildă, o unitate semantică cum este „*scaun*” poate fi analizată cu trăsăturile: cu spate, cu picioare, pentru o persoană, pentru a se aşeza, fără braţe. Trebuie arătat că trăsăturile distinctive reprezintă ultimul rezultat al analizei lingvistice. Ele constituie nivelul cel mai de jos al structurii lingvistice, care reflectă clar paralelismul de organizare a celor două planuri. În nivelul trăsăturilor distinctive se vede saltul de la substanţă la invariante lingvistice. Datorită funcţiei limbii ca mijloc de comunicare, substanţa capătă statut de trăsături distinctive, care se stabilesc prin raportul dintre cele două planuri, expresie şi conţinut, adică prin comutare.

b. Nivelul unităţilor monoplane: fonemul şi semantemul

În planul expresiei avem a face cu fonemele, care sunt unităţi alcătuite din elemente aparţinând nivelului imediat inferior, adică din trăsături distinctive.

Fonemul - este cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcţiunea de a diferenţia cuvintele sau formele gramaticale ale aceluiaşi cuvânt, între ele.

Fonemele sunt unităţi nesusceptibile de a fi disociate în unităţi mici mai simple. Fonemul reprezintă termenul unei opoziţii. Totuşi fonemele sunt alcătuite din elemente aparţinând nivelului imediat inferior *trăsături distinctive*. În planul conţinutului, unităţile, la rândul lor, sunt alcătuite din trăsături semnatice distincitve, *seme*.

Fonemul este, aşadar, un ansamblu de trăsături pertinente. În planul expresiei trăsăturile distinctive ale fonemului pot fi descrise substanţial: *p* este consoană labială, oclusivă surdă, spre deosebire de *b* care este labială, oclusivă sonoră. În planul conţinutului, trăsăturile distinctive ale semantemului sunt *seme.*

Există două categorii de trăsături semantice: lexicale şi gramaticale. Semantemul *băiat* este alcătuit din mai multe trăsături lexicale; comutând trăsătura sex masculin cu sex feminin obţinem alt semantem – *fată*.

Trăsăturile distinctive reprezintă ultimul nivel de al analizei lingvistice, nivelul cel mai de jos al structurii lingvistice care reflectă paralelismul de organizare a celor două planuri. Ultimul nivel de analiză al fonemului îl reprezintă trăsătura distinctivă. Foneme cu valoare lexicală : p (pat) – b (bat)
Foneme cu valoare gramaticală: casă (ă) - case (e).

Recunoaşterea invariantelor se face prin metoda comutării potrivit căreia, dacă se produce o schimbare la nivelul formei se modifică şi conţinutul. Ex. dacă în cuvântul *pat* se înlocuieşte *p* cu *b*, sau *t* cu *r* atunci se modifică însăşi structura cuvântului obţinând fie *bat* , fie *par*.

Dacă însă un vorbitor rosteşte pe *e* din *Ene* în două feluri diferite, nu se va obţine un alt cuvânt.

În planul conţinutului, unităţile, la rândul lor, sunt alcătuite din trăsături distinctive semantice (seme). Pentru a desemna aceste unităţi ca fascicule de seme, se foloseşte adesea termenul de semantem. În timp ce fonemele sunt mai mult sau mai puţin pe acelaşi plan, ca natură şi ca mod de organizare a trăsăturilor, semantemele cuprind trăsături foarte diferite, având diverse grade de abstractizare. Se disting două mari categorii de astfel de trăsături semantice: lexicale şi gramaticale. De exemplu, semantemul *băiat* este alcătuit din mai multe trăsături lexicale; comutând trăsătura *sex masculin* cu *sex feminin*, ajungem la alt semantem, *fată*. Sensurile gramaticale sunt mult mai abstracte. Pentru a desprinde trăsăturile invariante ale acestora, este necesară studierea accepţiilor realizate în diferite îmbinări. De exemplu, se pot stabili trăsăturile distinctive ale cazurilor, cum este acuzativul; acesta se defineşte prin trăsătura de proiectare şi prin absenţa trăsăturii de selecţie, prezentă în nominativ, precum şi prin lipsa orientării existente în cadrul dativului.

c. Nivelul unităţilor biplane

Morfemul

Morfemul este un segment, o parte dintr-un cuvân sau chiar un cuvânt întreg, care are semnificaţie lexicală sau gramaticală. Morfemele sunt unităţi alcătuite din unităţi de rang inferior – foneme.

Accepţiunile termenului de morfem:

1. Un segment parte de cuvânt care are semnificaţie gramaticală (desinenţe şi afixe), verbe auxiliare, prepoziţii, conjuncţii etc. Într-o accepţie mai largă, morfem este orice mijloc de exprimare a unei semnificaţii gramaticale.
2. O unitate semantică de tip gramatical: *ă* din *masă* conţine două morfeme: singular şi nominativ.
3. Secvenţă fonică minimală dotată cu sens sau ,, unitatea minimală a limbii dotată cu funcţia de semn: un cuvânt se descompune fără rest în morfeme.

Din punct de vedere paradigmatic, morfemele sunt în relaţie de opoziţie şi au variante (alomorfe) libere şi poziţionale. Reducţia variantelor la invariante se face tot pe principiul comutării, dar, spre deosebire de fonetică, numărul variantelor morfologice libere este nesemnificativ. În vorbire se constată fenomene de variţie liberă: *chibrite – chibrituri*; *vise – visuri*. Din punctul de vedere al valorii pe care o au în comunicare morfemele se clasifică în:

a) morfeme lexicale segmente distincte în analiză care au sens lexical: rădăcină, afixe derivative (sufixe, prefixe) etc.
b) morfeme gramaticale elemente cu semnificaţie gramaticală marcând valorile prin care se manifestă diversele categorii gramaticale în flexiune: genul, numărul cazul, alternanţele fonetice etc. Morfemele gramaticale sunt morfeme segmentale exprimate printr-unul sau mai multe foneme. Desinenţele – în flexiunea nominală indică genul, numărul şi cazul, iar în flexiunea verbală, persoana şi timpul, sufixele -indică, în unele situaţii, moduri şi timpuri
c) morfeme suprasegmentale şi tactice: accentul, intonaţia, pauza, topica.

Morfemele sunt alcătuite din unităţi de rang inferior. În planul expresiei, morfemele sunt un ansamblu de foneme (*se* - ca morfem al mai mult ca perfectului). Când morfemul este alcătuit dintr-un singur fonem, nivelul imediat inferior este alcătuit din trăsături distinctive *(-e* ca morfem al pluralului). În planul conţinutului, morfemele lexicale sunt alcătuite din semanteme lexicale (*cit* - din *citesc* înseamnă „a face o anumită acţiune" etc.), sau gramaticale, din conţinutul gramatical corespunzător *(-va* indică viitorul)

În procesul vorbirii un morfem prezintă un singur sens. În sistem însă, de multe ori, un morfem are mai multe înţelesuri (drept „adevărat", drept „nu stâng"), ceea ce face ca problema stratificării să fie asemănătoare cu cea din planul expresiei. În altă ordine de idei, în planul expresiei, morfemul are o realizare lineară, este o înşiruire de foneme pronunţate succesiv, pe când în planul conţinutului avem a face cu o realizare simultană a tuturor trăsăturilor. Se vorbeşte în astfel de cazuri de o asimetrie între cele două planuri.

Morfemele pot fi studiate din mai multe puncte de vedere. Latura de conţinut lexical e studiată de semantică, iar latura de expresie a morfemelor cu multiplele ei variaţii constituie, după A. Martinet, obiectul morfologiei. De exemplu, în paradigma prezentului, variaţii de morfem ca *pot-, poat-, put-* sunt studiate de morfologie.

d) Nivelul cuvântului

Cuvântul este unitatea lingvistică fundamentală, funcţionând mai întâi ca invariantă şi apoi ca variantă (alolexem). Cuvântul există ca unitate de denumire corelat cu o noţiune. Invariantele sunt lexeme iar variantele, alolexeme. Dicţionarele definesc lexemele. Variantele lexicale sunt de mai multe feluri:
semantice– inferior,situat mai jos/de calitate mai proastă.
fonetice – variante libere – adălmaş/aldămaş
gramaticale– fac, faci, făcând

La baza definiţiei lexemului stau calităţile sale de conţinut (semnificat), care ies în evidenţă din analiza rădăcinii, morfemului lexical (în cazul cuvintelor flexibile – cu sens lexical deplin). Morfemele se combină, deci, între ele pentru a forma cuvinte ca unităţi de rang superior. Aşa cum un morfem poate fi format dintr-un singur fonem sau din mai multe, tot aşa, cuvântul poate fi format dintrun singur morfem sau din mai multe (tot, totalizare). În cadrul cuvântului morfemele se realizează prin variante (alteranţele care apar în flexiune (*casă/case*).

Morfemele se combină între ele pentru a forma cuvinte ca unităţi de rang superior. Existenţa cuvântului ca unitate structurală de sine stătătoare a fost mult discutată. Deşi nu există o definiţie unitară, lingviştii continuă totuşi să folosească acest termen. Aşa cum un morfem poate fi format dintr-un singur fonem sau din mai multe, tot aşa există cuvinte alcătuite dintr-un singur morfem (pat) sau din mai multe (prelucrasem). Morfemele, în cadrul cuvântului, se realizează prin variante. Domeniul cel mai important al realizării morfemelor ca variante de expresie ale cuvântului e alcătuit de numeroasele alternanţe apărute în flexiunea nominală şi verbală (*casă – case,vreau - vrem*).

Conform tradiţiei, cuvântul e studiat de lexicologie. Aceasta, în general, face abstracţie de morfemele gramaticale incluse în cuvânt, în timpul vorbirii. De exemplu, în *citisem*, un lexicolog vede numai partea lexicală, neglijând morfemele gramaticale *(-i-, se-, -m*). În schimb, el studiază partea lexicală în mod analitic, distingând *-cit* - ca rădăcină şi *sem* ca desinenţă, urmărind doar conţinutul lor semantic, atât separat, cât şi sintetic.

e) Nivelul enunţului.

Partea de propoziţie este un cuvânt sau un grup de cuvinte din alcătuirea unei propoziţii, care se identifică după funcţiunea îndeplinită în, propoziţie.

Partea de propoziţie nu trebuie confundată cu cuvântul (lexem) pentru că o parte de propoziţie poate fi compusă din mai multe cuvinte, iar unele cuvinte nu intră în structura unei părţi de propoziţie : substantivul în vocativ, conjuncţiile.

Sintagma este unitatea sintactică formată dintr-un cuvânt şi determinanţii săi: vacanţa mare, fratele meu mai mic, bunica mea.

Propoziţia este unitatea sintactică fundamentală a sintaxei. Se defineşte în mod obişnuit drept un enunţ care cuprinde un singur predicat sau ideea de predicaţie.

Fraza este unitatea sintactică de sine stătătoare superioară propoziţiei, cuprinzând cel puţin două propoziţii. Fraza poate fi formată şi doar din două cuvinte: *vrei,vii.*

Enunţul este o structură sintactică alcătuită din două sau mai multe propoziţii sau fraze. Termenul de enunţ include şi propoziţia şi fraza.

Discursul reprezintă o expunere în faţa unui auditoriu sau o expunere scrisă pe o temă dată. Discursul este constituit dintr-o suită de enunţuri organizate într-o structură coerentă.

Problema nivelului superior cuvântului este foarte controversată. S-a propus ca unitate superioară sintagma, dar structura binară a sintagmei contrazice principiul stratificării, conform căruia o unitate de un anumit rang poate fi formată şi dintr-o singură unitate. Tradiţional, nivelul intermediar între cuvânt şi propoziţie este partea de propoziţie. Spre deosebire de sintagmă, aceasta ar satisface principiul stratificării, prin aceea că o parte de propoziţie este alcătuită dintr-un şir de cuvinte sau chiar dintr-un singur cuvânt.

Enunţul reprezintă o unitate sintactică destul de ambiguă, care este definită în termeni diferiţi de cercetători ai fenomenului. „Orice porţiune din vorbirea unei persoane, înainte de care şi după care urmează o pauză făcută de acea persoană", Z. Harris. Această abordare poate crea elemente de abiguitate care dă posibilitatea de a considera o sintagmă sau o propoziţie drept enunţ. Ambiguitatea se păstrează la majoritatea cercetătorilor, fiind lămurită numai prin naliză în constituenţi imediaţi, având în vedere capacitatea enunţului de a se segmenta mai întâi în propoziţii, în aşa fel încât fiecare verb de mod personal să formeze centrul unei propoziţii. În interiorul propoziţiei, părţile ei se suprapun peste părţile de vorbire cu sens deplin şi peste grupurile *prepoziţie+ nume*; *verb copulativ + nume predicativ*. De aceea, numărul de părţi de propoziţie dintr-un text nu e cu mult mai mic decât cel al părţilor de vorbire.

Evaluare:

1. Daţi noţiunea de nivel al limbii. Enumeraţi nivelele de bază ale limbii.
2. Stabiliţi legătura dintre nivelele limbii.
3. Clasificaţi unităţile limbii.
4. Identificaţi unităţile monoplane şi pe cele biplane din secvenţele lingvistice următoare: o; mare; diapazoane; mama mare; vărul tău; Ion scrie de zor.

Studiu individual:

Expuneţi-vă opinia în baza materialului studiat:

[Natura spirituală a unităţilor limbii]

Se pune întrebarea, ca în cazul oricărei valori, care este natura spirituală a unităţilor limbii. Nu materia fonetică, ci substanţa vocală este cea care [...]. Limba nu poate fi analizată nici un moment fără a ne ocupa de sunet şi sunete, schimbarea sunetelor reprezintă un factor capital, ceea ce nu presupune însă că sunetul nu poate fi, într-un anume sens, străin naturii etc. Tot astfel, spre exemplu, materia din care este alcătuită o monedă nu e un lucru de care să aibă vreun rost să ne ocupăm, dar ar fi o mare eroare să credem că acesta este elementul ce constituie respectiva monedă. Valoarea lingvistică poate fi comparată cu valoarea unei monede de cinci franci: ea este determinată de o mulţime de alte lucruri decât metalul care o compune; la ora actuală, această monedă valorează un sfert dintr-o monedă de douăzeci de franci, dar, ţinând cont de metal, ea nu ar valora decât a opta parte; apoi, la aceeaşi cantitate de metal, valoarea monedei depinde de

efigia pe care o poartă și de locul acesteia la stânga sau la dreapta unui frontispiciu. Această valoare este un lucru spiritual; or, pentru a ne situa în limitele adevărului, tot astfel trebuie să ne reprezentăm și cuvintele ca pe niște unități spirituale; nu luăm [...].

(F. de Saussure *Scrieri de lingvistică generală*)

Bibliografia:

1. Coşeriu,Eugen, *Introducere în lingvistică*, Cluj: Echinox, 1995.
2. Dîrul, Alexandru, *Corelaţia dintre unităţile lingvistice şi nivelele limbii* // RLŞL, 2003, nr. 5-6.
3. Dumeniuc, Ion, Matcaş, Nicolae, *Introducere în lingvistică*, Chişinău: Lumina, 1987.
4. Cerkez, Matei, Elemente de lingvistică generală. Note de curs pentru studenţii înscrişi în programul de învăţământ la distanţă şi frecvenţă redusă. Universitatea Petrol-Gaze din Ploieşti. Ploieşti, 2008.
5. Wald, Lucia, *Sisteme de comunicare umană*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973.

Obiective educaționale:

- să descrie criteriul tipologic de clasificare a limbilor;
- să comenteze clasificarea limbilor lumii în baza criteriului genealogic, făcând referire la familii, ramuri/ grupuri;
- să descrie răspândirea teritorială a limbilor indo-europene.

Modulul 6. Clasificarea limbilor. Criteriul tipologic și genealogic

Marele număr al limbilor şi diversitatea lor excepțională au intrigat întotdeauna spiritul uman, care a încercat să introducă o ordine oarecare, prin gruparea lor după criterii diferite. Dacă facem abstracție de tentavile anterioare nașterii lingvisticii științifice, constatăm că, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea, se conturează cele dintâi clasificări ale limbilor bazate pe criterii ferme și valabile. Aceste două criterii sunt criteriul tipologic și criteriul genealogic. Ambele criterii au pus bazele teoretice ale științelor moderne ale limbajului și impun concepte și reprezentări „organice", precum cel de „rădăcină" sau „tulpină" în descrierea structurii cuvintelor, sau cele de „înrudire", „limbă-mamă", „limbi-surori", „trunchi", „ramură" etc. în identificarea relațiilor genealogice dintre limbi.

6.1. Criteriul tipologic

Limbi izolante

Numite uneori și *amorfe* sau *radicale*, *limbile izolante* prezintă drept caracteristică principală caracterul stabil al formei cuvintelor (lipsa oricărei modificări în radicalul lexical). În absența oricărei forme de declinare sau conjungare a cuvintelor, enunțurile se prezintă ca o succesiune de radicali lexicali care nu se modifică. Polisemia unităților lexicale este de aceea

foarte mare, realizarea opozițiilor semantice necesare comunicării rămânând pe seama unor mijloace non-flexionare cum sunt topica, intonația și unii radicali lexicali specializați ca instrumente de relație (prepoziții și conjuncții). Fac parte din această categorie limbi precum *chineza, tibetana, siameza, birmana, vietnameza* sau limbile din *grupul sudanez*.

Să ilustrăm structura specifică a unei limbi izolante prin exemple din limba chineză modernă. Complexul sonor ***zhōng*** poate îndeplini funcția unui „cuvânt gol", adică a unui element auxiliar, pentru a indica prezentul. În calitatte de „cuvânt plin", rostit cu tonalitate, acest cuvânt prezintă șapte complexe lexical-semantice diferite, după cum este notat printr-o ideogramă diferită, și anume:

zhōng$_1$= „mijloc"
zhōng$_2$= „credincios", „cinstit", „cumsecade"
zhōng$_3$=„ceașcă", „pahar", „cupă"
zhōng$_4$= „drăguț", „amabil", „sincer", „loial"
zhōng$_5$= „sfârșit"; „în sfârșit"; „întreg"; „moarte", „a muri"
zhōng$_6$=„ceas"; „oră"
zhōng$_7$= „ a uni"; „pahar"; „ceașcă"

Pe lângă aceste șapte complexe semantice corespunzătoare primei tonalități, *zhōng* mai deți alte patru în tonalitatea a treia și alte cinci în tonaliaea a patra, pentru tonalitatea a doua neexistând o formă corespunzătoare. Aceste multiple „sensuri" și „funcțiuni" ale semnului *zhōng* se actualizează exclusiv în jocurile combinatorii ale discursului, adică prin context și prin topică.

Limbi aglutinate

În această clasă sunt cuprinse limbi din familii genalogice diferite, răspândite pe tot globul, cum sunt limbile turcice (*turca, azera, turcmena* etc.), fino-ugrice (*maghiara, finlandeza, careliana, estona*), uralo-altaice (*japoneza*), mongolice, samoedice, dravidiene, caucazice (*gruzina*), limbile bantu etc.

Sunt considerate *limbi aglutinate* acele limbi în a căror structură relațiile dintre elementele constitutive ale enunțului „se aglutinează", adică se combină într-o manieră incompletă, în sensul că afixele (sufixe sau prefixe) precedă sau succedă elementul lexical radical fără a se „contopi" complet cu acesta, ca în cazul limbilor flexionare. Cu alte cuvinte, în asemenea limbi nu există declinare și conjugare propriu-zisă, după cum nu există nici alternanțe fonetice în interiorul radicalului, valorile sau „categoriile" gramaticale (gen, număr, caz, persoană, timp, mod, diateză etc.) exprimându-se prin adiționarea unor elemente specializate (sufixe sau prefixe) la elementul radical, care rămâne neschimbat. Mai mult încă, în limbile de acest tip nu există nici „ambiguitatea" gramaticală din limbile de tip flexionar, cauzată de faptul că foarte adesea instrumentele gramaticale sunt polifuncționale. În limbile aglutinate, prefixele și sufixele au întotdeauna o singură valoare și, pe de altă parte, una și aceeași categorie gramaticală se exprimă prin același afix. De exemplu, în limba turcă, sufixul **–da** indică „locul", iar sufixul **-lar** indică „pluralul". Pentru a exprima complexul semanic-gramaical „în (niște) camere", în turcă se spune **odalarda**, cele două sufixe alipindu-se succesiv la radicalul lexical **oda** „cameră". Fiecare dintre cele două afixe poate, de altfel, funcționa și singur: **oda** „cameră", **odalar** „camerele". De asemenea, spre deosebire de limbile flexionare în care prefixarea și sufixarea sunt procedee întrebuințate în egală măsură, o limbă aglutinantă cunoaște aproape exclusiv fie prefixarea (limbile bantu), fie sufixarea (limbile turcice, limbile fino-ugrice).

O caracteristică interesantă a limbilor aglutinate o constituie fenomenul *armoniei vocalice,* care consă în adaptarea timbrului vocalei din sufix potrivit vocalei precedene din cuvântul radical. De exemplu, în maghiară, sufixul pentru daiv are forma sonoră **– nek** sa **– nak**, după cum se combină cu subst. **ember** (dat. **embernek** „omului") sau **anya** (da. **anyanak** „mamei").

Pentru a ne face o idee mai nuanțată despre structura tipică a unei limbi aglutinate, principalele trăsături morfologice ale limbii turce otomane:

- Materialul lexical se împarte în unități dezvoltabile (substantiv, adjectiv, pronume și verb) și unități stabile (adverbe, particule, interjecții); între substantiv și adjectiv nu există limite ferme;
- Dezvoltarea în enunț a unităților lexicale dezvoltabile se realizează exclusiv prin sufixe, a căror ordine este fixă.
- Sufixele servesc la a) formarea cuvintelor și b) stabilirea relațiilor semantico-sintactice.
- Particulele sunt întotdeauna post-puse și îndeplinesc aproximativ funcția prepozițiilor și a conjuncțiilor din limbile flexionare.
- Nu există diferențe morfologice de gen și număr, conținuturile semantic-gramaticale respective realizându-se cu mijloace lexicale.
- La verb există posibilitatea exprimării mai multor aspecte ale acțiunii și trepte temporale, iar la substantiv, forme nominale care îndeplinesc funcția unei întregi propoziții secundare din limbile europene.
- Există doar o singură formă a articolului hotărât: *bir* (provenit din numeralul cardinal „unu").

Caracterul regulat și foare stabil al formelor în limba turcă este evidențiat în mod elocvent de prezentarea declinării substantivului **yil** „an" (cu caractere tipografice diferite sunt marcate sufixele care exprimă cazul și, respectiv numărul plural):

Singular	**plural**
Nominativ: yil „anul"	yil**ar** „anii"
Genitiv: yil**in** „al anului"	yil**arin** „al anilor"
Dativ: yil**a** „anului"	yil**ara** „anilor"
Acuzativ: yil**i** „anul"	yila**ri** „anii"
Locativ: yil**da** „în anul"	yil**arda** „în anii"
Ablativ: yil**dan** „din anul"	yil**ardan** „din anii"

Exemplificăm structura specifică a limbii turcești și prin două enunțuri, însoțite de o reproducere literală a succesiunii unităților și de traducerea propriu-zisă.

Mustafa	*pek küçük*	*yaşta*	*öksüz*	*kaldi*.
Mustafa	foarte mic	vârstă-în	orfan	rămânea.

„Mustafa a rămas orfan la o vârstă foarte fragedă."

Dayisi,	*Mustafa'yi*	*çiftlik*	*işlerinde*
Unchiu-al său	Mustafa –pe	gospodărie țărănească	munci-în
yetiştirmeğe	*karar*	*verdi.*	
crește-a	hotărâre	dădu.	

„Unchiul său a hotărât să îl crească pe Mustafa în muncile gospodăriei țărănești."

Limbi flexionare

Caracteristica limbilor de acest tip, *flexiunea* (nominală sau verbală) înseamnă capacitatea majorității cuvintelor de a-și schimba forma în timpul vorbirii în funcție de necesitățile de comunicare. Schimbarea formei unei unități lexicale poate afecta inclusiv *interiorul* radicalului lexical (alternanța vocalică). De exemplu, alternanțele ***foot/feet*** în engleză, ***Wald/Walder*** în germană sau ***școală/școli*** în română marchează prin mijloace flexionare interne opoziția între singular și plural, iar alternanța ***muncitor/muncitoare***, în română opoziția masculin/feminin. Alternanțele ***take/took*** în engleză sau ***singen/sang*** în germană realizează opoziția funcțională între prezent și perfect la verbele respective. De regulă însă, cuvintele își schimbă forma în limbile flexionare cu ajutorul unor elemente lingvistice (instrumente gramaticale sau morfeme) *externe* în raport cu radicalul lexical (desinențe, sufixe, prefixe). Spre deosebire de limbile izolante (unde asemenea procedee nu există) și de limbile aglutinante (în care afixele sunt monofuncționale), în limbile flexionare există o mare varietate de combinații posibile, unul și același morfem putând avea valori diferite și pe de altă parte aceeași valoare semantic-gramaticală putând fi exprimată prin morfeme diferite.

De multe ori, anumite relații semantic-gramaticale se realizează prin combinarea între alernanță și afixare, ca în cazul rom. ***masă/mese***, unde opoziția între singular și plural se realizează deopotrivă prin alternanța vocalică ***a/e***, ca și prin desinența ***(-ă/e***). Pe de altă parte, forma ***mese*** nu este doar forma de plural, ci și cea de genitiv/dativ a substantivului ***masă***. Vom spune deci că exisă două desinențe ***–e*** diferite, exprimând 1) genitivul/dativul unor substantive feminine și 2) pluralul unor substantive feminine; ca vorbitori ai limbii române, mai știm însă că ***–e*** mai este și 3) desinența de singular pentru o întreagă clasă de substantive masculine: *câine, părinte* sau *munte*, 4) desinență de plural pentru multe substantive neutre: *scaun/scaune, creion/creioane* și chiar 5) desinența de vocativ singular pentru unele substantive masculine: bărbate, meștere. Putem deci spune că ceea ce caracterizează limbile flexionare este o anumită „omonimie flexionară" sa „morfematică".

Se consideră că, în limbile flexionare, morfemele (sufixele, prefixele, desinențele), nominale sau verbale, lexicale sa gramaticale, s-au „sudat„ sau „contopit" pe deplin cu radicalul lexical, constituind doar împreună o unitate minimală comunicativă (cuvântul). De exemplu, în verbe românești obținute prin derivare, precum a îndruma, a dezrădăcina, forma respectivă nu poate fi disociată în radicalii lexicali (drum, rădăcină) și afixele prin care au fost obținute.

O distincție clasică în interiorul limbilor de tip flexionar este cea între *limbi sintetice* și *limbi analitice*. Sunt considerate sintetice acele limbi în care raporturile semantic-gramaticale se realizează prin modificarea formei cuvântului cu ajutorul desinențelor și afixelor, iar analitice sunt limbile în care respectivele raporturi se realizează în mod preponderent prin mijloace externe (elemente auxiliare cum sunt articolul, prepozițiile sau verbe modale, ca și prin topică și, uneori, prin intonație). Sintetice prin excelență sunt limbi precum *latina, greaca* și *sanscrita*, sau, dintre limbile indo-europene moderne, *germana și rusa*. Ca limbă predominant analitică este citată *limba engleză*. Într-o limbă precum latina, în care declinarea este foarte „puternică", topica unui enunț este relativ indeferentă în comparație cu enunțul corespodent din engleză; lat. *pater amat fili**um*** vs. *fili**um** amat pater*, în comparație cu engl. *the father loves the son*. Cele două variante ale enunțului latin au același conținut („tatăl îl iubește pe fiu"), indiferent dacă substantivul-subiect (*pater*) este poziționat naine sau după substantivul-obiect direct (*filium*), deoarece desinența **–um** indică în mod constant acuzativul singular al unui substantiv masculin de declinarea a II-a. Dimpotrivă, schimbarea topicii, adică inversarea locului subiectului cu a obiectului direct are în engleză rol funcțional, enunțul *the son loves the father* însemnând cu totul altceva decât *the father loves the son*.

Limbi incorporante

A patra categorie din clasificarea tipologic-morfologică tradițională, cea a *limbilor incorporante* (denumite adesea și *polisintetice*), este definită prin criterii structural-sintactice. Caracterul polisintetic sau incorporant al unei structuri lingvistice constă în producereea de enunțuri extrem de sintetice, rezultate prin „încorporarea" în structura verbului a unor funcțiuni nominale de obiect direct (pronominal sau substantival), complement de agent, alte complemente, sau chiar a subiectului. Este ca și cum un cuvânt (sau o unitate comunicativă percepută ca atare) ar corespunde unui enunț întreg. Structuri polisintetice pot fi identificate și în limbile flexionare, ca de exemplu în română (*înțelesu-m-ai*) sau în franceză *(je le lui ai dit* – „i-am spus lui acest lucru"), dar acest tip de structuri caracterizează în mod prioritar unele limbi din *familia negro-africană* (swahili), din cea a *limbilor paleo-siberiene* (ciukota) sau din cea a *limbilor amerindiene* (nahuatl), în care valorile nominale sunt reprezentate prin simple afixe. În limba nahuatl, noțiunea nominală „carne" (*naka-tl*) este reprezentată în enunț printr-un sufix verbal: *ni-naka-kwa* „eu-mănânc-carne".

Combinându-se între ele aceste criterii, s-a putut ajunge la un tablou al clasificării tipologice foarte complex și relativ dificil de mânuit.

Evaluare:

1. Care sunt criteriile care stau ala baza clasificării tipologice?
2. Enumerați principalele tipuri de limbi.
3. Care sunt deosebirile dintre tipul aglutinant și cel flexionar?

4. Dați exemple de limbi din fiecare categorie tipologică (izolant, aglutinant, flexionar și incorporante)?

6.2. Criteriul genealogic

Prima încercare mai riguroasă de stabilire a unui grup de limbi înrudite a apărut în secolul al XVI-lea; aceasta aparținea lui I. Scaliger care, în lucrarea ***Diatriba de Europaeorum linguis***, arată că există 11 limbi de bază.

În secolul al XVIII-lea (în a doua jumătate), problema înrudirii limbilor indo-europene se apropie în cea mai mare măsură de adevărul științific, când W. Jones, studiind manuscrisele sanscrite și comparându-le cu limbile indiene contemporane, a arătat apropierea dintre **sanscrita, greaca, latina, limbile germanice, celtice, iraniene**.

Dar numai în secolul al XIX-lea, prin elaborarea metodei comparativ-istorice, s-au stabilit relațiile de înrudire între limbile europene. Prima lucrare de gramatică comparată aparține germanului Fr. Bopp. Apoi, independent unii de alții, germanul J. Grimm, danezul R. Rask și rsl A. H. Vostokov au publicat și ei lucrări importante de gramatică comparată.

O bună clasificare genealogică nu este posibilă fără ca în prealabil să avem o descriere științifică a limbilor luate în considerare. Limbile înrudite provin dintr-un izvor comun, din care au moștenit o serie de trăsături în structura lor gramaticală și în lexicul fundamental, folosit la exprimarea noțiunilor elementare. În ansamblul lor aceste limbi alcătuiesc o **familie.** Ele au apărut în urma diferențierii dialectelor teritoriale ale uneia și aceleiași limbi, numite **limba comună, protolimba, limba de origine, limba primară** (= **primitivă**) sau **limba bază**.

Diferențierea limbii depinde în întregime de condițiile sociale, economice, ea este rezultatul expansiunii și izolării unor părți componente ale comunității care vorbește o anumită limbă. Dialectele, pierzând legătura dintre ele și parcurgând condiții sociale diferite, în urma unui proces de evoluție îndelungată și treptată, sunt supuse transformărilor, devenind cu vremea limbi de sine stătoare, dar înrudite între ele.

Fiecare familie de limbi se subîmparte în unități mai mici numite **grupuri** sau **ramuri**, termeni împrumutați din șiințele naturii. Iată principalele **familii de limbi** și **ramurile** acestora.

I. Familia limbilor indo-europene

Aceasta este familia cu numărul cel mai mare de vorbitori din lume: aproximativ jumătate din populația globului. Ea cuprinde majoritatea limbilor vorbite în Europa, multe limbi din Asia; s-a extins în America și Australia.

Limba comună este neatestată și a fost numita convențional **indo-europeană**. Nu se cunoaște nici patria populațiilor indo-europene și nici perioada în care din indo-europeană s-au format limbile existente în epoca istorică. Ținând seama că, la data celor mai vechi atestări, limbile indo-europene sunt mult deosebite una de alta și știind că modificările lingvistice se produc foarte lent, se poate deduce ca perioada comunității indo-europene se plasează în urmă cu multe mii de ani, în comuna primitivă.

Dialectele limbii indo-europene s-au răspândit pe un teritoriu foarte vast și ulterior s-au transformat în limbi înrudite. Printre acestea unele prezintă asemănări mai mari și de aceea sunt grupate în ramuri. Dimpotrivă, alte limbi ocupă o poziție izolată.

1. Ramura limbilor indo-iraniene

1.1 Grupul limbilor indiene

Limbile indiene sunt atestate în trei faze ale evoluției lor: indiana veche, indiana medie si limbile indiene moderne.

Indiana veche este cunoscută sub doua forme diferite ca timp și bază dialectală: **vedica** și **sanscrita.**

Vedica este limba celor mai cunoscute texte indiene, a imnurilor religioase **Vedele** (**veda** „știință").

Sanscrita, limba literară a operelor cu caracter laic (**samskrta** „prelucrat artistic"): **Mahabharata, Ramayana** și operele lui **Kālidā.**

Indiana medie e reprezentata de limbi comune care s-au dezvoltat paralel cu sanscrita literară. Acestea sunt denumite cu termenul de **prākrit** (**prakrt** „natural" „popular").

In perioada medie au existat şi limbi religioase dintre care celebra este **pāli**, folosită şi astăzi în unele ţări ca limbă a budismului.

Limbile **indiene moderne**, formate prin jurul anului 1000 e.n. sunt vorbite de aproximativ 400 de milioane (in 1961).

Cea mai răspândită limbă neoindiană este **hindustana** cu doua forme literare: **hindi** - din 1947 limba de stat a Uniunii Indiene şi **urdu**.

Alte limbi indiene moderne: **bengali, bihari, panjabi, asami, gujorati, sindhi, kashmiri**.

Tot limba indiana este si limba **ţigănească** (limba romilor) care s-a separat de restul limbilor indiene din secolul al V-lea.

1.2. Grupul limbilor iraniene (persane)

Limbile iraniene sunt foarte apropiate de cele indiene, îndreptăţind ideea ca ele s-au format din dialectele unei limbi unice - din indo-iraniana de bază.

Limbile vechi iraniene sunt cunoscute din documente izolate. Primele texte de limba iraniana sunt scrise in **vechea persana**, cunoscuta prin inscripţii cuneiforme din vremea regilor Ahemenizi (secolele 6-4 i.e.n.).

Avestica este limba unor texte ale religiei mazdeice, creata de marele reformator Zarathustra.

Limbile iraniene medii se extind pe perioada dintre secolele IV-III î.e.n. şi secolele VIII-IX e.n. şi cuprind grupul occidental şi grupul oriental. In grupul occidental intră **sogdiana, saka, horezmica.** Din grupul oriental se cunoaşte limba **parta** şi **persana medie**.

Limbile iraniene moderne (din secolul IX):

Persana este cea mai importantă dintre limbile vorbite astăzi; este limba oficială în Iran, dar folosită ca limbă maternă de 10 milioane de vorbitori. Primele documente de limba moderna datează din secolul al IX-lea. In secolul al X-lea limba literară este ilustrată prin opera marelui poet Firdusi, care a scris **Cartea regilor** şi a lui Omar Khayam.

In sud-estul Iranului şi în Beluscistn se foloseşte limba **beluciana**.

Alte limbi iraniene actuale: **tadjika, afghana, oseta, kurda**.

2. Ramura limbilor italice

Cuprinde două grupuri: **latino-falisc** şi **osco-umbrian**.

Limba latina, vorbita la început pe un teritoiru restrâns în jurul Romei, a înlăturat cu vremea celelalte limbi de pe teritoirul Italiei (**osca, umbriana, falisca, etrusca**) şi s-a extins odată cu creşterea puterii romane, pe un teritoriu imens, ca limba oficială a Imperiului Roman şi ca mijloc internaţional de înţelegere.

Cel mai vechi text latin este o scurtă înscripţie pe o fibula de aur de pe la anul 600 î.e.n. Asupra perioadelor istoriei latinei (în corelatie cu cele ale literaturii şi ale vietii socio-politice) nu există acord unanim. Se pot propune urmatoarele:

- **latina arhaică** (sec. VI î.e.n. - sfârşitul sec. III î.e.n.);

- **latina preclasică** (sfârşitul sec. III î.e.n. - sec. I î.e.n.) caracterizată prin constituirea limbii literare normate;

- **latina clasică** (mijlocul sec. I î.e.n. - sec. I e.n.), epoca apogeului limbii literare, faţă de care limba vorbită cunoaşte o evoluţie divergentă rapidă;

- **latina preclasică** (sec. I. e.n. - cca 200 e.n.), epoca diferenţierii crescânde dintre limba literară şi limba vorbită;

- **latina târzie** (cca 200; pentru limba scrisă până în 800; pentru aspectul vorbit - până în 600, dată care marcheaza convenţional începutul diversificarii romanice); creştinismul dă naştere unei noi variante, **latina creştină**, dezvoltată paralel cu limba literară tradiţională;

- **latina medievală** dupa 800, până în secolul XV - bazata pe o încercare de revigorare a normelor latinei clasice folosita ca limbă de cultură;

- **neo-latina** - începând din Renaştere, se dezvolta paralel (nu fara interferenţe) cu prelungirile latinei medievale.

3. Ramura limbilor romanice

Limbile romanice ocupă o mare întindere, din Peninsula Iberică până la Marea Neagră. Ele sunt descendente din **latină**, formate prin diversificarea şi evoluţia neîntreruptă a latinei vorbite, asa-numita **latină vulgară**, în cea mai mare parte a teritoriilor provincilor romanizate ale Imperiului Roman.

In cadrul familiei indo-europene, limbile romanice au, datorită extinderii lor în regiunile din afara continentului european, cel mai mare număr de vorbitori - cca 800 milioane, ca limba maternă şi secundă.

Clasificarea limbilor romanice a constituit şi constituie una dintre preocupările centrale ale romaniştilor. Nu există nici până astăzi o clasificare unanim acceptată. Astazi sunt general recunoscute ca limbi romanice **româna, dalmata** (grupul oriental), **italiana, sarda, occitana, franceza, catalana, spaniola, portugheza, reto-romana** (grupul occidental).

Limba română, limbă romanică orientală (grupul balcanoromanic - după unii cercetători gr. Apenino-balcanic, italo-balcanic, traco-iliro-romanic).

Este vorbita de peste 25 milioane de vorbitori (ca limba maternă) în Romania, Moldova, Ucraina, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, Albania, Grecia şi, de către emigranţi, în Canada, SUA, America Latina, Australia, Israel, Turcia etc. Este limba oficială în România şi Republica Moldova.

Prima atestare documentara dateaza din 1521. Are patru dialecte: unul nord-dunărean (daco-român) cu care se confunda limba română în sens restrâns şi trei sud-dunărene (meglenoromân, istroromân, aroromân). Romanizarea a fost rapidă şi intensă, în ciuda duratei mai mici a stăpânirii romane şi a poziţiei periferice în România. Epoca de formare sau de constituire a identităţii romanice este controversată: secolele V-VII/VIII se admite ca punct de reper începutul influenţei efective a limbii slave.

Dalmata, limbă romanică orientală dispărută la sfârşitul secolului XIX, vorbită pe coasta Dalmaţiei (azi în Croaţia, Bosnia şi Herţegovina).

Formarea dalmatei este consecinţă lingvistică a cuceririi de către romani a triburilor indo-europene ale ilirilor care locuiau regiunea din mileniul I î.e.n. Ultimul vorbitor, Tuone Udina (mort in 1898), a reprezentat principala sursă de cunoaştere a dalmatei.

Italiana, limbă romanică occidentală, grupul italo-romanic; aproximativ 60 milioane de vorbitori. Este limbă oficială în Italia, San Marino, Vatican, Elveţia. Limbă uzuală în Franţa (Corsica, Alpi, Coasta Dalmată), Monaco, Argentina, Brazilia, Canada, SUA, Etiopia, Libia, Somalia. Este limbă de cultură în Malta.

Are trei grupuri dialectale mari: septentrional, toscan şi centro-meridional. Cel mai vechi document de limba italiană datează din 960. Dialectul toscan este cel ce a stat la baza formării limbii italiene literare.

Sarda, limbă romanică din grupul italoromanic; aproximativ un milion de vorbitori, în cea mai mare parte bilingvi (italiana). Este vorbita în Italia, în insula Sardinia.

Ocupă o poziţie aparte între Romania orientală şi Romania occidentală. Se prezintă astăzi sub forma unui conglomerat de graiuri. Nu a atins stadiul de limba standard, este o limba populară nescrisă; unii o consideră dialect italian.

Occitana (**langue duoc, provensala**), limbă romanică occidentală, grupul galoromanic; aproximativ 8 milioane vorbitori (dintre care eventual 1-2 milioane activi însă vârstnici în zone rurale) - nici un monolingv (majoritatea franceza). Este vorbita în sudul Franţei (= Midi, zone din Monaco, N-E Spaniei). Are, după unii cercetători poziţie intermediară între grupul galoromanic şi iberoromanic.

Franceza, limbă romanică occidentală; grupul galoromanic; 115 milioane de vorbitori. Limbă oficială în Franţa, Andorra (alături de **spaniolă** şi **catalană**), Belgia (alaturi de flamandă), Elveţia (alături de germană, **italiană, reto-romană**), Italia (provincia Valle duAosta - alături de

italiană), Luxemburg (alaturi de luxemburgheza), Marea Britanie (în Insulele Normande - în insula Jersey alaturi de engleză, uzuală în celelalte), Monaco.

În America: limba oficială în Canada (alături de engleză) și Haiti; limbă uzuală în Barbados și SUA. In Africa: limba oficială în Benin, Burkina - Fasso, Bermude, Camerun, Congo, Gabon, Madagascar, Niger, Senegal, Tago, Zair etc; limbă uzuală în Algeria, Maroc, Tunisia.

In Asia: limbă uzuala în Laos, Liban. Este limba oficiala la ONU.

Cel mai vechi text de limba franceaza dateaza din 842. Dialecte: normand, picard, valon, champenois, loren, potevin, gallo, angevin.

In istoria limbii franceze se disting mai multe etape: franceza veche (842 - sec. XIV); franceza medie (sec. XIV - sec. XVI); franceza moderna (franceza clasica - din sec. XVII - perioada de fixare a structurilor lingvistice).

Limba franceza literară s-a format pe baza dialectului vorbit in regiunea Île de France (capitala Paris).

Catalana, limbă romanică occidentală, grupul iberoromanic; aprox. 8 milioane vorbitori din estul Spaniei (in Catalonia - capitala la Barcelona), în insulele Baleare, în sudul Franței. În Italia este limba oficială în Andorra (alături de **franceză** și **spaniolă**). Vorbita de aprox. 26% din populația Spaniei.

Primele texte datează din secolul XII. Este considerată „limbă punte" între grupul iberoromanic și galoromanic.

Spaniola, limbă romanică occidentală, grupul iberoromanic, aprox. 300 milioane de vorbitori. Este limba romanică cea mai bine reprezentată din punctul de vedere al numărului de vorbitori și al expansiunii teritoriale (ocupa locul 4 în lume după **chineză, engleză, hindi**).

Limba spaniolă este limba oficială în Spania, Andorra, Argentina, Bolivia, Chile, Columbia, Costa Rica, Cuba, Ecuador, Guatemala, Guineea ecuatoriala, Honduras, Mexic, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Republica Dominicana, Salvador, SUA (statele New Mexico și Puerto Rico - alături de engleza), Uruguay, Venezuela. Este limbă oficială la ONU.

Are trei dialecte primare actuale (aragonez, asturoleonez, castilian) și unul dispărut (mozarab). Cele mai vechi documente de limbă spaniolă (printre care poemul epic **Cidul**) dateaza de pe la jumatatea secolului XII. Limba spaniolă literară s-a format pe baza dialectului castilian.

Portugheza, limbă romanică occidentală, grupul iberoromanic; peste 186 milioane vorbitori. Este limba oficială în Portugalia și în diferite state care au facut parte din fostul imperiu colonial portughez: Brazilia, Angola, Mozambic, Guineea-Bissau, Capul Verde etc. se mai vorbește în Spania și, de către emigranți, în SUA, Canada, în foste colonii portugheze din Asia.

Are doua dialecte inițiale, dintre care unul a dispărut. Primul document de limbă portugheză datează de la sfârșitul secolului XII. Cel mai vestit monument literar de limbă portugheză - **Lusiadele** de Camoens.

Reto-romana - nume dat unor grupuri de dialecte romanice, a căror unitate a fost susținută prima dată de G. I. Ascoli, dar care a fost și este adesea contestată de mulți lingviști. este vorbită în Elvetia, Italia (in nord) de cca 830 000 de vorbitori.

Alte grupuri de dialecte: occidental (**romansa**), central (retic central) și oriental (friulan). Din 1938 **romansa** este recunoscută ca limbă națională în Elveția (cantonul Graubünden).

4. Ramura limbilor celtice

Limbile celtice sunt vorbite în insulele din vestul Europei de descendenții vechilor celti. In mileniul I î.e.n. aceștia ocupau tot centrul Europei. Impinsi în partea de vest a continentului, apoi în insulele brutanice, în cele din urmă celții au fost absorbiți de romani. Singura limbă celtică de pe continent în vremea cuceririi romane (secolul I î.e.n.) era **galica**, cu texte datând din primele secole î.e.n. **Galica** a fost părăsită treptat odata cu cucerirea Galiei de către romani, lăsând urme în lexicul limbii franceze, mai ales în toponimie.

In prezent există următoarele limbi celtice:

Irlandeza, vorbită de cca 1 milion de oameni; primele texte sunt niște inscripții din secolele V și VI. ocuparea insulei de către englezi timp de VIII secole (sec. XII-XX) a dus la înlocuirea treptată a irlandezei cu engleza. Astazi în Republica Irlanda învățarea irlandezei este obligatorie.

Scoțiana este vorbită de aprox. 130 000 de oameni, majoritatea bilingvi. Ea este limba unei populații irlandeze care a venit în Scoția în secolul V e.n. Evoluând independent de irlandeză timp de câteva secole, limbă a căpătat o fizionomie aparte; nu e atestată însă înainte de secolul XVI.

Limba manx, pe cale de dispariție, e vorbita de câteva sute de locuitori ai insulei Man. Ea pare mai diferită de irlandeză decat scoțiana.

Galeza e vorbită în Țara Galilor de circa 700 000 de oameni. Este idiomul celtic cel mai bogat și mai evoluat. Primele monumente literare dateaza din secolul XII, dar compunerea lor a fost anterioară.

Bretona e vorbită de urmașii celților care, sub presiunea anglo-saxonilor, s-au instalat în secolele V-VII în regiunea franceza Bretagne. Din cei aproximativ 1 500 000 de vorbitori, marea majoritate este bilingvă, cunoscând și franceza.

5. Ramura limbilor germanice

Limbile germanice sunt răspândite în partea de apus și de nord a continentului european. Limba germanică comună nu este atestată în scris. Din cea mai veche fază cunoscută (secolele III -IV e.n.) limbile germanice formează tei grupuri distincte:

5.1. Grupul de răsărit este reprezentat de **gotică**, limba unor populații venite din părțile Vistulei.

Gotica este cunoscuta prin cateva fragmente din Biblia tradusă de misionarul creștin Wulfila in secolul IV. Acesta a creat alfabetul gotic alcatuit din 27 de litere, bazat pe cel grec și completat cu semne împrumutate din alfabetul latin și cel runic. Din limba gotică s-au pastrat vreo 80 de cuvinte.

5.2. Grupul de nord sau scandinav

Până în secolul VIII, când în istoria popoarelor nordice începe perioada cnoscută sub numele de „epoca vikingilor” (sec. IX-XI), în toată Scandinavia se vorbea o limbă unică. Primele texte în această limbă, numita **vechea nordică** - cea mai veche limba germanică atestată - dateaza din secolul III e.n. și ele sunt reprezentate de inscripții în caractere runice.

Unitatea limbii vechi nordice ține până în secolul IX, când diferențierile dialectale se accentueaza, fapt care a dus treptat la formarea celor patru limbi: la vest - **islandeza** și **norvegiana** și la est - **daneza** și **suedeza**.

Islandeza are aproximativ 150 000 de vorbitori. Este cea mai arhaică dintre limbile scandinave. Fiind izolată în insulă (Islanda a fost populată la sfârșitul secolului IX cu colonișți aduși din vestul Norvegiei), ea s-a menținut fără schimbări esențiale până astăzi. In evul mediu islandeza s-a bucurat de cel mai mare prestigiu între limbile literare. Literatura islandeză, incepând cu secolul X, a fost reprezentată de opere artistice valoroase, cum este colecția de legende **Edda**.

Norvegiana este vorbită de aproximativ 4 500 000 de oameni. Stăpânirea Norvegiei de către Danemarca timp de trei secole a impus daneza ca limba oficială; norvegiana n-a mai existat ca limba literară ci doar ca un grup de dialecte locale pana in secolul XVIII. Daneza literară din Norvegia, influențată de dialectele norvegiene, a devenit cu vremea o limbă nouă, deosebită de cea daneză. Aceasta a fost numita **dano-norvegiana** sau, pur și simplu, **norvegiana** și e folosită până azi ca limbă oficială.

Daneza are 5 milioane de vorbitori.

Cele mai vechi documente în daneză sunt inscripții cu caractere runice, datând din secolul al XI-lea. Primele texte literare au caracter dialectal. In secolul al XVI-lea, răspândirea cărților tipărite și Reforma au contribuit în mare măsură la stabilirea normelor limbii literare. Astăzi, daneza este folosită, în afara Danemarcei, în relațiile oficiale în Islanda, în insulele Faeroerne, în Groenlanda (alături de eschimosa).

Suedeza este cea mai răspândită limbă scandinavă. Ea este vorbita de circa 9 milioane de oameni. Primele documente în limba suedeza, în alfabet latin, sunt reprezentate de texte de legi din secolul al XIV-lea.

5.3 Grupul de vest

Este cel mai numeros și, spre deosebire de cel bordic, și-a pierdut unitatea inițială, așa încât astăzi diferențele între limbile care aparțin acestui grup sunt mult mai mari decât între limbile nordice.

Din acest grup fac parte:

Germana de sus sau **germana propriu-zisă**, cu aprox. 100 milioane vorbitori (ca limba maternă). Este limba oficiala în Germania, Austria, Elveția, Liechtenstein. Se mai vorbește în Franța (Alsacia și Lorena), Italia Alto Adige), Danemarca, Luxemburg, Rusia, ex-Iugoslavia, Cehia, România.

Unul dintre cele mai vechi documente este poemul eroic **Cantecul lui Hildebrand** din secolul IX. Cel mai important monument de limbă de la începutul perioadei germane moderne este traducerea Bibliei de catre Luther. Cunoaște mari diferențieri dialectale de aceea vorbitorii de dialecte diferite nu se pot întelege decât cu ajutorul limbii literare.

Tot de germana de sus tine limba **idis**, provenita dintr-un dialect al germanei medii vorbit de o pupulatie evreiască nevoită să emigreze din Germania în secolul XIV. Numărul vorbitorilor de idis este nesigur și diferă de la o sursă la alta. Astăzi, cifra se estimeaza de la 1 milion (ca limbă maternă) la 5 milioane.

Din germana de jos s-au format **olandeza** și **flamanda** și **limba afrikaans** (=limba burilor).

Olandeza are peste 11 milioane de vorbitori. Din secolul al XVI-lea se dezvoltă o literatură bogată și variată.

Flamanda este vorbită de aprox. 4 milioane de oameni în Belgia și 200 000 în Franța. Este apropiată de olandeză și este limba oficială în Belgia.

Afrikaans este limba olandeza adusă de o populație de olandezi, hughenoți francezi si germani în Africa în secolul al XVII-lea. Este limba oficială (alături de engleză) în republica Sud-Africana.

Frizona are circa 400 000 de vorbitori (în Olanda, nord-vestul Germaniei și o parte din Danemarca). Are trei grupuri dialectale.

Engleza se bucura de cel mai mare prestigiu între limbile germanice. E greu de stabilit numărul exact al vorbitorilor de limba engleza; între 250-300 milioane ca limbă modernă, dar statisticile engleze dau o cifra de 700 milioane de vorbitori, inclusiv ca limba secundară.

Engleza a fost adusă pe teritoriul Angliei între secolele V-VI de către unele triburi din nordul Germaniei (anglo-saxonii). Înaintea venirii lor, pe teritoriul Angliei se vorbeau limbi celtice. Cele mai vechi texte dateaza din secolul VII (**Beowulf**). Limba literară se bazează pe dialectul londonez.

Este limba oficiala sau principală în: Marea Britanie, Irlanda, SUA, Canada, Australia, Noua Zeelanda, India, Filipine, Jamaica, alte zone din Asia și Africa, este limba oficială la ONU și ocupă locul doi în lume ca număr de vorbitori.

6.Ramura limbilor slave

În comparație cu limbile germanice cele romanice, limbile slave au un caracter mai arhaic, mai conservator. Limbile slave au la bază o limbă comună, numită convențional **slava comună**, neatestată. Cea mai veche forma atestată este **slava veche** (sau slava bisericească), limba veche literară a slavilor, în care calugării Chiril și Metodiu au tradus (în sec. IX) texte religioase din grecește, într-un alfabet creat de ei pe baza celui grecesc. Limbile slave se împart în trei grupuri:

6.1. Grupul de est cuprinde **rusa, ucraineana, bielorusa.**

Cel mai important monument al limbii slave de răsărit este **Cântecul despre oastea lui Igor** (sec. XII). Cele trei ramificații s-au constituit ca limbi independente abia în secolul al XIV-lea sau al XV-lea.

Rusa este cea mai răspândită limbă slavă (și din motive politice), ea este vorbita de 120 milioane de oameni (ca limbă maternă), dar este cunoscuta de peste 265 milioane. Este limbă oficială la ONU.

Ucraineana (ruteana) are 35-37 milioane de vorbitori (surse diferite). Limba literară s-a format în secolul al XVIII-lea.

Bielorusa este vorbită de 8-10 milioane de oameni (surse diferite) în Belarus și Polonia. S-a constituit ca limba literară în secolul al XIX-lea.

6.2. Grupul de vest cuprinde **polona, ceha, slovaca**, **polaba (**disparută), **soraba, cașuba**.

Limbile slave de vest sunt mai puțin unitare decat cele de sud și est. Sunt atestate din secolul al XII-lea - ceha, secolul al XIII-lea - polona.

6.3. Grupul de sud: **bulgara, macedoneana, sârba, croata, slovena**.

Are cele mai vechi texte slave (secolul IX).

7. Din ***limbile baltice*** (care sunt foarte apropiate de cele slave la fonetică, gramatică, derivare și vocabular) fac parte: **lituaniana** și **letona**, cu monumente literare din sec. al XVI-lea. Ni s-au mai păstrat texte din secolul al XV-lea - al XVII-lea în limba **prusiana veche**, asimilată complet, spre sfârșitul sec. XVII, de neamurile germanice. Deosebit de importantă pentru gramatica comparată a limbilor indo-europene este lituaniana (prin caracterul arhaic al structurii morfologice și al foneticii).

Între limbile slave, baltice și germanice există un număr destul de mare de afinități lingvistice (în primul rând, morfologice și lexicale). Aceste relații le întrec, sub raport cantitativ și calitativ, pe cele proprii limbilor balto-slave și indo-iraniene. De asemenea, în slavă, baltică și hitită există un număr de elemente comune (în sistemul fonetic, în tipul de formare a cuvintelor și în lexic), care constituie, adeseori, isoglose specifice.

* Până acum am vorbit despre ramurile familiei indo-europene reprezentate prin mai mult de o limbă. Există însă și alte grupuri indo-europene, constituite, fiecare, din câte o singură limbă. Acesta este cazul limbilor **greacă, armeană, albaneză, hitită** și **toharică**.

8. Limba greacă

Limba greacă veche (sec. al X-lea - al V-lea î.e.n.) era scindată într-o mulțime de dialecte, legate, totuși, între ele, fiecare având o anumită formă literară. (Până în sec. al IV-lea î.e.n. în Grecia nu a existat o limbă unica). Dintre dialectele literare, cele mai importante au fost dialectul **ionic**, dialectul **atic**, dialectul **doric** și dialectul **eolic**.

Dialectul **ionic** se vorbea în coloniile grecești din nord-vestul Asiei Mici (12 orașe). In acest dialect au fost alcătuite epopeile lui Homer (**Iliada** si **Odiseea**), poemele lui Hesiod și opera istoricului Herodot.

Dialectul **atic** (dialectul Atenei) era indeaproape înrudit cu cel ionic. In general, limba tragediei este dialectul atic (Eschil, Sofocle și Euripide), limba comediilor lui Aristofan, a istoricilor Tucidide și Xenofon, a filozofului platon și a renumitului orator Demostene.

Din grupul **eolic** fac parte dialectele: **tesalic, beotic** și **lesbic** (pe insula Lesbos). In secolul al VII-lea - al VI-lea, în dialectul lesbic se creează o bogată literatură. In acest dialect scriu poeții Alceu și Sappho. În odele lor se resimte însă și influența limbii poemelor homerice.

Dialectele din grupul **doric** erau răspândite la Epir; Locrida, Laconia, Corint, pe insula Creta, in Sicilia și Italia. In acest dialect au scris Bacchilide, Pindar și Theocrit. Și proza lui Arhimede este redactată tot în doric.

Greaca modernă (neogreaca) continuă **greaca veche (elină)**. Deosebirile dintre ele sunt însă foarte mari.

Istoria limbii grecești cunoaște trei perioade. Prima, la care ne-am referit și mai sus, o formeaza **greaca veche**. Potrivit descoperirilor recente, ea datează din a doua jumătate a celui de-al II-lea mileniu î.e.n. Este limba culturii **creto-miceniene** (sau **minoice**). După distrugerea acestei culturi (sec. al XII-lea î.e.n.) urmează o perioadă obscură (ea ține până în sec. al VIII-lea î.e.n.). În sec. al VIII-lea începe marea colonizare a grecilor, care avea sa creeze condițiile ce au dat naștere Greciei clasice. În câteva secole, limba greacă se extinde în întregul bazin mediteranean până în Gibraltar, iar în nord până la țărmurile Mării Negre.

Datorită prestigiului politic și cultural al Atenei, în sec. al V-lea î.e.n. acest dialect începe să se impună și în alte zone. Suferind însă o puternică influență ionică în lexic. Această formă noua a dialectului atic poarta numele de **koiné** „limba comună". Apariția ei a dus la nivelarea particularităților dialectale. Limba greacă comună începe să câștige teren în epoca elenistică. Ea avea să existe până în sec. al VI-lea î.e.n., când începe perioada bizantină, caracterizată pe plan lingvistic prin două tendințe contrare: una conservativă, care încearcă să mențină tradiîiile limbii comune și ale dialectului atic; această tendință devine predominanta în literatură; alta, populara, care a dus la scindarea limbii comune (**koiné**) vorbite in dialecte teritoriale. Ambele tendințe se continuă în perioada **neogreaca** (aproximativ din secolul al XII-lea e.n.). Din **koiné** provine si greaca modernă. Până în ultima vreme, în domeniul morfologiei (și parțial al sintaxei) limbii neogrecești, chiar în textele dintr-o singură carte, în paginile unei reviste sau ziar se întâlneau doua stiluri diferite - **hatharevusa** și **dimotiki**, numită și **limba pură**, era întrebuințată pentru expunerea științifică sau politică. La baza ei a stat vechiul dialect atic de pe vremeea lui Alexandru cel Mare (356-323 î.e.n.), era, de fapt, stilul arhaic, livresc, o apropiere artificială a limbii grecești moderne de greaca veche, așa cum fusese ea fixată în proza atică. Katharevusa nu era înțeleasă de păturile de jos ale populației. În schimb, **dimotiki** reflectă limba vorbită azi în Grecia, limba înțeleasa de cei mulți. Recent (1997), guvernul grec a declarat dimotiki, vorbită și cultivata de poeți, ca limbă obligatorie în școli, universități și instituții publice.

9. Limba armeană

Cele mai vechi monumente literare ale acestei limbi datează din sec. al V-lea e.n. **Limba armeană clasica** (**veche**), numita **grabar**, se deosebeăte esențial de armeana contemporană, careia i se spune **asharabar**. Pe limba lor, armenii își zic **hayu(ku)**, iar Armeniei - **Hayastan**. Trăsăturile limbii armene moderne au început să se contureze în sec. al XI-lea. Multă vreme armeana a fost considerată - în mod gresit - ca făcând parte din grupul limbilor indo-iraniene. În realitate însă, armeana a împrumutat doar numeroase cuvinte din partă și persană. Locul limbii armene în randul celorlalte limbi indo-europene a fost stabilit pentru prima oara de H. Hübschmann, la sfârșitul sec. al XIX-lea (mai precis, în anul 1875).

Armenii sunt înrudiți cu traco-frigienii și au locuit cândva (de la inceputul celui de-al II-lea mileniu î.e.n. până în sec. al XII-lea î.e.n.) în Peninsula Balcanică, de unde au migrat, mai intâi în Asia Mică, iar apoi în Armenia. Aici, graiul lor a suferit influența limbilor așa-zise **anatoliene** (limbi de substrat) (hitita hieroglifică și hitita cuneiformă). În vocabular, armeana are mai multe asemănări cu greaca, vechea indiană, limbile germanice, baltice, slave, cu latina, limbile iraniene, cu celtica, albaneza, toharica, figiana, traca, ilira și hitita, decât cu restul limbilor indo-europene.

10. Limba albaneză

Cele mai vechi texte datează din sec. al XV-lea. Albaneza este împărțită în două dialecte: de nord (**gheg**) și de sud **(elbasan**), care, însă, prin particularitățile sale se deosebește prea puțin de gheg. Judecând după teritoriul pe care-l ocupa, s-ar putea afirma că albaneza continuă ilira, ipoteză susținută de G. Meyer, P. Kretschmer, F. Sommer, A. Thumb, O. Hoffmann, O. Densusianu, I. Valaori, Al. Philippide, Eq. Çabej, A. V. Desickaja ș.a., dar anumite particularități fonetice vorbesc în favoarea originii ei trace (C. Pauli, H. Hirt, G. Weigand, H. Pedersen) sau daco-moesiene (VI. Georgeiev). Ipotezele acetea sunt împărtășite de lingviști și astăzi. În anul 1952, D. Decev a căutat să demonstreze că albaneza ar continua traca, nu ilira. Autorul ajunge la această concluzie în urma analizei modificărilor pe care le-au suferit cuvintele latine în albaneză. Schimbările sunt asemănătoare cu cele din limba română, care s-a format, ca limba romanică, pe substrat traco-daco-get.

In evul mediu, ca limbi literare s-au folosit, în Albania, latina și greaca.

Datorită numeroaselor transformări, sistemul fonetic și structura gramaticală a limbii albaneze au deviat mult (în raport cu alte idiomuri indo-europene). Lexicul abundă în elemente romantice, grecești și slave. Din momentul cuceririi Iliriei de către romani (sec. al II-lea î.e.n.) datează primele elemente latinești, urmate apoi de influența italiană (îndeosebi venețiană) si aromână.

11. Limba toharică

Acest termen arbitrar şi inexact este folosit pentru denumirea a doua limbi înrudite între ele. Textele toharice, scrise cu caractere indiene şi datând din sec. al VI-lea - al VII-lea e.n., au fost descoperite la începutul sec. al XX-lea, în Turkestanul chinez. După locul unde au fost găsite textele, limbile se împart în **turfana** (sau toharica A) şi **kuceana** (sau toharica B), îndeaproape înrudite. Descoperirea textelor toharice a constituit un eveniment extraordinar în lingvistica comparativ-istorica. Limbile toharice au alcătuit o grupă indo-europeană nouă, despre care anterior nu se ştia nimic. Nu cunoaştem nici timpul, nici cauzele dispariţiei celor două idiomuri. Deşi textele toharice atestă schimbări esenţiale în limba lor (faţă de indo-europeana comună), totuşi ele au conservat unele trăsături indo-europene arhaice.

Limbile toharice manifestă asemănări cu grupurile italic, celtic, slav, cu greaca, armeana si frigiana. De altfel, definind poziţia toharicei între celelalte limbi indo-europene, A. Meillet sublinia că ea se situează între italo-celtică, pe de o parte, slavă şi armeană, pe de alta. Având în vedere că în toharică exista elemente de substrat fino-ugrian, se poate admite că patria primitivă a vorbitorilor ei s-a aflat între Nipru şi Ural. Nu este exclus ca, într-o epoca foarte îndepărtată, strămoşii popoarelor germanice, ai balto-slavilor şi toharienilor sa fi alcătuit grupul indo-european de nord, separat destul de timpuriu de indo-europeana. Mai târziu (probabil în mileniile al IV-lea - al III-lea î.e.n.), grupul acesta s-a scindat în germanica, baltoslava şi toharica.

12. Limba hitită (sau nesita)

Hitita a fost răspândită în Asia Mică şi ne-a parvenit în texte cuneiforme începând cu mileniul al II-lea î.e.n. (peste 15 000 de tăbliţe de argilă). Monumentele hititei cuneiforme sunt foarte numeroase şi variate în ceea ce priveste conţinutul. Această limbă a fost descifrată de asiriologul ceh B. Hrozny în anul 1915. Descifrarea şi interpretarea textelor hitite au contribuit într-o largă masură la revizuirea unor probleme de gramatică comparată a limbilor indo-europene.

Trebuie spus că textele hitite nu reflectă integral sistemul acestei limbi, căci adeseori cuvintele proprii sunt înlocuite prin corespondente accadiene sau redate prin ideograme, a căror pronuntare nu se cunoaşte.

Importanţa limbii hitite pentru gramatica comparata se explică nu numai prin caracterul arhaic al textelor, ci şi prin prezenţa în sistemul fonologic şi gramatical al hititei a unor deosebiri faţă de restul limbilor indo-europene (de exemplu, existenţa laringalelor, a doua genuri, în loc de trei, absenţa dualului, desinenţa comună pentru genit. si dat. loc. pl. si genit. sg. etc.). În unele monumente hitite s-au găsit interpolări în luviana şi palaita, limbi îndeaproape înrudite cu hitita. În Siria de Nord şi în estul Asiei Mici, au fost descoperite şi inscripţii hieroglifice. Ele notează o limbă apropiată de hitita cuneiforma. Limba lor este hitita hieroglifica. Impreuna cu **lyciana**, **lydiana** şi **cariana**, limbile acestea constituie grupul **anatolian (hitito-luvian)**.

În afară de aceste ramuri indo-europene, bine cunoscute prin documente, s-au pastrat date fragmentare cu privire la o serie întreagă de limbi ale unor triburi şi populaţii care au locuit în vechime în regiunile din Europa de sud-est şi mediteraneană. Analiza acestor limbi ne permite să afirmăm cu certitudine că aparţin familiei lingvistice indo-europene. Este vorba despre: **traco-daca, ilira, frigiana** etc.

II. Familia limbilor fino-ugriene (sau ugro-finice)

Familia limbilor ugro-finice se împarte în două ramuri: ramura ugrică şi ramura finică. Din ramura ugrică fac parte limbile maghiară, mansi (regula) şi hanti.

Din ramura finică menţionam limbile: finlandeză (suomi), estona, sama (lapona), vepsa şi isuri, voda şi levona, limbile komi-permiana şi komi-siriana, limbile mordvine (ersa şi moksa), limba mari răsăriteană de câmpie, mari de munte şi udmurta.

Raporturile dintre diferitele grupuri ale limbilor fino-ugriene sunt extrem de complexe. Cu toate succesele obţinute în domeniul gramaticii lor comparate, multe probeleme legate de formarea acestor limbi înrudite rămân totuşi încă nerezolvate. În prezent, limbile ugro-finice se deosebesc simţitor în structura lor fonetică, gramaticală şi lexicală.

III. Familia limbilor turcice

Problema clasificării genealogice a limbilor turcice nu a fost soluționata definitiv. Dar, spre deosebire de familia limbilor fino-ugriene, limbile turcice seamăna mult una cu alta, ceea ce ușureaza studiul relațiilor genetice existente între ele.

Din această familie fac parte: turca, tatăra, azerbaidjana, uzbeka, turcmena, ciuvașa, başkira, uigura și găgăuza.

Din limbile turcice care au dispărut menționam: orhona - limba puternicului stat din sec. al VII-lea - al VIII-lea e.n. în Mongolia de nord, pe raul Orhon; cumana - limba unei populații nomade de stepă (sec. al XI-lea - al XIV-lea e.n.); limba veche uigura - limba marelui stat din Asia centrală (sec. al IX-lea - al XI-lea e.n.) și limba hazara.

IV. Familia limbilor ibero (basco)-caucaziene

Termenul de limbi caucaziene are în vedere numai răspândirea geografică a limbilor cuprinse sub acest nume. Știinta nu a dat încă un răspuns satisfăcător întrebării dacă limbile caucaziene formeaza sau nu o singură familie.

a) Grupa occidentală a limbilor caucaziene cuprinde abhaza, abaza, limba adighee, kabardina și ubiha;

b) grupa veinahă (batbiko-kistina), din care fac parte limbile cecena, ingusa, batbika și kistina; termenul veinah inseamna „poporul nostru”;

c) grupa caucaziană de sud (cartvela) include limbile gruzina (numită și georgiana), mengrela, ceana, zana, iar în Peninsula Iberica - basca.

V. Familia limbilor semito-hamitice

V.1 Ramura limbilor semite

Limbile semite se împart în 3 grupuri: estica, nordica și sudica:

a) Grupa estică e reprezentată de limba moartă asiro-babiloneana, numită și accadiana, care se vorbea în Asiria și Babilon. Monumentele (scrise cu caractere cuneiforme) datează din anul 2500 î.e.n. și merg până în sec. al V-lea e.n.

b) Ramura nordică cuprinde limbile vechi cananeana, ebraica, feniciana, arameica, moabita, mandeica și limba vie aisora. Ebraica este limba celor mai vechi părți din Biblie. Ea a existat între sec. al X-lea și al III-lea î.e.n. La sfârșitul secolului trecut, se inițiază o campanie de reînviere a limbii ebraice, pentru a putea fi utilizată în scris și în vorbire. Scrierea folosită este cea veche, iar vocabularul cuprinde, pe de o parte, termeni arhaici, adaptați la necesitățile vieții moderne, pe de alta, împrumuturi din limbile europene.

Limba arameică este limba unor cărti de cult, dar care s-a vorbit în Siria, Asiria și Babilon din primul mileniu î.e.n. până în cele dintâi secole e.n. ca limba a Orientului apropiat (aproximativ din secolul al III-lea î.e.n. și până în sec. al IV-lea e.n.), ulterior arameica a fost înlocuită treptat de arabă; astăzi ea e folosită „într-o măsură destul de restrânsă”.

Aisora este o continuare a limbii arameice.

c) Ramura sudica cuprinde araba și etiopiana.

Limba araba dispune de o bogată literatură. Cele mai vechi texte sunt reprezentate de inscriptii, dintre care: una din anul 328 e.n., alta - din 512 și, în fine, o a treia - din 568. majoritatea scrierilor literare le avem începând din sec. al VI-lea și al VII-lea. In araba veche au fost redactate numeroase opere filozofice, matematice și filologice. Odată cu răspândirea islamului, rolul limbii arabe în Orient crește considerabil. De fapt, în viața culturală a popoarelor din Orientul Apropiat araba a jucat același rol ca latina în Europa de apus.

Înrudirea dintre limbile semite a fost stabilită de orientaliști încă din sec. al XVII-lea, adica înainte de delimitarea relatiilor genetice în cadrul limbilor indo-europene, cu alte cuvinte, înainte de apariția metodei comparativ-istorice. Confruntarea acestor limbi a fost înlesnită și a dus la rezultate pozitive numai grație apropierii limbilor semite între ele, limbi care mențin până azi numeroase trăsături comune.

V.2. Ramura limbilor hamite

Din aceasta ramură fac parte: vechea egipteană, copta, limbile berbere ale tuaregilor și kabililor din Africa de nord, limbile kusite (în Etiopia) și kausa (vorbită în Nigeria, Sudan, Benin, Togo, Camerun etc.).

Egipteana veche este limba inscripțiilor hieroglifice care ni s-au păstrat din mileniul al IV-lea î.e.n. până în sec. al III-lea e.n. Monumentele scrieri hieroglifice egiptene au fost descifrate de savantul francez François Champollion în anul 1822 pe baza unei inscripții trilingve.

Limba copta reprezintă o faza ulteriora a egiptenei (sec. al III-lea, epoca medievală, până în sec. al XVII-lea e.n.). Scrierea copta se bazeaza pe alfabetul grecesc.

Lingvistica contemporană recunoaște înrudirea genetică apropiată dintre limbile semite și cele hamite. Această comunitate a avut loc cu aproximativ 5000 de ani î.e.n.

VI. Familia limbilor bantu

Limbile bantu sunt vorbite de popoarele care locuiesc în Africa centrală și meridională, la sud de Sudan. Bantu este o noțiune pur lingvistică (nu antropologică), toate limbile din această familie formează o unitate în ceea ce privește structura gramaticală și lexicală. Ele sunt foarte apropiate una de alta (ca ramură a limbilor romanice ori slave). Una dintre particularitățile limbilor bantu o constituie existența așa-numitelor clase seminale. Toate substantivele au aici prefixe speciale (substantivele care denumesc oameni, ființe, lucruri etc.).

Limbile bantu sunt vorbite de aproximativ 50 de milioane de oameni. Dintre limbile bantu, cea mai importantă e suahili, vorbita de 8 milioane de oameni și răspândită pe litoralul Oceanului Indian.

Literatura în limba suahili dateaza din sec. al XIV-lea și conține cronici istorice și poeme.

VII. Familia limbilor mongolice

Aceasta familie cuprinde limbile: mongola, buriat-mongola, halhasa, cirata și kalmika. Oarecum deosebite de acestea sunt limbile mongola (în Afganistan), dagura (în Manciuria) și mongura (în Tibet).

VIII. Limbile tunguso-manciuriene

Acestea se împart în două subgrupe: 1) nordica sau tungusa, cu limbile: evenki, evena, neghidala și solona și 2) sudica sau manciuriana, cu limbile: manciuriana, nanaica, ulcica și orocen. Ele sunt răspândite în Extremul Orient.

IX.Llimbile paleosiberiene

Limbile paleosiberiene se subîmpart în: 1) ramura de est (ciukota sau luoravetlana, eschimosa, koriaka, kamciadala, iukaghira, ciuvanta și ghiliaka) și 2) de vest (limbi ieniseice: keta sau ostiaka din Ienisei, assana și limbile dispărute: arina - în sec. al XVIII-lea, și kota - în sec. al XIX-lea).

X. Limbile samoede

Se vorbesc în nordul îndepărtat al fostei U.R.S.S. Din acestea fac parte: iurak (nenetii), ienisei (enetii), tevgi (nganassan) în grupul de nord, selkup și kamas în grupul de sud.

XI. Familia limbilor dravidiene

Limbile dravidiene sunt răspândite pe un spațiu imens la sudul și sud-estul Hindustanului și, parțial, în India centrală. Numărul vorbitorilor se ridica la 80 de milioane de oameni. La baza clasificării științifice a limbilor dravidiene au stat cercetările filologilor din India medievală.

Limbile dravidiene se împart în două grupe: andhra și dravida. Din prima grupa face parte limba telugu, iar din a doua: tamila, kanara, maleyalam, kotra și tulu. N-a fost stabilită încă apartenența celorlalte limbi mai puțin studiate la nici una din grupele menționate: acesta este cazul limbilor: kodagu, toda, bhil, oraon, limba bragui s.a. Substratul dravidian a avut o mare influență asupra limbii indiene vechi, determinând acolo apariția consoanelor cerebrale. In privinta structurii fonetice, limbile dravidiene seamănă întrucâtva cu cele din grupa munda (de exemplu, limba khewari), vorbite tot în India, chiar înaintea celor dravidiene.

XII. Familia limbilor malaio-polineziene

Se subdivide în: 1) ramura malaeză (sau indoneziană) și 2) ramura polineziană. Dintre aceste limbi, cele mai studiate sunt limbile din prima grupa, din care fac parte: indoneziana (limba de stat a Republicii Indonezia), djawaneza, sunda, malaeza, bali, madura, toraja, bugi, tagalos, malgasa (în Madagascar) etc.

Din ramura polineziană fac parte limbile hawaiana, samoana, maori ș.a.

Dintre limbile vorbite în Sumatera (batok, lubu, acek, gavo, indoneziana etc.), cea mai insemnata este indoneziana, continuatoare, într-un anume sens, a limbii malaeze clasice. În malaeză sunt numeroase împrumuturi din sanscrită şi, îndeosebi, arabă. O anumită influenţă au exercitat-o şi hindustana, persana, djawaneza si chineza, iar dintre limbile europene: portugheza, olandeza şi engleza. In sec. al XIV-lea, malaezii au adoptat scrierea arabă. În prezent, indonezienii folosesc alfabetul latin. Primele inscripţii în limba malaeză au fost descoperite în centrul Jawei (datate: 827 si 832). Limba indoneziană actuală este rezultatul evoluţiei şi formării rapide a limbii malaeze, îmbogăţită pe seama multor limbi şi dialecte autohtone. Din anul 1945 malaeza s-a impus ca limbă oficială a statului şi a căpătat numele de indoneziană (lahasa indonesia). De fapt, la 28 octombrie 1928, cu prilejul unui Congres al tineretului, care s-a ţinut la Jakarta, s-a folosit, pentru prima oară, termenul de limbă indoneziană - bahasa indonesia - „limba indoneziana modernă" - care a devenit, cu timpul, simbolul unităţii naţionale.

Deşi indoneziana continuă limba malaeză, între ele nu trebuie să punem semnul identităţii. Limba indoneziană diferă de malaeza prin unele trăsături, legate de evoluţia ei în epoca modernă (între altele, prin prezenţa în vocabular a unui mare număr de cuvinte pentru noţiuni abstracte, împrumutate în special din olandeză sau formate din elemente autohtone, ca si prin unele particularităţi morfosintactice. Cu toate acestea, cine cunoaşte limba indoneziană poate lesne citi opere literare în malaeza clasică.

Nu putem să nu amintim şi de limba kawi, vechea limbă literara a djawanezilor, care a existat de la începutul erei noastre şi care, în ceea ce priveşte structura gramaticală, face parte din categoria limbilor malaio-polineziene. Lexicul ei este însă împrumutat mai ales din sanscrită şi bali, deoarece literatura în limba kawi sunt traduceri şi prelucrări, mai mult sau mai puţin exacte, ale operelor literare (epice şi dramatice) sau religioase (budiste) din India. De foarte multa vreme limba kawi a atras atenţia savanţilor (începând cu W. Von Humboldt) şi este una dintre cele mai studiate limbi din aceasta parte a lumii.

XIII. Limbile chino-tibetane

Se împart în două mari ramuri: 1) thai-chineza (chino-siameza), care cuprinde limba chineză şi grupul limbilor thai (limba thai propriu-zisa sau thai-siameza, apoi limbile lao, lui, kuin, vietnameza, numita, anterior, anamita s.a.) şi 2) tibeto-birmana (limba tibetana, limbile himalaice pronominalizate, limbile himalaice nepronominalizate, limba birmana ş.a.).

XIV. Limbile indiene (amerindiene)

Se clasifica în trei mari grupe: 1) limbile din Canada şi S.U.A. (eschimosa, aleuta, familia athapasca şi algonquina etc.); 2) limbile din Mexic şi din America centrală (cea mai importantă este, aici, maya, limbă moarta, vorbita de indienii din Yucatán şi nordul statului Campeche); 3)limbile din America de Sud şi Antile (quechua, aymara, tupi, guarani etc.).

Cu privire la locul limbii coreene în clasificarea genealogica au fost emise doua ipoteze. După una dintre ele, coreeana ar forma împreuna cu limbile dravidiene din sudul Italiei o familie aparte, explicaţie neacceptata din lipsa de argumente convingătoare. Mult mai plauzibila este cealaltă ipoteză, care susţine înrudirea dintre coreeana şi limbile manciuriană şi mongola. După părerea lingviştilor care au argumentat cel de-al doilea punct de vedere, coreeana face parte din familia limbilor altaice (adica este înrudită cu limbile turcice, mongole şi tunguso-manciuriene).

Evaluare:

1. Ce criterii stau la baza clasificării genealogice?
2. Care sunt principalele familii de limbi?
3. Care sunt principalele ramuri ale familiei indo-europene?
4. Enumeraţi limbile romanice.

Tehnici de înțelegere a limbilor lumii

I. Cuvintele de mai jos sunt în limba savosavo. Silabele accentuate sunt precedate de semnul [ˈ].

a ˈ*beni* „a întreba”, *a* ˈ*benighu* „întrebare” / *abu* ˈ*zaghi* „a clipi”, *abu* ˈ*zaghighu* „clipire” / ˈ*adaki* „femeie”, *ada* ˈ*kigha* „femei” / ˈ*epi* „a sta”, *e* ˈ*pighu* „stare” / ˈ*sara* „a ajunge”, ˈ*saraghu* „ajungere” / ˈ*sota* „a fi calm”,ˈ*sotaghu* „calmare” / ˈ*ghuba* „partea din față a bărcii”, *ghu* ˈ*bagha* „părțile din față ale bărcii” / ˈ*kabu* „a seda la o parte”, *ka* ˈ*bughu* „acțiunea de a se da la o parte” / ˈ*koghili* „a fi bolnav”, *koghi* ˈ*lighu* „starea de a fi bolnav” / *kuri* ˈ*ghidi* „a zbura”, *kuri* ˈ*ghidigha* „zbor” / *pa* ˈ*gati* „podul palmei”, *pa* ˈ*gatigha* „podurile palmelor” / *zara* ˈ*vua* „rudă”, *zaravu* ˈ*agha* „rude”

1.Grupați perechile de cuvinte în funcție de poziția accentului. Extrageți tiparele de accentuare a cuvintelor care conțin terminațiile *-ghu* și *–gha* în limba savosavo.

Nota bene! Savosavo - limbă din familia papua, vorbită în Insulele solomon din sud-vestul Oceanului Pacific, mai exact în insula vulcanică Savo, de aproximativ 2500 de oameni.

II. Se dau următoarele cuvinte și sintagme în limba lau[1] și corespondentele lor din română:

limagu = mâna mea — baelagu = cuvântul meu
maagu = ochiul meu — burigu = (în) spatele meu
maa nau[2] = tatăl meu — sasigu = fratele meu
maela = moarte — mwela = copil
maelana = moartea sa — mwela nia = copilul său

1. Traduceți în lau: a) mâna sa, b) ochiul său, c) copilul meu
2. Explicați cum ați rezolvat

Nota bene!1. Lau este o limbă austroneziană, vorbită în Insulele Solomon.
2. Același cuvânt înseamnă și „ochi” și „tată”.

III. Limba luwiană. În secolul XX, arheologii au colectat o cantitate mare de inscripţii presupuse a fi în limba luwiană. Aceste scrieri au rămas indescifrabile până când un cercetător a descoperit că multe dintre cuvintele din inscripţii erau nume de regiuni, de oraşe sau de regi. Descoperind acest lucru, cercetătorii au reuşit să dezlege misterul acestui sistem de scriere antic.

Inscripţiile de mai jos corespund unor nume de regiuni scrise în limba luwiană: **Khamatu, Palaa**, **Kurkuma, Tuvarnava** şi unor nume de regi: **Varpalava, Tarkumuva**

1.

2.

3.

4. 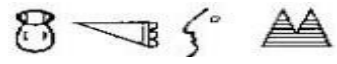

5. 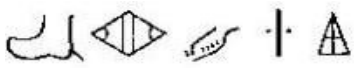

6. 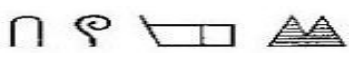

1. Potriveşte fiecare inscripţie cu numele pe care îl reprezintă, ştiind că:
   - ultimul semn de la numele din dreptul cifrei **1** înseamnă **Rege**
   - primul semn de la numele din dreptul cifrei **3** înseamnă **-tu-**

2. Transformă următoarele nume de regiuni şi regi în inscripţii (folosind sistemul de scriere luwian):

Regele Parta –
Regiunea Tarmu –
Regiunea Tuva –
Regiunea Narva –
3. Explică, pe scurt, cum ai judecat**.**

IV. Se dau următoarele propoziții în swahili și traducerea lor în română:
a) Mtoto mzuri amefika.
A venit un copil bun.
b) Kiti kizuri kimetengenezwa.
A fost făcut un scaun bun.
c) mti wa kijani
copac verde
d) mtoto mdogo
copil mic
e) ndogo sana wa mti
copac foarte mic
f) kijani kijico
lingură verde
g)rafiki mrefu
prieten înalt
h) jengo ndefu
clădire înaltă
i) kiti kidogo
scaun mic

1. Traduceți în swahili:
copac înalt =
linguriță =

2. Traduceți în română:
rafiki mzuri sana =
ndogo jengo =
3. Explicați cum ați rezolvat cele două cerințe.

V. FINLANDEZĂ – ESTONĂ[1]
Se dau următoarele liste de cuvinte în limbile finlandeză și estonă cu flexiunile specifice pentru cazurile nominativ, genitiv și ilativ[2]:

Nominativ			**Genitiv**		**Ilativ**	
română	*finlandeză*	*estonă*	*finlandeză*	*estonă*	*finlandeză*	*estonă*
lume	rahvas	rahvas		rahhva		
gol			paljaan		paljaaseen	palljasse
uscat		toores	tuoreen	toore	tuoreeseen	tooresse
rest					jätteeseen	
scump	kallis		kallıın	kalli		kallisse

parte	osa		osan	osa	osaan	o͡ssa
oraș	linna		linnan	linna		li͡nna
sat	külä	küla	külän	küla	külään	
as		äs͡s			assaan	assa
roată	püörä					
zăpadă	lumi	lumi	lumen		lumeen	lu͡mme
lac	järvi	jär͡rv		järve	järveen	jär͡rve
limbă	kieli	ke͡el	kielen	keele		
mălin						to͡ome

1. Completați spațiile libere din tabel cu excepția celor 3 spații colorate cu gri. Folosirea semnului ^ nu este obligatorie.
2. Explicați cum ați rezolvat

Nota bene. 1. Limbile finlandeză și estonă sunt limbi înrudite. Fac parte din familia de limbi fino-ugrică.
2. Cazul ilativ este unul dintre cele șase cazuri locative din limbile finlandeză, estonă și maghiară, sensul de bază fiind „în” sau „în interiorul”.

VI.Numerele în limba daneză
Se dau următoarele numere în limba daneză:
fire = 4
toogtyve = 22
ni = 9
enogfirs = 81
fem = 5
nioghalvfjerds = 79
seksogtres = 66
syvoghalvtreds = 57
tre = 3
În cazul numerelor mai mari de 10, segmentul *og* înseamnă „și”.
1. Scrie cu cifre:
a. seks =
b. nioghalvtreds =
c. treogtyve =
d. toogtres =
2. Scrie cu litere, în limba daneză, următoarele numere:
a. 7 =
b. 54 =
c. 21 =
d. 85 =

VII. Limba turcă
Se dau câteva cuvinte şi expresii din limba turcă cu traducerea lor în limba română:
ada - o insulă
adalar – insule
iki tas – două cupe
adam – un bărbat
otuz adam – 30 de oameni
taslar – cupe
1. Traduceți:
30 de insule
Bărbați
2. Explicați cum ați ajuns la traducerea propusă.

VIII. ARBORELE GENEALOGIC. Fiecare familie are strămoşi (străbunici, bunici etc.) şi urmaşi (fii, nepoţi etc.). Schema familiei are aspectul unui arbore şi poartă numele de arbore genealogic, exprimând ramificaţiile de rudenie din cadrul acesteia

Se dă următoarea coloană cuprinzând nume de bărbaţi dintr-o familie din Rusia. A.N. Petrov

B.M. Petrov
G.K. Petrov
K.M. Petrov
K.T. Petrov
M.M. Petrov
M.N. Petrov
N.M. Petrov
N.K. Petrov
N.T. Petrov
T.M. Petrov

Ca şi în limba română, în exemplul dat, prima iniţială este prima literă a prenumelui. Se ştie că iniţiala din mijloc este prima literă a prenumelui tatălui. De exemplu, în limba română, în exemplul: Ionel M. Popescu, M. este iniţiala prenumelui tatălui acelui membru al familiei al cărui prenume este Ionel.

1. Construieşte arborele genealogic al familiei Petrov, știind faptul că: străbunicul are 4 nepoți și copiii străbunicului au câte doi nepoți fiecare.

Studiu individual.
Realizați o comunicare, referindu-vă la *Evoluţia limbii* :
- Apariţia şi dispariţia limbilor;
- Problema schimbărilor lingvale;
- Cauzele evoluţiei lingvale a) cauzele externe b) cauzele interne, consultând Munteanu E., *Introducere în lingvisitică.*

Bibliografie:

1. Sala, Marius, Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Limbile lumii*. Mică enciclopedie. București: Științifică și Enciclopedică, 1981.
2. Avram, Mioara, Sala, Marius etc. *Enciclopedia limbilor romanice*. București: Științifică și Enciclopedică, 1989.

3. Wald, Lucia, Slave, Elena, *Ce limbi se vorbesc pe glob*. București: Științifică, 1968.
4. Munteanu, Eugen, *Introducere în lingvisitică*, Iaşi: Polirom, 2005.
5. Olimpiada de lingvistică. Etapa județeană, 2013. https://ro.scribd.com/document/377625505/Subiecte-Si-Bareme-OJL (accesat 09.10.2020)
6. Rusu, Mina-Maria, Cojocaru, Valentina, Dincă, Roxana, Dragomirescu, Adina, *Olimpiada de lingvistică „Solomon Marcus". Tehnici de înțelegere a limbilor lumii*. Pitești: Paralela 45.
7. Clasificarea genealogică și tipologică a limbilor https://www.academia.edu/12364436/Clasificarea_Genealogica_Si_Tipologica_a_Limbilor (accesat 09.10.2020)